

**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

YASSIADA YARGILAMALARINDA ÇANAKKALE-GEYİKLİ OLAYLARI

Yüksek Lisans

**Hazırlayan
Pınar BORLAT**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Murat
KARATAŞ**

Çanakkale – 2020

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Yassıada Yargılamalarında Çanakkale-Geyikli Olayları**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15/01/2020

Pınar BORLAT

ÖZET

YASSIADA YARGILAMALARINDA ÇANAKKALE-GEYİKLİ

OLAYLARI

Türkiye’de, çok partili hayatın tesisi önemli siyasi evreler sonucunda gerçek manada sağlanabilmiştir. Bu noktada Demokrat Parti’nin kurulması ve 1950 yılında iktidara gelmesi önemli bir yere sahiptir. Nitekim Demokrat Parti 1950 ve 1954 seçimlerindeki başarısını 1957’de devam ettirememiştir. Yaşamış olduğu oy kaybı muhalefette önemli bir canlanmayı beraberinde getirmiştir. Ülke içerisindeki siyasal kutuplaşma her alanda kendisini göstermiştir. Bir yandan da iktidarın hürriyetleri sınırlayıcı uygulamaları muhalefeti daha da sertleştirmiştir. Bu gergin ortam ülke içerisinde yer yer çatışma ve eylemlere de neden olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi, kuruluş yıl dönümü için ülke genelinde yapacağı ziyaretleri bu gerginlikler içerisinde yürütmek durumunda kalmıştır. Bu kapsamda Eylül 1959’da Çanakkale’ye gelen CHP heyeti Gökçeada, Bozcaada ve Geyikli’de bir takım toplantılar tertiplemeyi planlamıştır. Ancak heyetin Çanakkale’de iken Demokrat Parti aleyhine söylediği iddia edilen söylemler Yassıada Yargılamalarına da konu olacak ve önce Geyikli’de, ardından Çanakkale İskele’de ve son olarak 31. Kilometrede yaşanacak olaylar zincirinin de başlangıcı olacaktır. Yaşanan bu olayların tamamı Çanakkale-Geyikli Olayları olarak isimlendirilmiştir. Bu tezde Çanakkale özelinde gerçekleşen ancak Demokrat Parti iktidarının mahkûmiyet almasıyla sonuçlanan gelişmeler Arşiv belgeleri ve Meclis tutanakları ana ekseninde incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale, Demokrat Parti, Geyikli, 31. Kilometre.

ABSTRACT

ÇANAKKALE-GEYİKLİ EVENTS IN YASSIADA TRIALS

In Turkey, the establishment of multi-party system has been achieved in real terms as a result of important political phases. It was this point that the Democratic Party was founded and came to power in 1950. Indeed, the Democratic Party was unable to continue its success in the 1950 and 1954 election in 1957. The loss of votes that Democratic Party experienced brought about a significant revival in the opposition. Political polarization within the country has manifested itself in all areas. On the one hand, the power's Libertie-limiting practices have hardened the opposition. This tense environment has also caused conflicts and deeds in the country.

The Republican People's Party had to carry out its visits throughout the country for the anniversary of its founding within these tension. In this scope, the CHP delegation that came to Çanakkale in September 1959 planned to organize a number of meetings in Gökçeada, Bozcaada and Geyikli. However, the alleged discourses of the delegation against the Democratic Party while in Çanakkale will be the subject of Yassıada trials and will be the beginning of the chain of events that will take place first in Geyikli, then in Çanakkale Pier and finally in 31st km.

Keywords: Çanakkale, Democratic Party, Geyikli, 31st Kilometre.

ÖNSÖZ

Demokrat Parti'nin 10 yıllık iktidar dönemi farklı evreler halinde inceleyebilir. Bu sürecin en önemli dönemi hiç şüphesiz 1950-1957 yılları arasını kapsamaktadır. Bu dönem içerisinde ekonomide hissedilir iyileşme ve buna bağlı yaşanan büyüme hamleleri toplumda önemli karşılık bulmuştur. Ancak Demokrat Parti'nin 1957 seçimlerinde başlayan oy düşüşü Türkiye'deki siyasi dengelerde önemli bir kaymayı da beraberinde getirmiştir. Bu noktada asker, muhalefet ve iktidar olmak üzere üç önemli alanda hissedilir bir mücadele görülmektedir. Bu mücadeleyi asker sathında muhalefete yaklaştıran önemli unsurların başında ise iktidara karşı 1954-55 döneminden başlamak üzere varlığı bilinen darbe hazırlıkları olmuştur. Bu gruplar 1955-1959 yılları arasında önemli bir örgütlü yapı haline ulaşmıştır. Şüphesiz ki iktidarın kimi uygulamaları bu yapıyı toplumsal zeminde yer edinmeye götürmüştür.

Demokrat Parti iktidarı daha çok 1959 yılında hissedilmek üzere asker, muhalefet, üniversite öğrencileri arasında gelişen örgütlenmeler ile karşı karşıya kalmış ve bu tablo içerisinde daha çok sert yanlısı çözüm arayışına yönelmiştir. Ancak bu tercih 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ve Yassıada yargılamaları ile sonuçlanacak gelişmeler zincirini başlatmıştır. Bu noktada Kayseri, Uşak, Topkapı, olaylarıyla şeklen ve içerik olarak önemli benzerlikler gösteren Çanakkale-Geyikli Olayları yaşanmıştır. Bu olaylar Yassıada yargılamalarında açılan 19 dosyadan birisi olmuştur. Ve Demokrat Parti yöneticileri bu yaşananlardan mahkûmiyet cezası almıştır.

Bu haliyle Çanakkale-Geyikli Olayları'na dair günümüze kadar müstakil bir çalışmanın yapılmamış olması, konuya dair önemli oranda birincil kaynağın bulunması, Çanakkale yerinde yaşananların 27 Mayıs 1960 darbesi sürecindeki rolünün tespitine katkı sağlanması arayışı gibi gerekçeler tez konusu olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Çalışma daha çok Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Süreli yayınlar-gazeteler- ekseninde şekillenmiştir.

Konuya esas olan çalışmanın ana kaynağını Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın Cumhuriyet Arşivi katalogu oluşturmaktadır. Bu noktada Yassıada yargılamaları sürecinde çalışma konusunu oluşturan Çanakkale-Geyikli Olayları Davası'na ait "İlk tahkikat ifade zabıtları ile son tahkikatın açılmasına dair verilen kararlar", "Yüksek Adalet Divanı duruşma tutanakları", "Karar gerekçeleri", "Sanıkların savunmaları", "Tevkif

müzakereleri”, “Kararname, mütalaaname, Çanakkale Cumhuriyet Savcılığı ve Merkez Soruşturma Kurulu’na ait yazışmalar” gibi çalışmanın ana iskeletini oluşturan arşiv kayıtları incelenmeye çalışılmıştır. Bu kayıtlarda karşılaşılan temel zorluk ise kimi daktilo metinlerin okunmaya el vermeyecek kadar silik olmasıdır. Bu noktada ilgili bölümler anı-günlük-basın yansımaları gibi tali kaynaklar ile tamamlanmaya çalışılmıştır.

Yassıada duruşma tutanakları TBMM’nin açık erişim kaynağında yer almaktadır. Bu nedenle konuya dair en önemli resmi yayınların başında bu tutanaklar gelmektedir. Toplam 304 sayfadan oluşan tutanaklarda tanık ve sanıkların kayıtları yer almaktadır.

TBMM tutanaklarına benzer diğer bir kaynağı Emine Gürsoy Naskali tarafından Celal Bayar’ın sağlığında satın alınmış ve Celal Bayar Vakfı Kütüphanesinde bulunan mahkeme tutanaklarından hazırlanan “Yassıada Zabıtları-XII, Propaganda Davası, Çanakkale Olayları Davası, Köpek Davası” isimli çalışma sağlamıştır. Çalışma mahkeme tutanaklarından oluşmaktadır.

Milli Birlik Komitesi tarafından hazırlanan “No:17 Geyikli ve 31 Km. Davası” albümü 29 fotoğraf ile çalışmaya dair görsel veri anlamında önemli bilgi sağlamıştır.

Çalışmanın basın ayağını ağırlıklı olarak olayın yaşandığı Eylül 1959 tarihi oluşturmuştur. Bu kapsamda ulaşılabilen Cumhuriyet, Milliyet, Zafer, Tercüman, Akşam, Havadis, Her Gün, Yeni Asır, Yeni Gelibolu, İstanbul Ekspres, Yeni Gün, Yeni İstanbul, Yeni Sabah, Ankara, Atayolu gazeteleri incelenmiştir. Dönemin temel atmosferi olan kutuplaşma basında da önemli oranda hissedilmiş bu noktada basın organları eleştirel bir süzgeçten sonra çalışma içerisine dâhil edilmiştir.

Tez konusunu doğrudan ihtiva eden bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu noktada ilk dikkat çeken çalışma Fatih Özçelik ve Bilal Tunç tarafından “Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1959 Yılı Gezileri Kapsamında Geyikli Olayları” başlığı ile kaleme alınan ve 2017 yılında yayınlanan makaledir. Çalışma Geyikli’de yaşanan olayları ana eksenine almıştır. Oysa sonrasında yaşanan İskele Olayı ve 31. Km gelişmelerine bakılmaksızın ve dahası olayın mahkeme sürecine giden tanık ifadeleri incelenmeden bir bütünlük arz etmediği görüldüğünde çalışmanın alana sınırlı bir katkı sağladığı görülecektir. Bu çalışma ile aynı yıl Çanakkale’de yayınlanmakta olan Troia popüler dergisinde “Darbeye Bir Kala; 1959 Olayları” başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Yazının gerek dili gerekse konuyu inceleme tarzı okuyucuyu yormamak adına popüler bir şekilde incelendiği izlenimi vermektedir. Yazı bir seri olarak düşünülmüş ancak konu bütünsel bir şekilde ve arşiv ekseninde incelenmemiştir.

Bu iki çalışmanın dışında doğrudan tez konusunu ilgilendirmemekle birlikte Demokrat Parti dönemini inceleyen çalışma ve eserlerden de faydalanılmıştır.

Yassıada Yargılamalarında Çanakkale-Geyikli Olayları başlıklı tez çalışmamın ortaya çıkışında ve her aşamasında desteklerini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Murat KARATAŞ'a, tez çalışmam boyunca kütüphane çalışmalarındaki değerli desteği için Cüneyt Sezen'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca birlikte geçireceğimiz değerli vakitlerini aldığım aileme şükranlarımı sunarım.

Pınar BORLAT
Ocak 2020, Çanakkale

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE-GEYİKLİ VE İSKELE OLAYLARI

1.1. Çanakkale-Geyikli Olayları.....	13
1.1.1.Çanakkale’de Yaşananlar	13
1.1.2.Geyikli’de Yaşananlar	16
1.1.3.CHP Heyetinin Çanakkale’ye Dönüşü	19
1.1.4.CHP Heyetinin İstanbul’da Basın Açıklaması	20
1.2.Çanakkale-İskele Olayları	24
1.2.1. CHP Tahkik Heyetinin Kurulması ve Yansımaları	24
1.2.2.Tahkik Heyeti’nin İstanbul’dan Ayrılması.....	29
1.2.3. İskele Olayları Öncesi DP’nin Girişimleri	30
1.2.4.Resmi Makamların Tedbir Alması	33
1.2.5.CHP Tahkik Heyeti’nin Çanakkale’ye Gelmesi Öncesi Yapılan Görüşmeler	34
1.2.6. Çanakkale’de Yaşanan Olaylar	37

İKİNCİ BÖLÜM

31. KM OLAYI VE YASSIADA YARGILAMALARI

2.1. 31. Kilometre Olayı	58
2.1.1. CHP Tahkik Heyetinin Geyikli’ye Hareket Etmesi ve Yaşananlar.....	60

2.1.2. CHP Tahkik Heyetinin İstanbul'a Dönüşü.....	67
2.1.3. Çanakkale Bölgesinde CHP Kongreleri	68
2.2.Yassıada Yargılamaları ve Karar	69
SONUÇ	92
KAYNAKÇA.....	95
EKLER	97
ÖZGEÇMİŞ	112

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
a.g.t.	:Adı geçen tez
BCA	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	:Bakınız
BOA	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	:Cilt
çev.	:Çeviren
Der	:Derleyen
Ed	:Editör
s.	:Sayfa
vd.	:Ve devamı
Vs	:vesaire
Yay. Haz.	:Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Kavramsal Çerçeve ve Tarihsel Arka Plan

Bu tezde, 12 Mayıs 1960 askeri darbesine giden sürecin önemli mihenk taşlarından birisi olan Çanakkale-Geyikli Olayları incelenmeye çalışılmıştır. 1950-1960 Demokrat Parti iktidarında Türkiye'deki siyasal kutuplaşmanın en ücra noktalara kadar ne oranda yansıdığına önemli bir örnek teşkil eder. Ayrıca DP iktidarının Yassıda Yüksek Adalet Divanındaki yargılandığı 19 dava dosyasından birisini oluşturur. Çanakkale merkez ve ilçelerinde gerçekleşen ve ilk anda asayişe dair bir gelişme gibi görünen bu olaylar bütünü Demokrat Parti iktidarının yargılanma sürecinin önemli bir parçası haline gelecektir. Literatüre yansıyan haliyle “Çanakkale-Geyikli Olayları” tanımlaması esasında iç içe geçen üç olayı ifade eder hale gelmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi 1959 yılında Türkiye genelinde yurt gezilerine çıkılmasına karar vermiştir. Bu kapsamda Çanakkale bölgesine gerçekleştirilecek ziyaret için heyet önce Gökçeada'ya ardından Bozcaada'ya geçmiştir. Ancak bu ziyaretler sürecinde CHP'li heyetin konuşmalarındaki bazı ifadeler DP'liler tarafından “hakaret” olarak algılanmış ve bu durum ilk önce Geyikli'de bazı olayların yaşanmasına neden olmuştur. CHP'nin, Geyikli'de yaşanan olayları TBMM'ye taşımak amacıyla bölgeye inceleme heyeti göndermesi beraberinde yeni olayların yaşanmasına neden olmuştur. Öyle ki Çanakkale'ye gelecek olan heyet vapurdan iskeleye çıkartılmamıştır. Bu sefer heyet bir gün sonra Çanakkale'ye çıkabilmiş ancak inceleme yapmak için Geyikli'ye gidememiş yolu kesilmiştir. Bu noktada bölgede yaşanan gerginlik önce ülke gündeminde önemli bir yer tutmuştur. Böylece Demokrat Parti iktidarının sonunu getiren ve Türkiye'yi hızla askeri darbeye sürükleyen ve Çanakkale'de yaşananlar bu olaylar zincirinin bir parçası olacaktır.

Çalışmanın tarihsel aralığı Eylül 1959 ve Mart 1961 arasını kapsamaktadır. Bu noktada belirleyici Geyikli'de yaşanan ilk olayın tarihi olan Eylül 1959'den başlanmış ve Yassıda yargılamalarında konunun yeniden gündeme geldiği 10 Mart 1961 ile incelenen dönem sona ermiştir. Böylece inceleme aralığı 19 ay olmuştur.

Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi

Türk Demokrasi Tarihi'nde gerçek anlamda siyasi muhalefetin örgütlenmesini, 1865 yılında İstanbul'da kurulan Genç Osmanlılar Cemiyeti ile başlatmak gelenek olmuştur. Buna rağmen bu dernek iktidarı ele geçirmeyi hedeflemiş siyasi bir kuruluş niteliklerine sahip değildir. Bu yapılanmanın temel amacı halkın belirli sınırlılıklarla da olsa 1876 anayasası ile yönetime katılmasını sağlamak olmuştur. Kanun-i Esasi Anayasa'sında 1909'da yapılan düzenlemeler ile kısmen daha demokratik bir yapıya kavuşmuştur. Bu düzenlemedeki en önemli gelişmelerden birisi de Anayasa'ya eklenen 120'nci madde ile Osmanlı yurttaşlarına örgütlenme hakkının tanınması olmuştur. II. Meşrutiyet yönetimi içinde kurulan gerçek anlamdaki ilk muhalefet partisi ise Prens Sabahattin grubunun kurduğu Ahrar Fırkası'dır.¹

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran, geliştiren ve çok partili demokratik rejimin yerleşmesinde görev alan seçkin kadronun üyelerinin çoğu, bu dönemde siyasi sahnede görev almıştır. Tarık Zafer Tunaya'nın deyişi ile "İkinci Meşrutiyet, önce bir siyaset laboratuvarı olmuştur." Bu devrede halk, genel olarak etkin bir biçimde siyasette rol oynayamamış, bu nedenle siyasal rejim "ikincil parlamenter" bir nitelik taşımış, parlamento ve rejim "bir araç değil, amaç sayılmıştır". TBMM'nin 23 Nisan 1920'de açılması ile gerçek manada ulusal bir egemenlik süreci başlamıştır. Bu dönemde muhalif yapılara gereken müsamaha gösterilmiş; TBMM çatısı altında farklı siyasal düşüncede parti kuruluşları görülmüştür. Buna rağmen II. TBMM'de bu denli bir atmosfer görülmemiştir. Bu süreçte Mustafa Kemal'in (Atatürk) Nutuk'ta belirttiği hali ile TBMM'deki I. Grubu parti haline getireceğini açıklamıştır. Bu parti 9 Eylül 1923 tarihinde Halk Fırkası adını almış ve kuruluşu 11 Eylül'de resmîyet kazanmıştır. Genel Başkanlığı'na da Mustafa Kemal (Atatürk) seçilmiştir. Atatürk döneminde önce Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, ardından Serbest Cumhuriyet Fırkası² ile çok partili hayat süreci başarısız denemeler gerçekleştirmiştir. Bu gelişmelerden sonra nerede ise on beş yıl çok partili sistem denemesi görülmemiştir.³

Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde, parti içi uygulamalara karşı başlayan muhalif tavır Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün verdiği "Dörtlü Takrir" ile somut bir hal almaya başlamıştır. Ancak takrir parti çevrelerince hoş

¹ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, Phoenix Yayınları, Ankara 2004, s.1.

² Yine aynı yıl Türkiye Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Fırkası ve Ahâli Cumhuriyet Fırkaları da kurulmasına rağmen başarısız olmuştur.

³ Mustafa Albayrak, a.g.e., s.1-2.

karşılanmamış, tahrir sahiplerinin basın aracılığı ile muhalefetlerini devam ettirmesi önce partiden ihraçları sonra istifaları beraberinde getirmiştir. Bu süreç Devlet Başkanı ve iktidar partisinin de onayını alarak 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasını sağlamıştır.⁴

Demokrat Parti 14 Mayıs 1950 günü yapılan seçimlerden önemli bir başarı ile çıkmıştır. Seçim sonucunda İsmet İnönü liderliğindeki CHP, iktidar partisinden muhalefet partisine dönüşmüştür. 1950-1960 yılları arasında Celal Bayar Cumhurbaşkanlık, Adnan Menderes ise Başbakanlık yapmıştır. DP iktidarı, demokrasinin pekiştirilmesi için gerek duyulan anayasa değişikliklerinin ve kurumsal yeniliklerin yapılacağına dair sözler vererek işe başlamıştır. Ve dahi DP'liler, Atatürk reformlarını koruyacaklarına ve geçmiş anlaşmazlıkların yeniden gündeme gelmeyeceğine dair söz vermiştir.⁵ Ancak yaşananlar bunun böyle olmayacağını göstermiştir.

Demokrat Parti iktidarı 1950 ve 1954 seçimlerindeki başarısını 1957 seçimlerinde gösterememiştir.⁶ İktidardaki DP ile muhalefet partisi CHP arasındaki gerginlik, 1957 seçimlerinden sonra iyice tırmanmıştır. CHP 1954'te 31 milletvekili kazanmış iken 1957'de bu sayıyı 178'e çıkarmayı başarmıştır. Diğer yandan DP'nin aldığı oyların toplamı muhalefet partilerinden azdır. Diğer bir deyişle DP seçimleri çoğunluk sistemi sayesinde kazanmıştır.⁷ Bu durum DP iktidarının da sonunu getiren süreci başlatmıştır.⁸ DP yönetiminin bu süreçte izlemiş olduğu uygulamalar kamuoyundaki tartışma ve kutuplaşmaları daha da arttırmıştır. Öyle ki 1957 genel seçim sonuçlarının etkisiyle başlayan gergin atmosfer iktidar-muhalefet tartışmalarını 1959'da çatışma ve askeri darbeye sürüklemiştir.⁹

İktidar-Muhalefet ilişkilerini önemli oradan gerginleştiren ve Çanakkale'de yaşanan gelişmeler ile kimi zaman benzerlik gösterdiği iddia edilen Uşak hadiseleri 1959 yılı içerisinde önemli bir etki yaratmıştır. İsmet İnönü'nün Uşak'a yapacağı ziyaret heyetin Ankara'dan hareketinden önce başlamıştır. Bu durum Eskişehir istasyonunda halkın gösteri yapması engellenerek giderek yükselmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen İnönü Uşak'ta, "Hoş

⁴ Gül Tuğba Dağcı, *Ordu-Siyaset İlişkisi*, İlgı Yayınları, İstanbul 2006, s.29-30.

⁵ Kemal Karpat, *Türk Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s.132-146.

⁶ Atiye Emiroğlu, "27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi", *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1, Mayıs 2011, s.14.

⁷ Kemal Karpat, a.g.s., s.132-146.

⁸ Seçil Karal Akgün, "Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasaya Kısa Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 43, Bahar 2009, s.413.

⁹ Atiye Emiroğlu, a.g.m., s.15.

geldin Garp Cephesi Kumandanı” yazılmış pankartlar ile karşılanmıştır. Ancak bir süre sonra CHP ve DP üyeleri arasındaki sürtüşmeler çatışma ve kavgaya dönüşmüştür.¹⁰

İsmet İnönü’nün Uşak’a yapacağı gezi öncesi DP yönetimi süreci kontrol altında tutmak ve yerinde incelemeler yapmak üzere aralarında Bakan Muzaffer Kurbanoglu’nun da yer aldığı, milletvekillerinden oluşan bir heyeti Uşak için görevlendirmiştir. Diğer yandan da Uşak’ta önlem alınması için idari yetkililere uyarılarda bulunulmuştur. Bu amaçla Uşak Valisi İlhan Engin, 20 Nisan 1959 tarihinde “gizli ve zata mahsus” olarak Emniyet Müdür Vekili Ahmet Altaş’a gönderdiği yazıda ziyaret sürecinde olası yaşanabilecekler için gerekli önlemlerin alınmasını istemiştir. Bu amaçla ikinci bir emre kadar il merkezindeki emniyet ve mahalle bekçi teşkilatının haftalık izinleri kaldırılmıştır. Diğer yandan şehir merkezinde gereksiz kalabalığı engellemek için civar bölgelerden il merkezi giriş çıkışlarını kontrol etmek için trafik polisleri görevlendirilmiştir.¹¹

Bu esnada köylerden gelen CHP’liler Uşak’a sokulmamış, İstasyon Caddesi tamirat gerekçesi ile yer yer kazılarak araç trafiğe kapatılmıştır. Ayrıca Belediye hoparlörlerinden anonlar ile İnönü’yü karşılayacak kişilerin Toplantı ve Yürüyüş Kanununu ihlal etmiş olacakları ve haklarında işlem yapılacağı duyurulmuştur. Ancak dikkat çeken husus ise bu anonlardan birisinin bizzat DP Uşak İl Başkanı tarafından yapılması olmuştur.¹²

İsmet İnönü’nün Uşak’a gelişinden bir gün önce gerginlikler kendini göstermeye başlamıştır. Nitekim 29 Nisan günü bir kısım CHP’li milletvekili akşam saatlerinde trenle Uşak’a gelmiştir. Bu durum siyasi atmosferi giderek germeye başlamıştır. CHP heyetini takip eden Sami Dede’nin zabıt altına aldığı notlara göre CHP’li vekiller DP İl merkezi önünden geçerken kendilerine yönelik sözlü sataşmalar yaşanmıştır. Bu durum Uşak’ta yaşanacaklarının habercisi olmuştur.¹³

İsmet İnönü’nün 30 Nisan 1959 sabahı Uşak’a gelmesi ile gerginlikler kontrol edilemez bir durum almaya başlamıştır. Öyle ki İnönü, DP İl Binasının önünden geçerken binanın balkonunda bulunan İlçe Başkanı Eşref Öğün, elindeki çay bardağını fırlatmış ve

¹⁰ Önder Gün, *27 Mayıs Askeri Müdahalesine Doğru DP-CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960-Tahkikat Komisyonunun Kurulması ve Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2006, s.53-54.

¹¹ Fevzi Çakmak, “Cumhuriyet Halk Partisi’nin “Ege Vazife Gezisi” ve 1959 yılı Uşak-İzmir Olayları”, *Turkish Studies*, Volume 9/10 2014, s.1242.

¹² Mehmet Karayaman, “İsmet İnönü’nün Uşakta Taşlanması Olayının Sebep ve Sonuçları”, *Tarih Okulu*, Sayı: VIII, Eylül-Aralık 2010,s.23

¹³ B.C.A., 10.9.298.913.2.100.

bardak Akis muhabirine isabet etmiştir. Bu durum kalabalığı iyice tahrik etmiştir. Ve CHP'liler DP İl binasını taşa tutmuşlardır.¹⁴ Bu şekliyle başlayan Uşak Olayları, CHP'lilerin toplantı yaptığı salona kadar taşınmış bir yandan da Emniyet Müdürü ve Vali merkezi hükümetin talimatlarına uyup uymama konusunda ikilem içerisinde görev yapmaya çalışmıştır. O gece nedeni tam olarak belirlenemese de İsmet İnönü'nün kaldığı evde yangın çıkmış ve bu durum muhalefet tarafından kasıt olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Ancak daha büyük olaylar için DP'liler hazırlık yapmıştır. 30 Nisan günü yaşananlara karşılık vermek için kamyonlar ile DP'liler Uşak'a getirilmiştir. Bir gün sonra Uşak'ta sayıları beş bin kişiyi bulan bir kalabalık toplanmıştır. Elllerinde İnönü'yü hedef alan dövizler taşımışlardır. Bu esnada bir pastanede kahvaltı yapan ve aralarında milletvekillerinin de bulunduğu CHP'li bir grup saldırıya uğramıştır.¹⁵ Ancak esas tehlike İsmet İnönü'nün vurulmak istenmesi olmuştur. Ancak bunun için görevlendirilen Jandarma eri Celalettin durumu komutanına anlatınca büyük bir facianın önüne geçilmiştir.¹⁶

Asıl tartışma ve kavgalar İsmet İnönü'nün Uşak'tan ayrılması esnasında yaşanmıştır. İnönü'nün arabasının önü kesilmiş, tren garına kalabalık içerisinden zorla girmeyi başarmış ve bu esnada başına bir taş gelerek yer düşmüştür. Ancak hemen düştüğü yerden kalkarak trene doğru yönelmiştir. Bu esnada basın mensupları da saldırı uğramıştır. Basına yapılan tüm baskılara rağmen Hürriyet gazetesi hariç ortak bir bildiri yayınlanmıştır. Diğer yandan sansüre tepki olarak 3 Mayıs 1959 günü gazeteler beyaz sütunlarla çıkmıştır. Ayrıca İnönü'ye¹⁷ yapılan saldırılar nedeniyle Behçet Kemal Çağlar "Kafana Çal Taşını!" isimli bir şiir yayınlamış ve ardından İstanbul radyosundaki işine son verilmiştir.¹⁸ Uşak'ta yaşanan bu olayları İzmir'de yaşananlar takip etmiştir.

Büyük Taarruz ziyaretlerinin Ege ayağını tamamlayan İsmet İnönü 4 Mayıs 1959'da İstanbul'a gelmiştir.¹⁹ Yeşilköy havalimanına inen İnönü, buradan araba ile Taşkışla'daki evine gitmek için hareket etmiştir. Araçta Genel Sekreter Kasım Gülek vardı. Aracı Topkapı'ya gelince Beykoz, Kartal gibi uzak semtlerden getirilen kişilerin de bulunduğu

¹⁴ Mehmet Karayaman, a.g.m., s.24-26.

¹⁵ Fevzi Çakmak, a.g.m., s.1247.

¹⁶ Mehmet Karayaman, a.g.m., s.29.

¹⁷ İsmet İnönü, Uşak Olaylarına dair şu beyanını yayınlamıştı: "Uşak Olayları, meslek hayatımızda, en elemli hadise olarak kalacaktır. Anayasa ve İnsan Hakları Beyannamesinin, seyahat ve haber alma hürriyetinin garantisi altında çalışırken, vukubulan esef verici olayları tertipleyenlerin cezalandırılmalarını, umumî efkâr önünde talep ederiz", Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2007, s.283.

¹⁸ Fevzi Çakmak, a.g.m., s.1247-1250.

¹⁹ M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul 2001, s.139.

grubun saldırısına uğramıştır. Bu esnada orada bulunan polis ve asker olaylar karşısında gereken refleksi gösterememiştir. Bunun üzerine Binbaşı Turhan Bayraktar, komutayı devir alarak olaya müdahale etmiştir.²⁰

İsmet İnönü'nün parti toplantısına katılmak için 2 Nisan 1960 tarihinde Kayseri'ye gitmesi yeni bazı olayların yaşanmasına neden olmuştur. Burada da olaylar merkezi hükümetçe yönlendirilir bir görünüm sergilemekte idi. Aldığı emir üzerine Vali, İnönü'nün trenini ilin sınırlarında durdurmuştur. Üç saat süren görüşme İnönü için sonuç vermiş ve yoluna devam edebilmiştir. Ertesi gün Yeşilhisar üzerinden arabayla Ankara'ya dönerken, Kayseri yakınlarında arabası yeniden durdurulmuştur. İsmet İnönü bizzat aracından inerek askeri konvoyu doğru yönelmiştir.²¹ İncesu Köprüsünü kesen askerler ile İsmet İnönü arasındaki konuşmayı Metin Toker şu şekilde aktarmıştır:

“Silahlı askerler o kademelerde yolu kapatmışlardı. Önde üç sıra asker vardı. İsmet Paşa onlara yaklaştı. Askerlerin arasına girdi. Ve bir zamanlar zaferden zafere koşturduğu bu mert çocukların omuzlarını okşayarak onları kenara itti. Barikat bir anda açıldı. Herkes donup kalmıştı. Subaylar selama durdular... yarım kilometre kadar ileride ikinci bir barikat vardı. Fakat onu aşmak için, İsmet Paşa'nın yakına gelmesi gerekmedi. Beş metre mesafede iken asker ikiye ayrıldı. Ve İsmet Paşa'ya yol açarak selam vaziyeti aldı. İsmet Paşa sükûnetini bozmaksızın geçti. Ortalıkta öyle bir sessizlik vardı ki, bir sinek uça kanadının sesi duyulabilirdi. İsmet Paşa İncesu'da Binbaşı Selâhattin Çetiner'e sordu:

- Ateş emri verecek misin?

Genç Kurmay Binbaşının yüzü sapsarı kesildi. Esas vaziyetini aldı ve tok bir sesle:

- Ne münasebet Paşam; size ateş etmektense, kendime ateş edip intiharı tercih ederim!...” diyecekti.²²

Böylece İnönü, yoluna devam etmeyi sağlamıştır. İnönü buradan yaya olarak Yeşilhisar yoluna doğru yürümüştür. Ancak bir süre sonra sendeler, gittikçe halsizleşir ve

²⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, s.286; Ali Dikici, “27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi ve Türk Polisi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.30, Sayı:89, Temmuz 2014, s.13-15.

²¹ William Hale, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Alfa Yayınları, İstanbul 2014, s.147.

²² Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Remzi Kitapevi, c.III, İstanbul 2011, s.388-389.

yere çöker. Zaman zaman geçirdiği krizlerden birisi gelmiştir. Kucaklanarak bir köylünün evinde istirahat ettirilmiştir.²³ Kayseri Olayları Demokrat Parti iktidarının düşüşünü de hızlandırmıştır. Nitekim asker hükümetin emrini dinlememiştir.²⁴

Demokrat Parti, 1959 yılının ikinci yarısında hızla artan asayişsizlik ortamının sebebinin muhalefet ve basında aramıştır. Bunun için de iktidarını güçlendirmek adına yönetim sistemini sonuna kadar zorlamaya kararlı idi. Bu amaçla muhalefet ile bağlarını tamamen koparacak olan Tahkikat Komisyonunu 18 Nisan 1960'da kurmuştur. Komisyon, muhalefet ve basına isnat edilen suçların soruşturmasını yapacaktı. İlk iş olarak soruşturmaların sonuçlanmasına kadar her türlü siyasi toplantının durdurulmasını ve Meclis görüşmeleri ve önergelerinin basında yayınlanmamasına karar verdi. Komisyonun kurulması önemli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Buna dair ana eksen anayasaya aykırılığı tartışmaları idi. İktidara göre bu uygulama asayiş için gerekli idi ancak muhalif yaklaşımların temelinde yer alan kişisel hürriyetlerin sınırlanmasını sıkıyönetim uygulamasından da ileride devam ettirmeye başlamıştır. Ancak muhalefet tüm bu gelişmelere rağmen siyasi toplantılara dair tavrını yumuşatmamış, tahkikat komisyonunun yasakladığı konuşmaları Genelkurmay makinelerinde çoğaltarak dağıtmıştır.²⁵

Muhalefetin tüm itirazlarına rağmen Tahkikat Komisyonu çalışmalarını sürmüştür. Bir yandan da kuruluş amacına uygun çalışabilmesi için yetkilerinin yeterli olmadığını iddia ederek meclisten daha fazla yetki talebinde bulunmuştur. Ancak DP'li yetkililer temkinli davranmıştır. Çünkü komisyon ülkede huzuru sağlamaktan ziyade daha sorunsal bir durumu ortaya çıkarmıştır. Ve hatta parti içerisinde bazı vekiller bu genişletme talebine sıcak bakmamıştır. Ancak gerek parti içi gerekse muhalefetin eleştirilerine rağmen konu 27 Nisan 1960 günü yapılan Meclis oturumuna getirilmiştir. Meclis'te Tahkikat Komisyonu üzerinden başlayan İktidar-Muhalefet tartışmaları İnönü'nün kürsüden devrik Kore lideri özelinden darbeye dair söylemleri nedeniyle daha da gerilmiştir. Buna istinaden Meclis İnönü'ye 12 oturuma katılmama cezası vermiştir. Buna itiraz eden CHP'li vekillere de 6 ila 12 oturum cezalar verilmiştir. Bunun üzerine CHP grubu Meclisi terk etmiştir. Ve Tahkikat komisyonu yetkilerini genişleten yasa DP'lilerin oyları ile kabul edilmiştir. Diğer yandan İsmet İnönü, CHP teşkilatına bir tamim göndererek; CHP'nin ülkede baskı rejimi kurmaya çalışan iktidar

²³ Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, s.287.

²⁴ Cem Eroğul, *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, İmge Kitapevi, Ankara 2003, s.239.

²⁵ Cezmi Eraslan, "Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008, s.574-575.

ile anayasal rejimin tekrar kurulması için sonuna kadar mücadele edeceğini bildirmiştir. İnönü'nün işareti ve mesajı Ankara ve İstanbul sokaklarında karşılık bulmuştur.²⁶

Gerginleşen bu siyasi atmosfer içerisinde Nisan 1960'ı ısıtan önemli olayların merkezine üniversite gençliği oturmuştur. Ankara'dan verilen talimat doğrultusunda 28 Nisan 1960 tarihinde CHP Gençlik kollarının miting düzenleme girişimi yeni olayların da yaşanması sürecini başlatmıştır. Nitekim CHP Gençlik Kolları İstanbul Başkanı olan Alev Coşkun parti meclisinin 28 Nisan tarihli genelgesinin kendilerine direniş kararlılığı verdiğini belirterek "...ama bir gün önce bu konunun bütün üniversitelerin çeşitli yerlerinde, çeşitli kantinlerinde, yurtlarda, partinin çeşitli gençlik örgütlerinde doğrusu konuşulduğunu da ifade etmeliyim" demiştir.²⁷ Buna karşı merkezi hükümet İstanbul Üniversitesi ve çevresinde güvenlik önlemleri almıştır. Saat 07.00'da 200 öğrenci, diğer grupları da örgütlemek üzere İktisat ve Hukuk Fakültelerine dağılmıştır. Böylece hızla artan kalabalık Üniversite kapılarını kapattığı gibi Atatürk heykelinin önünde toplanarak İstiklal Marşı okumaya başlamıştır. Ancak polis bu gelişmelere aşırı sert müdahalede bulunarak öğrencilere ateş etmeye başlamıştır. Bu arada iki öğrenci yaralanmış, 9 öğrenci karakola götürülmüştür. Bir yandan da atlı polisler okul bahçesine girmiş ve çatışmalar büyümeye başlamıştır. Olaylar giderek kontrolden çıkmış Rektör Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer darp edilmiş, Orman Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz hayatını kaybetmiş, hükümet panik hali ile sıkıyönetim ilan etmiştir. İstanbul'da 28 Nisan günü başlayan olaylar 30 Nisan'a kadar devam etmiştir.²⁸ Ankara'daki öğrenci olaylarının merkezi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültesi olmuştur. Hukuk Fakültesi binası önünde toplanan öğrencilere Siyasal'dan da katılımlar ile sayıları giderek artmış ve İstanbul'da hayatını kaybeden arkadaşlarını anmak istemişlerdir. Saygı duruşunun ardından öğrenciler gösteriye başlamıştır. Bu esnada Örfi idare komutanlarının yatıştırma için yaptığı konuşmalar işe yaramamıştır.²⁹ Öğrencilerin gösterileri devam ettirmesi üzerine güvenlik güçleri müdahale etmiştir. Beş saate yakın süren olaylar esnasında önemli tahribat yaşanmıştır. Bu arada İzmir'de de üniversite öğrencileri

²⁶ Şerif Demir, *Düello (Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesi'ne Olaylar)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s.207.

²⁷ Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı*, Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s.335.

²⁸ Olayın tanıklarından Ali Fuat Başgil'in anıları için bkz., Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur Yayınları, İstanbul 2008, s.119-123.

²⁹ Örfi idare komutanlığının tebliği için bkz. Füzûzan Tekil, *İnönü Menderes Kavgası*, Tekil Neşriyat, İstanbul 1989, s.90-91.

olayları protesto etmek için sessiz bir yürüyüş yapmıştır. İktidar, kontrolün iyice elden çıkması nedeniyle İstanbul ve Ankara'daki üniversiteleri bir ay süre ile kapatmıştır.³⁰

Yassıda dosyalarına yansıdığı hali ile Ulaştırma Bakanı Şemi Ergin, 29 Nisan olaylarına ilişkin anı defterine şunları yazmıştır: “Ateş açılmasının yerinde olmadığına kaniim. Kimin çocukları bunlar? Öyle bir duruma geldik ki benim de yapacağım bir şey yok, Bizim bugün muhalefete tatbik ettiğimiz sistemi, 1950’den evvelki iktidar muhalefete tatbik etseydi, demokrasi ve Demokrat Parti yaşayabilir miydi?”³¹

Bir yandan da 29 Nisan tarihinde Menderes radyo konuşmaları ile halkı sakin olmaya çağırmıştır. Ancak bu durum temennilerden daha öteye geçememiştir. Nitekim 2 Mayıs günü Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı NATO toplantısı sürecinde devam eden eylemler nedeniyle Menderes konuşma yapmaktan vazgeçmiştir.³² Ancak bu olaylar İçişleri Bakanlığı'nın yayınladığı bir bildiri ile kınanmıştır.³³

Tüm önlemlere ve tedbirlere rağmen İstanbul ve Ankara'daki öğrenci olayları durdurulamamıştır. Buna karşı iktidar gücünü göstermek isteyen DP yönetimi Ankara Kızılay'da bir miting düzenlemeye karar vermiştir. Bunu haber alan öğrenci grupları daha önce aynı yerde toplanabilmek için kulaktan kulağa “555 K” diye örgütlenmeye başlamıştır. Anlamı “yılın 5. ayı olan Mayısın 5. Günü saat 5'te Kızılay'da buluşalım” demektir.³⁴ Çoğunluğunu üniversite öğrencilerinin oluşturduğu kalabalık hürriyet sloganları atmıştır.³⁵ O esnada miting alanına gelen Celal Bayar ve Adnan Menderes kalabalık tarafından “istifa menderes” sloganları ile karşılanmıştır.³⁶ Kızılay'da Cumhurbaşkanı Bayar ile İçişleri Bakanı Gedik'ten ayrılarak göstericilerin arasına giren Menderes umduğunu bulamamış, güçlkle bir araca bindirilerek oradan uzaklaştırılmıştır. Menderes arabaya binmeden önce dramatik bir eda ile sağ elini kalbinin üzerine koyup “öyleyse beni öldürün” diye bağırmıştır.³⁷

³⁰ Sefa Salih Demir, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Giden Süreçte Üniversite'nin Etkisi”, *IJOEEC*, Sayı:1, 2016, s.17-18.

³¹ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s.208.

³² Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Yayınları, İstanbul 2004., s.137-161.

³³ Şerafettin Turan, a.g.e., s.209.

³⁴ Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul 1966, s.418-419.

³⁵ Atiye Emiroğlu, a.g.m., s.15.

³⁶ Seçil Karal Akgün, a.g.m., s.418.

³⁷ Şerafettin Turan, a.g.e., s.214.

1960 yılı Mayıs ayı içinde gerginliğin en üst noktaya tırmandığı tarih 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencileri ve bazı subayların Kızılay'da yaptıkları yürüyüş olmuştur. 20 Mayıs gecesi bir subayın gözaltına alınıp polis tarafından dövüldüğü haberinin yayılması askeri öğrencileri kontrol edilemez hale getirmiştir. Bu süreçte her zaman doğru bilgi akışının sağlanamadığı dikkat çekmektedir. Öyle ki 20 Mayıs gecesi okul komutanının tutuklandığı haberi gelmiş ancak daha sonra bunun doğru olmadığı anlaşılmıştır. Hindistan Başbakanı Nehru'nun Türkiye ziyareti için verilen nöbet görevini tamamlayan askerler, bazı komutanlarının da telkini ile Kızılay'a doğru yürüyüşe geçmiştir. Kızılay'daki polis karakolu basılmış ancak burada tutuklu bir subay bulunamamıştır. Olayı haber alan Harp Okulu Komutanı Sıtkı Ulay da yürüyüşe katılmıştır. Ulay, öğrencileri Meclis Başkanı Refik Koraltan'ın evine yönlendirmiş, burada Koraltan aracılığıyla Cumhurbaşkanı yaveriyle görüşülmüş ve tutuklanan bazı subayların serbest bırakılacağı belirtilmiştir. Bundan sonra yürüyüş sona ermiştir. Ancak bu yürüyüş askeri darbenin kaçınılmazlığı için en açık örnek olmuştur. İktidar da artık askerin kontrol edilmesinin zorluğunu görmüştür. Diğer yandan Harbiye yürüyüşüne ceza verilmemesi, hükümetin hükmetme gücünü kaybettiğinin belirtisi olarak yorumlanmıştır.³⁸

27 Mayıs 1960 tarihindeki askeri darbeyi gerçekleştiren ekibin ilk oluşumları 1954 yılının Kasım ayında Tuzla Uçaksavar Okulu'nda, Yüzbaşı Orhan Kubilay ve Yüzbaşı Dünder Seyhan tarafından atılmıştır. Bu ekibe kısa sürede Yüzbaşı Süreyya Yüksel dâhil oldu ve ilk toplantılarında genel sekreterliğe Yüzbaşı Seyhan'ı seçtiler. Bu yapılanma daha sonra Harp Akademisi içerisinde de örgütlenmeye başlayacaktı. 1955 yılında faaliyetlerini genişletmeye başlamıştır. Diğer yandan Ankara'da da 1956 yılının Eylül ayında Kurmay Binbaşı Talat Aydemir, Kurmay Yarbay Osman Köksal tarafından yeni bir oluşum hazırlıklarına başlanmıştır. Aynı tarihlerde Genelkurmay Başkanlığı Protokol Dairesinde görevli bulunan Kurmay Binbaşı Sadi Koçaş ve Albay Kenan Esengin gizli örgüt kurma çalışmalarına başlamıştır. Bu gizli darbe yapılanmaları bir süre sonra bir birleri ile temas kurmaya başlayacaklar ve darbe süreci "Birleşik Örgüt" ismi ile yeni duruma evirilecektir.³⁹ Bu yeni durum farklı komuta kademesindeki askerlerin de katılması ile Ekim 1959 ile Mayıs 1960'a kadar birçok toplantı yapmıştır. Ancak 1959 yılında yaşananların da etkisi ile darbeci subayların kararı kesindi; darbeden başka çıkar yol yoktu.⁴⁰

³⁸ Tanel Demirel, a.g.e., s.369-370.

³⁹ Ümit Özdağ, a.g.e., s.75-87.

⁴⁰ Ümit Özdağ, a.g.e., s.133.

Başbakan Menderes'e askeri darbe öncesinde birçok kanaldan önemli uyarılar gelmekteydi. Şüphesiz onlardan bir tanesi de ordudaki gelişmeler için yapılmıştır. 12 Mayıs 1960 tarihinde Kıdemli Başçavuş Ahmet takma ismi ile gelen mektupta şunlar yer almaktaydı: "Bugün çok acele yazacam için beni affedeceksiniz. Beklim de bu mektup zatinize ulaşmadan her şey olup bitecek. Burada bir isyan olacağı şüphesizdir..." diye devam eden mektup darbe girişiminin büyük oranda organize edilmiş olduğunu göstermektedir.⁴¹

Cemal Gürsel'in emekliye ayrılması sonrası darbe tertipçileri için yeni bir lider arayışı başlamıştır. Bu noktada yapılan temaslar ile uygun isim bulunmuştur. Lojistik Daire Başkanı Tümgeneral Cemal Madanoğlu. Madanoğlu ve arkadaşları, darbe tarihi olarak 25/26 Mayıs gecesini belirlemişlerdi. Zira Menderes resmi bir ziyaret için ertesi gün Atina'ya gitmeyi planlamıştı. Ancak 25 Mayıs sabahı Yunanistan ziyaretinin iptal edildiğini ve Başbakan'ın o sabah Eskişehir'e gitmek üzere Ankara'dan ayrılacağı öğrenilmişti. O ana kadar Türkiye'nin en önemli hava üssünün bulunduğu Eskişehir ile hiçbir bağlantıları olmamıştır. Bu nedenle darbe 26/27 Mayıs gecesine ertelendi. Arkadaşlarının Menderes'i tutuklamasını ayarlamaya çalışmak üzere hava subayı Yarbay Agasi Şen, İstanbul'dan Eskişehir'e gönderilmiştir.⁴²

26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece saat 4'e doğru elleri silahlı Harp Okulu öğrencileri, daha önce yapılan planlama gereği PTT, Ankara Radyo binaları ile diğer tüm kamu binalarını kontrol altına almak üzere harekete geçmiştir.⁴³ Radyodan yapılan bildiri darbenin hiçbir şahıs ve zümreye karşı olmadığı, ülkenin politikalarında köklü değişiklik yapılmayacağı ve ABD başta olmak üzere ikili anlaşmalara bağlı kalınacağı vurgulanmıştır.⁴⁴

Darbenin gerçekleştiği haberini radyodan dinleyen Hasan Polatkan, "hayırlısı, zaten bu kadar gergin bir ortamın sonsuza dek böyle sürüp gitmeyeceği apaçık ortaydı. Tarafsız bir hakem olarak ordu, er ya da geç, müdahale edecekti. Bu işi tamda zamanında yaptı" şeklinde karşılık vermiştir.⁴⁵

Menderes, Kütahya'da vali yardımcısı ve Albay Demet tarafından karşılanmıştır. Valilikte kendisine Eskişehir'den Kütahya, Afyon ve Uşak valiliklerine gelen bir emir

⁴¹ Atiye Emiroğlu, a.g.m., s.16.

⁴² William Hale, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Alfa Yayınları, İstanbul 2014, s.152.

⁴³ Atiye Emiroğlu, a.g.m., s.17.

⁴⁴ Seçil Karal Akgün, a.g.m., s.421.

⁴⁵ Atiye Emiroğlu, a.g.m., s.19.

okunmuştur. Emre göre hükümet kaçmıştır ve nerede görülürse askeri birlikler gelene değin zorla alıkonulmalıdır.⁴⁶ Bu esnada salona gelen bir grup subay “sizi bütün maiyetinizle birlikte tutuklayıp Eskişehir’e götürme emrini aldım.” demiş, Menderes ise “emrinizdeyim” diye karşılık vermiştir.⁴⁷

İsmet İnönü, darbenin yapıldığını 27 Mayıs sabaha karşı saat 5 civarında Metin Toker’dan öğrenmişti. Toker, İsmet İnönü’yü uyandırarak İhtilalin olduğunu haber vermiş, İnönü’de “demek oldu” diye karşılık vermiştir. Ertesi sabah Cemal Gürsel ile temas sağlamış ve Gürsel kendisine “Size karşı kusurluyuz Paşam. Hareketimizi size önceden haber vermedik. Verseydik bizi bundan caydırmak isteyeceğinizden korktuk. Ama başka çare kalmamıştı.” Toker’in anılarında yer alan bu anlatımın devamında İnönü’nün darbeye beraberinde getireceği zorluklar nedeniyle sıcak olmadığını belirtse de “ama başka çare kalmadığında-birçok insan gibi-ikimiz birleşiyorduk” demiştir.⁴⁸

Böylece on yıllık Demokrat Parti iktidarı Yassıada Yüksek Adalet Divanı’nda 14 Ekim 1960 günü başlayıp 15 Eylül 1961’de saat 15.20’de sona erecek yargılamalar süreciyle karşı karşıya gelmiştir. Bu sürede 203 oturum yapılmış, 19 dosya ele alınmış, 529 sanık, 1063 tanık dinlenmiştir.⁴⁹ Ele alınan ve Demokrat Partililerin hüküm giydiği dosyalardan birisi de Çanakkale-Geyikli olayları davası olmuştur.

⁴⁶ Ümit Özdağ, a.g.e, s.233.

⁴⁷ Atiye Emiroğlu, a.g.m., s.19.

⁴⁸ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları (1944-1973)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991, s.11.

⁴⁹ Atiye Emiroğlu, a.g.m., s.20.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE-GEYİKLİ VE İSKELE OLAYLARI

Bu bölümde CHP'nin 36. Yıl dönümü kutlamaları kapsamında Çanakkale Geyikli'ye yapmış olduğu ziyaret esnasında yaşananlar ve bu gelişmeler üzerine İsmet İnönü'nün talimatı ile bölgeye Tahkik heyeti gönderilmesi ve buna tepki olarak gelişen iskele olayları incelenmeye çalışılmıştır.

1.1. Çanakkale-Geyikli Olayları

1.1.1. Çanakkale'de Yaşananlar

Cumhuriyet Halk Partisi 1959 yılında ülke genelinde yurt gezileri tertip etmeye karar vermiştir. Bu maksatla Çanakkale'ye CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in başında bulunduğu bir heyet görevlendirilmiştir. Bu heyet Çanakkale'ye gelmeden önce Çanakkale CHP İl Başkanı İzzet Melih Dilmaç, partilerinin kuruluşunun 36. Yıl dönümünü kutlamak üzere 9 Eylül 1959 Çarşamba günü akşam saat 21.00'da İl Merkezlerinde bir toplantı tertiplerini ve yapılacak olan bu toplantının "gayri siyasi" olacağını bildiren dilekçesini 7 Eylül 1959 tarihinde Çanakkale valiliğine vermiştir.⁵⁰Yapılacak olan bu gezi muhalif basın tarafından da yakından takip edilmiştir. Bu haberlerde yapılacak olan gezinin mahiyetine ve Halk Partisinin mevcut durumuna karşı farklı yorumlar da gelişmiştir. Nitekim Halk Partisinin yönetim kavgası ile uğraştığını bildiren Zafer Gazetesi, yapılacak olan geziyi ana sayfasından duyurmuş ve parti içerisinde İsmet İnönü'ye muhalif olarak kabul edilen Kasım Gülek'in Çanakkale heyeti içerisinde yer alacağı bildirilmiştir. Zafer Gazetesi Gülek'in bu geziye katılmasındaki gerekçeyi "parti yüksek kademelerinde nüfuzunu kaybettiği ve bu sebeple teşkilatı kendi lehine harekete geçirmek" olarak görmüştür.⁵¹

Tüm bu tartışmalar arasında yapılan hazırlıklar tamamlanmış İstanbul'dan CHP heyeti Çanakkale'ye ulaşmıştır. Ancak bu toplantı esnasında geçen bazı konuşmalar Dilmaç'ın dilekçesindekinin çok ötesine geçmiş ve Yassıada'ya uzanan olaylar zincirini başlatmıştır. Öne çıkan isim ise CHP heyetinde bulunan Urfa Milletvekili Esat Mahmut Karakurt olmuştur. Karakurt'un konuşmasında DP'lilerin, temin edilen kredileri "fuzuli yerlere sarf edildiğini ve bazı kimselerin bundan faydalandığını", "batı devletlerinin mevcut

⁵⁰ B.C.A.010.09.202.624.4.45.

⁵¹ Zafer, 11 Eylül 1959,s.4.

hükümete itimatları kalmadığını” söylemiştir.⁵²Çanakkale Valiliği Mahmut Karakurt’un bu konuşması üzerine adli mercilerin harekete geçtiğini bildirmiştir. Valilik gelişmeler üzerine İçişleri Bakanlığı’na sunulmak üzere bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda CHP milletvekili Kasım Gülek’in de konuşmalarına yer vermiştir. Gülek’in konuşmasında dikkat çeken yan ise Devlet Radyosunun İnönü’ye hakaret ettiği iddiaları olmuştur. Bir süre sonra grup kalabalık halinde ilerlerken “yaşasın hürriyet ve yaşasın Kasım Gülek” tezahüratları atmaya başlamıştır. Bu esnada gruba ilk müdahale etmeye çalışanlar arasında CHP İl Başkanı İzzet Dilmaç vardı. Dilmaç, grubu bu yapılanların toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununa aykırı olduğu konusunda uyarmıştır. Ancak valilik raporuna göre Kasım Gülek ve Esat Mahmut Karakurt, Dilmaç’a sert bir şekilde “sen ne karşıyorsun, halk istediği gibi bağıracakta tezahüratta yapacaktır” demiştir. Ayrıca vekiller asayişini sağlamak için bulunan başkomiserin ihtarına itirazda bulunarak tezahüratlarına mani olunamayacağı gibi “müdahale etme” diye de uyarıda bulunmuştur. Tüm bu uyarı ve girişimlere rağmen bu tezahürat ve toplantı gece saatlerinde de devam etmiştir.⁵³

Çanakkale’de, Kasım Gülek ve arkadaşlarının ziyareti esnasında geçtiği iddia edilen konuşmalar Çanakkale’de yaşanan olayların nerede ise ana sebebi olarak görülmeye başlamıştır. Bu konuşmalara şahit olduğunu belirten Arif Erensoy, 30 Nisan 1960 tarihinde TBMM tahkikat komisyonuna verdiği ifadede detaylı açıklamalarda bulunmuştu. Buna göre CHP’li vekiller ve partililer “kulak gazetesi” için hazırlık yapmaya başlamıştır. Buradan üretilen haberlerin partililer tarafından gidilen her yerde yayılması istenmiştir. Hatta Erensoy, bu girişimi “yer altı faaliyeti” olarak tanımlıyor ve Fransa’nın bu şekilde yıkıldığı, Demokrat Parti’nin de “fısıltı gazetesi” ve “yapılacak hareketler” ile yakında yıkılacağını ifade etmiştir. Ve bu amaçlar için üç konu öneriliyordu. İlk olarak her doğan çocuğun üç bin lira borç ile doğduğu, Almanya’nın Türkiye’de “meşru hükümet” olmadığı için yardım etmeyeceği bunu temel dayanağının ise Demokrat Parti’nin “gayri meşru” olması nedeniyle Almanya anayasasına göre yardımın mümkün olmadığı ve Alman İktisat vekili Erhard’ın buna dair “avuçlarını yalasınlar” dediğinin vurgulanması istenmiştir. İkinci konu olarak milletvekili Fatin Rüştü Zorlu’nun yapılan yardımlardan %15 komisyon aldığı buna atıf yapan bir İngiliz gazetesinin “Fatin Rüştü Zorlu yüzde on beş merhaba” diye makale yayınladığının söylenmesi istenmiştir. Üçüncü olarak da Ahmet Sukarno’nun⁵⁴ Türkiye’ye

⁵² B.C.A.010.09.202.624.4.35.

⁵³ B.C.A.010.09.202.624.4.37.

⁵⁴ Endonezya’nın ilk devlet başkanı.

geldiği zaman Türk kadınlarını çok beğendiği ve bunun için Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dan kadın istediği Bayar'ın bunu Menderes'e aktardığını Menderes'in de İçişleri Bakanı Namık Gedik'e havale ettiği onun da lüks Neriman'ı çağırarak güzel bir kadın bulmasını istediğini bildirmişti. Ancak bu süreç iddialara göre Sukarno'nun bel soğukluğu ile son bulmuştur.⁵⁵ Erensoy'un iddiaları arasında Esat Mahmut Karakurt'un "iki aya kalmayacak Demokrat Parti iktidarını yıkacağız" dediği de yer almaktaydı. Ancak konuşmanın daha fazla öne çıkan kısmı "kara liste" iddiaları idi. Buna göre DP iktidarı devrildiğinde "190 kişilik" kara listede yer alanlardan hesap sorulacağı söylenmiştir.⁵⁶ Çanakkale'de yaşanan bu tartışma ve gerginleşen atmosfer içerisinde CHP heyeti Gökçeada'ya geçmiştir. Burada CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, Gökçeada Metropolit Meliton'u, Müftüyü, Kaymakamlığı ve DP'li Rum Belediye başkanını ziyaret etmiştir. Daha sonra CHP Gökçeada ilçe merkezinin açılışında bir konuşma yapmıştır. Gülek, konuşmasında "radyo yalan söyler, iftira eder, haysiyetlere tecavüz eder. Size radyoyu dinlemeyeniz demeyeceğim ancak söylediklerini sağduyu süzgecinden geçirin" diyerek radyo beyanatları üzerinden devam eden tartışmalara dikkat çekmiştir.⁵⁷

Heyet, 10 Eylül 1959 Perşembe günü Gökçeada'da İlçe kongresini yaptıktan sonra Dereköy'e gitmiş buradan da Gökçeada merkeze dönerek geceyi burada geçirmiştir. Bir gün sonra (11 Eylül 1959 Cuma) Gökçeada'dan Bozcaada ve oradan Geyikli Odunluk iskelesine gitmek için vapur ile ayrılmıştır. Aynı gün bir süre Bozcaada'da kaldıktan sonra saat 18.00'de Odunluk iskelesine gelmiştir.⁵⁸ Ancak heyet Geyikli'ye giderken halk nezdinde başlayan gerginliklere dair haberler gelmeye başlamıştır. Haber kaynağı CHP Geyikli teşkilatı olmuştur. Geyikli CHP teşkilatından "Çanakkale'de bazı tertiplere girişildiğine" dair bir telgraf almıştır. Telgrafi alan CHP'li grup Çanakkale valisinden "gerekli tedbirlerin alınması" için istekte bulunmaya dair girişime başlamıştır.⁵⁹ Bunun için 11 Eylül 1959 tarihinde CHP vekilleri Gülek, Karakurt, Tekeli, Coşkun ve Tankurt Çanakkale Valiliğe "yıldırım" telgraf çekerek Geyikli-Odunluk iskelesinde "bir tecavüz hazırlığı" yapıldığını haber aldıklarını buna istinaden hükümetçe gerekli tedbirin alınmasını istemiştir.⁶⁰ Nitekim Çanakkale Emniyet Müdürü İstihbarat Bürosu Polis memurlarından Burhanettin Özkol, CHP milletvekillerinden Kasım Gülek, Esat Mahmut Karakurt ve Sefa Coşkun'un

⁵⁵ B.C.A.010.09.202.624.4.26.

⁵⁶ B.C.A.010.09.202.624.4.27.

⁵⁷ *Akşam*, 11 Eylül 1959, s.5.

⁵⁸ B.C.A.010.09.202.624.4.37.

⁵⁹ B.C.A.010.09.203.626.1.127.

⁶⁰ B.C.A.010.09.202.624.4.50.

bulunduğu heyetin, İmroz'dan Geyikli'ye gideceğini öğrenen Demokrat Parti İl İdare Heyeti, CHP'li heyete saldırıda bulunmak üzere Geyikli'ye gideceği bilgisini almıştır. Bunun üzerine durum Emniyet Müdür Vekiline ve Çanakkale Valisine bildirilmiştir.⁶¹Bu haliyle gerek Parti teşkilatından gerekse emniyet kaynaklarından Geyikli'de bir hareketlenmenin olduğu öğrenilmiştir. Çanakkale Valisi, Bozcaada'daki grubun Geyikli'ye geçmek için inecekleri Odunluk İskelesinde herhangi bir olay çıkmaması için Ezine Kaymakamına emniyet tedbirleri için haber vermiştir.⁶²

1.1.2.Geyikli'de Yaşananlar

CHP Heyeti, Bozcaada'dan motorla saat 18.00 civarında Geyikli nahiyesi Odunluk İskelesi'ne çıkmıştır. Kasım Gülek ve beraberindekiler Yahya Satılan tarafından kullanılan Çanakkale 30066 plakalı otobüse binerek Geyikli istikametine doğru hareket etmeye başlamıştır. Heyet Geyikli'ye yaklaştığında sayıları nerede ise 500 kişiye ulaşan kalabalığın kendilerini protesto etmek için Geyikli girişinde toplandığı haberini almış ve bunun üzerine otobüs normal yolu takip etmeyerek başka yola saptığı sırada Necip Bertan ile Alaettin Çepel topluluğa hitaben “yürüyün bu tarafa arkadaşlar” diye halkı o yöne sevk etmiştir. Bunun üzerine otobüs CHP binası önünden süratle geçerek meydandaki kalabalığın içinden girerek manevra yapmış ve geri dönmüştür. Bu sırada kalabalık bir yandan milletvekili Esat Mahmut Karakurt'a hitaben “sözünü geri alsın, af dilesin bize gayri meşru diyenler izah etsin” diye küfürle karışık bağırırken bir yandan da otobüse kum, toprak, cam kırığı fırlatmıştır.⁶³Bu sırada kalabalığın içinden Sadi Fenerçigil, Mehmet Erol, Arif Erensoy, Necip Ertan ve Necdî Kumkaleli grubu “CHP binasına yürüelim arkadaşlar” diye yönlendirmiştir.⁶⁴

Valinin, İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği rapora göre “böylece bunların halktan teması kesilmiştir. Dışarıda bulunan ne halk ve ne ilgililer ve hatta CHP mensupları Milletvekili Kasım Gülek ve arkadaşlarının yüzlerini dahi görmemiştir.” Hatta yine rapora bu esnada “hiç bir şey atılmamıştır.” Rapor, Geyikli'deki halkta meydana gelen hareketlenmenin gerekçesi olarak CHP vekillerini taşıyan otobüsün “sebebi anlaşılamayan seri manevralar” ve otobüsün üzerine çıkan ve halkın fotoğrafını çekmek isteyen Ulus gazetesi İstanbul foto muhabiri Ayhan Yetkiner'in girişimi olarak görmektedir. Nitekim rapora göre halk bu durumu hoş karşılamadığı için Yetkiner'e “birçok defa rica, ihtar ve bağırış ise de, buna rağmen fotoğraf çekmeye devam etmesi üzerine muhtemelen resimlerin net çıkmasını

⁶¹ B.C.A.010.09.202.625.3.29

⁶² B.C.A.010.09.203.626.1.87.

⁶³ B.C.A.010.09.202.624.4.22.

⁶⁴ B.C.A.010.09.202.624.4.23.

önlemek maksadı ile yerden toprak alarak fotoğraf makinesine doğru atmışlar ve Ayhan Yetkiner'i otobüsün üzerinden indirmişlerdir.” Bu arada CHP vekillerinin de bulunduğu sırada aralarında farklı bir husumet nedeniyle Ezine'nin Kemallı Köyü'nden İsmail Küçükseven, Bergaz Köyü'nden Necip Bertan, Kadir Erkan ve Hüseyin Erkan aralarında bir kavga başlamıştır. Ancak bu da güvenlik güçlerinin müdahalesi ile bastırılmıştır.⁶⁵

Çanakkale Valiliği'nin 18 Eylül 1959 tarihli raporunun “netice” bölümü Geyikli olaylarını “evvelden hazırlanmış, tertiplenmiş bir olayın neticesi olmayıp, umulmayan bir tesadüfün neticesi” olarak belirtmiştir. Ayrıca Geyikli olayları değerlendirilir iken foto muhabiri Ayhan Yetkiner'in yaralanmasına dair “500 kişiyi geçen bir kalabalığın fotoğraf çekmek ve gerilmiş sinirleri tahrik etmek ısrarında bulunan gazeteciye” bir değerlendirmede bulunmuştur. Diğer yandan bu esnada basında çıkan haberleri de dikkate alarak raporunu buna açıklama yapmak suretiyle “gazete intişar eden hadiselerle ait iddialar izâm edilmiş, hakikatle alâkası olmayan hayal mahsulü iddialardan ibaret bulunduğunu” arz ederek bitirmiştir.⁶⁶

DP'li Arif Erensoy, Geyikli'de yaşananlar için CHP vekillerinin olduğu otobüsün halkın üzerine sürüldüğünü ve bu esnada bazı partililerin bundan zor kurtulduğunu söylemiş ve otobüste bulunanların müstehcen kol işaretleri yaptığını eklemiştir. Hatta iddialarını daha da ileri götürerek CHP vekillerinin otobüs şoförüne “her mebus on kişi öldürebilir, beş kişiyiz, elli eder ellisi bizim, elli birinci senin, sür korkma” dediğini ifade etmiştir. Erensoy'a göre Geyikli olayları bu şekilde başlamıştır.⁶⁷

Geyikli'de yaşananlar ülke basınında da geniş yer tutmuştur. Öyle ki Cumhuriyet'in 13 Eylül 1959 tarihindeki başlığı: “CHP Genel Sekreteri, yeni bir cana kasıd ve öldürme teşebbüsü karşısında bulunulduğunu söyledi” olmuştur. Haberin detayları ise şu şekildedir:

“Bu sabah saat 11'de imroz adasından ayrılan, Bozcaada'ya gelerek orada bir parti toplantısında hazır bulunan CHP ekibi daha sonra Ezine'nin Odunluk iskelesine çıkmış ve buradan Geyikli bucağına gitmiştir. Bucağına varmadan önce bazı kişilerce CHP'nin aracının önüne çıkarak 500 kişilik topluluğun yollarını kesmeye hazırlandığı söylenmişlerdir. Buna ihtimal vermeyerek Geyikliye devam etmişler fakat

⁶⁵ B.C.A.010.09.202.624.4.37.

⁶⁶ B.C.A.010.09.202.624.4.49.

⁶⁷ B.C.A.010.09.202.624.4.27.

oraya vardıklarında D.P rozetli kalabalık bir grup tarafından yolları kesilmiştir. CHP Milletvekilleri ve yanındakiler zorlukla araçtan inerek parti binasına girebilmişlerdir. Bu sırada D.P rozetlilerin taşlar attığı da görülmüştür. Ve bu kargaşada bazı CHP'liler dövülmüştür.

Bu olaylar sırasında Ulus gazetesi muhabiri Ayhan Yetkiner başından yaralanmış ve hastanede tedavi görmüştür. Gazeteciye yardımcı olmaya çalışan bazı kişilerde hafif yaralandıkların hastaneye götürülmüşlerdir.

Gülek “tertipli tecavüz” diyor. İl binasında bir basın toplantısı yapan Genel sekreter Gülek müessif hadiseler hakkında şunları söylemiştir: “İmroz ve Bozcaadaya yaptığımız gezi dönüşünde Ezine'nin Geyikli Bucağında yakasında D.P rozeti taşıyanların tecavüzüne uğradık. Emniyet tedbirlerinin alınması hususunda ilgililere Bozcaada'dan telgraf çekmemize rağmen bir şey yapılmamıştır. Milletvekilleri arkadaşlarımın serinkanlılığı sayesinde büyük bir hadise önlenmiş, hayatımızı kurtarmış bulunmaktayız. Millet, memleket ve hürriyet uğruna hepimiz gerekirse hayatlarımızı fedaya hazır olduğumuzu bu hadise münasebetiyle mesuller öğrenmiş olacaklardır. Bu tedbirli tecavüzler devam ettiği ve önlenmediği takdirde meşru müdafaaamızı yapmak mecburiyetinde kalacağız.”

Çanakkale'de bu olaylardan sonra birtakım emniyet tedbirleri alınmıştır.

CHP Ekibi yarın uçakla Çanakkale'den ayrılacaktır. Ayrıca CHP İl teşkilatı bugünkü olaylara isimleri karışanları tespit ederek Cumhuriyet savcılığına şikâyette bulunacaktır.⁶⁸”

Geyikli'de yaşanan olayın en önemli yansımalarından birisi de Ulus Gazetesi muhabiri Ayhan Yetkiner'in yaralanması olmuştur. Bu yaralanma olayı diğer gazete ve basın araçlarında da önemli yer tutmuştur. Cumhuriyet Gazetesi 13 Eylül 1959 tarihli “Yaralı Gazeteci” başlıklı haberinde Ayhan Yetkiner'in yaralanma anını kendi ifadeleriyle okuyucularına vermiştir. Yetkiner yaralanma anını “Milletvekillerine tecavüz edenlerin resimlerini çekiyordum. Topluluk içinden bir sesin: ‘Resim çeken gazetecidir, mani olun, indirin aşağı, kırım fotoğraf makinesini’ demesi üzerine, üzerime çullandılar. Sürükleyerek yumruklamaya başladılar. Fotoğraf makinemi kırdılar, kafama ve burnuma kuvvetli bir darbe yediğimden kanama başladı. Bu sırada bir iki vatandaşın yardımı ile hayatımı

⁶⁸ Cumhuriyet, 12 Eylül 1959.

güçlkle kurtardım. Temin edilen bir vasıta ile Ezine Hastanesine sevk edilerek ilk tedavim yapıldı” şeklinde ifade etmiştir.⁶⁹ Geyikli olayları esnasında yaralanan gazeteci Ayhan Yetkiner, beş günlük sağlık raporu aldığı için kamu davası açılmayacak olup kendisinin şikâyet dilekçesi vermesi gerekmektedir.⁷⁰ Ayhan Yetkiner’in yaralanması olayına Gazeteciler Cemiyeti de sessiz kalmamış, Cemiyet başkanlığına vekâlet eden Osman Nebioğlu tarafından suçlular hakkında gerekli tahkikatın yapılması için İçişleri Bakanlığına dilekçe verilmiştir.⁷¹

Geyikli olayları sonrası bölgedeki DP’lilerin halk ile temasları daha sıkı olmak üzere devam etmiştir. DP’li milletvekillerinden Nuri Togay ve Servet Sezgin Geyikli’de halkla toplantılar yapıp sohbetler ederken, yaşanan olaylar sıcaklığını korumakta ve aslında DP’li taraflarca tepkilerin devam etmesi sağlanmaktaydı. Nuri Togay bununla ilgili, Kasım Gülek’in yapmış olduğu konuşmalardan demeçler aktararak, bunlara eleştiride bulunmuştur. Halka seslenişindeki bir cümlesi şöyle olmuştur: “CHP milletvekillerini burada konuşturmadığınıza iyi etmişsiniz.”⁷² Diğer yandan ülkenin içinde bulunduğu özel şartlarda Geyikli Olayları, Topkapı hadiseleri ile ilintili görülmüştür.⁷³

1.1.3. CHP Heyetinin Çanakkale’ye Dönüşü

Geyikli’de yaşanan olaylardan sonra CHP Heyeti yaklaşık 15 dakika parti binasında kaldıktan sonra Bergaz-Mecidiye yolu ile Çanakkale’ye dönmüştür.⁷⁴ Çanakkale’de de benzer hadiseler yaşanmaması için emniyet tedbirleri alınmıştır.⁷⁵ Heyetin güvenliğini sağlamaları için Vali, Özkol’a ve arkadaşlarına emir vermiştir. Gece Çanakkale’de bulunan heyet, sabah uçak saatine kadar şehirde halkla sohbet ederek zaman geçirmiştir.⁷⁶ Bir yandan da kolluk güçleri hissedilir güvenlik önlemleri almıştır. İl parti binası çevresinde, şehrin önemli bölgelerinde ve havaalanında Emniyet görevlileri ve jandarmalar sıkı güvenlik tedbirleri almıştır.⁷⁷

Saat 10.00 civarında havaalanına gitmek üzere parti binasından çıkan Kasım Gülek, Esat Mahmut Karakurt ve Rıza Tekeli’nin olduğu CHP’li heyet⁷⁸, hava meydanına gitmiş ve

⁶⁹ *Cumhuriyet*, 13.09.1959, s.5.

⁷⁰ B.C.A.010.09.202.624.4.30.

⁷¹ B.C.A.010.09.202.624.4.32.

⁷² *Cumhuriyet*, 19 Eylül 1959, s.5.

⁷³ B.C.A.010.09.202.624.4.25.

⁷⁴ B.C.A.010.09.202.624.4.38.

⁷⁵ *Cumhuriyet*, 12.09.1959, s.1.

⁷⁶ B.C.A.010.09.202.625.3.29

⁷⁷ *Cumhuriyet*, 13.09.1959, s.3.

⁷⁸ *Cumhuriyet*, 13.09.1959, s.5.

meydana 100 metre kala Berber Alaettin isimli şahıs, Kasım Gülek ve arkadaşlarını bir bayrak çıkararak selamlamıştır. Bu duruma engel olmak için kortejde bulunan Emniyet Müdür Vekilinin olduğu Jeep, Alaettin adlı şahsın yanına gelerek bayrağı elinden almak istemiş ve bir tartışma yaşanmıştır. Bunun üzerine Burhanettin Özkol da, şahsa ikazda bulunmuştur. Başkomiser Hasan Erçetin olay yerinden ayrılırken Kasım Gülek yanlarına gelmiş ve durumu öğrenmek istemiş ve yaşanan durumun “gösteri ve yürüyüş kanununa karşı bir hareket olmadığı” aktarılmıştır. Kasım Gülek, bu hareketi centilmence bulmuş, teşekkürlerini iletmış ve ardından uçakla saat 11.00 da Çanakkale'den ayrılmıştır.⁷⁹

1.1.4.CHP Heyetinin İstanbul'da Basın Açıklaması

Kasım Gülek, Çanakkale'den ayrılıp İstanbul İl Merkezi'ne ulaştığında Çanakkale'de yaşanan olaylara dair basın açıklaması yapmıştır. Bu toplantının ilk anında bir takım gerginlikler yaşanmıştır. Öyle ki basın mensupları arasında yer alan muhabirlerin iktidar yanlısı olup olmamaları bir tartışma konusuna dönüşmüştür. Ve Kasım Gülek, salondan muhalif olduğu gerekçesi ile Anadolu Ajansına mensup bir muhabiri dışarı çıkarmıştır.⁸⁰ Ancak bu karar devamında birçok tartışmayı da getirmiş hatta durum C.H.P'li kimi çevrelerce de eleştirilmiştir. Buna istinaden İsmet İnönü'nün doğum günü için yapılacak toplantıya “Zafer” gazetesinden de bir muhabir çağrılmasına karar verilmiştir.⁸¹

Gülek konuşmasında; Geyikli'de yaşanan olayların yaralama ve öldürme girişimleri olduğunu söylerken bu yaşananların özünde İnönü'ye yapılan son saldırılarla aynı olduğunu belirtmiştir. Yaşanan olayların ayrıntılarını anlatırken, olayla ilgili hazırlıkların yapıldığı duyumunu önceden haber aldıklarını ve bunu Valiye bildirerek tedbir alınması gerektiğini söylemiş ve devamında şu açıklamayı yapmıştır: “Tertip, 48 saat önceden bilinmesine rağmen hiçbir tedbir alınmadı. İnzibat kuvvetleri seyirci kaldı. İnzibat kuvvetleri derken bunun Geyikli'de esasen mevcut bulunan dört jandarma ve bir gedikliden ibaret olduğunu ilave etmek isterim.”

Kasım Gülek, 500'den fazla kalabalık bir topluluğun para karşılığında-15-20 Lira-bir araya getirilerek CHP heyetine karşı, saldırı planları hazırlandığını iddia ederken, basın açıklamasına şu cümlelerle devam etmiştir:

⁷⁹ B.C.A.010.09.202.625.3.29

⁸⁰ *Zafer*, 13 Eylül 1959,s.4; *Yeni Sabah*, 13 Eylül 1959; Kasım Gülek'in bu kararına eleştirel bir bakış için bkz. Erol Aksoy, “Gülek ve Geyikli Olayları”, *Yeni Gün*, 20 Eylül 1959.

⁸¹ *Tercüman*, 19 Eylül 1959.

“Ellerinde sopa, taşlar ve içi cam kırıkları karıştırılmış kumlarla ‘vurun, öldürün’ nidaları arasında kalabalık üzerimize hücum etti. Biz zorlukla parti binasına girdik. Dövülen bazı vatandaşlarımızı kurtarmak için tekrar dışarı fırladık. Karakurt arkadaşım, İsmail Sevinç adına bir vatandaşı muhakkak bir ölümden kurtardı. Bu arada resim çekmek isteyen Ulus Muhabiri Ayhan Yetkiner’in üzerine ‘gazeteciyi öldürün’ diyerek saldırdılar. Makinesini ve burnunu kırdılar. Çok kan kaybeden Yetkiner, Ezine Hastanesinde tedavi gördü. 10-12 diğer yaralı vatandaş ayrıca tedavi edildi. Bu hadiseler memlekette tevali ederse cidden ağır sonuçlar meydana gelebilir. DP bu yolu itiyat haline getirmemelidir. Politikacıların dikkatle tarih okumaları gerekir. Tarih gösterir ki: bu gibi hadiseler milletleri vahim akıbetlere götürebilir. Dün akşam Çanakkale’de bir sıkıyönetim havası vardı. Çanakkale sokakları polis ve jandarma ile doluydu. Vatandaşlar CHP binasının bulunduğu sokağa veya milletvekillerinin oturduğu lokanta ve kahvehanelere yaklaştırılmıyordu. Geyikli’de 500 kişi ile kahramanca boğuşan 25 CHP’liyi hürmetle anmak isterim. Yine çok ağır ve zor şartlar altında cesaretle vazife gören ve heyetimizle gelmiş gazeteci arkadaşlarımıza takdir ve teşekkürlerimizi arz etmeyi zevkli bir vazife bilirim.”

Güleğ, kendisine gelen bir soruya cevap olarak: “Bu hadisenin mesullerinin de diğer hadiselerin mesulleri gibi cezasız bırakılacağını tahmin ediyorum. Ancak bütün mesullerin cezalandırılacağı gün elbet gelecektir” demiştir.

Güleğ, Radyo Gazetesi’nin İmroz gezisiyle ilgili yaptığı yayın hakkında da gazetenin söylediği gibi iktidarın meşruluğu üzerine konuşmadıklarını, bununla ilgili sadece, DP’nin yaymaya çalıştığı propagandaya cevaben “CHP’liler seçimi kazansalar bile iktidarı vermeyeceğiz diyorlar. Biz buna şöyle cevap verdik: ‘Millet bize rey (oy) verir, çoğunluğu sağlarsak iktidar vermeyiz diyenler gayrimeşru olur’” demiş olduklarını dile getirmiştir.

CHP Genel Sekreteri Kasım Güleğ, Geyikli Olayları sırasında orada bulunan isimleri şöyle sıralamıştır: Çanakkale DP İl İdare Heyeti Üyeleri, Çanakkale Belediye Başkanı Sadi Fenercigil, Şehir Meclisi Üyeleri, DP Milletvekillerinden Ahmet Sezen. Ayrıca o sırada Uşak Olayı kahramanlarından Reşit Özçoban da Çanakkale’de bulunuyordu.⁸²

⁸² Cumhuriyet, 13.09.1959; Akşam, 13 Eylül 1959, s.5.

1.1.5.Basındaki Yansımaları

Kasım Gülek'in Cumhuriyet Gazetesi başta olmak üzere basına yansıyan bu beyanlarına rağmen Geyikli olaylarına dair basında farklı yorum ve tartışmalar ile karşılanmıştır. Bu noktada iktidara yakınlığı ile tanınan Zafer Gazetesi ana sayfasından olayı “Gülek'in tertip ettiği hadiseler” şeklinde okuyucularına vermiştir.⁸³ Devam eden günlerde olayı “CHP'lilerin Geyikli hadiselerindeki rolü” şekliyle yorumlamıştır. Haber detaylarında ise “hadisede suçlu oldukları aşikâr olan CHP'lilerin bununla da kalmayarak bir tahkik (!) heyeti tertip etmeleri” şeklindeki yaklaşım dikkat çekicidir. Hatta bu süreçte DP'nin yapıcı olarak konuya yaklaştığı ve olayların büyümemesi için İnönü'ye çekilen telgraf ile de gösterilmeye çalışılmıştır. Telgraf detaylarında ise “Sayın İnönü, iktidarınız zamanında olduğu gibi şimdi de sözde partimize bağlı şahıslar sizi aldatmaya devam etmektedir” diyerek bu esnada devam eden CHP iç çekişmeleri gündem yapılmaya çalışılmıştır.⁸⁴

Olaylar Tercüman gazetesinde “Çanakkale'de bazı müessif hadiseler oldu” başlığı ile verilmiştir. Haberin içeriğinde Ulus Gazetesi muhabiri Ayhan Yetkiner'in⁸⁵ “hastanelik edilinceye kadar dövülmesine” ve Dünya gazetesi muhabiri Orhan Peksayar'ın hırpalanarak “trençkotunun” yırtılmasına değinilmiştir.⁸⁶ Tercüman gazetesi Geyikli olaylarına dair devam eden günlerde kanunun meclise taşınması sürecine yer vermiştir.⁸⁷ Ayrıca Geyikli olayları nedeniyle Kasım Gülek'in düzenlediği basın toplantısı Tercüman için eleştiri konusu idi. Buna dair 16 Eylül 1959 tarihli sayısının ana sayfasındaki haberinde “Gülek'in son hareketi iyi karşılanmadı” başlığı altında Kasım Gülek'in bu toplantıyı takibe giden “Anadolu Ajansı muhabirini kovması Hükümet ve DP çevrelerinde olduğu kadar CHP'li bazı şahsiyetler tarafından da iyi karşılanmamıştır.” Şeklinde okuyucularına verilmiştir. Haberin ayrıntılarında “basın hürriyeti” eksikliği vurguları dikkat çekmiştir.⁸⁸

Geyikli Olayları ve Uşak Olayları benzerliği üzerinde uzun süre durulmuştur. Bu noktada Yeni Gün gazetesinin 13 Eylül 1959 tarihli manşetten verdiği haber detayında Uşak Olaylarına karışan bazı kişilerin Geyikli Olaylarında da yer aldığı ifade edilmektedir.

⁸³ Zafer, 18 Eylül 1959.

⁸⁴ Zafer, 19 Eylül 1959,s.4.

⁸⁵ Ayhan Yetkiner'in yaralanması olayı nedeniyle 6 avukat görevlendirilmiştir. Yeni Gelibolu, 14 Eylül 1959.

⁸⁶ Tercüman, 12 Eylül 1959, s.5.

⁸⁷ Tercüman, 15 Eylül 1959.

⁸⁸ Tercüman, 16 Eylül 1959.

Haberin detayında Kasım Gülek'in açıklamasından hareketle Uşak Olaylarında yer alan Reşit Özçubuk'un Çanakkale'de bulunması örnek olarak gösterilmiştir.⁸⁹

Geyikli Olayları konusunu Yeni Gün gazetesinde Cihad Baban da kaleme almıştır. Baban, 17 Eylül 1959 tarihli ve "Geyikli Olayları!" başlıklı köşe yazısında olayların meydana gelişini "ortada hiç sebep yok iken" şeklinde ele almış ve olaylar karşısında güvenlik güçlerini "mani olmamak" ile itham etmiştir. Yazısında ayrıca radyo gazetesinin yayınlarının tahrik edici olduğunu ve "hükümetin ağzı" ile konuştuğunu vurgulamıştır. Buradan hareketle halkın bir kesiminde oluşan ya da oluşabilecek saldırganlığın altında bu tür resmi yayınların cesaret veren tavrını görmüştür. Ayrıca bu tür radyo yayınları üzerinden yürütülen propaganda faaliyetlerini Hitler örneği ile benzeştirmiştir.⁹⁰

Geyikli Olayları konusunda Samet Ağaoğlu'nun Demokrat Parti Eminönü İlçe Kongresi'ndeki konuşması, 21 Eylül 1959 tarihinde Yeni Sabah gazetesine "Çanakkale'deki hareket milletin reaksiyonudur" başlığı ile yansımıştır. Yazının içeriğinde ise "vatandaş vicdanı" Çanakkale'de harekete geçtiği ve halkın "haklı reaksiyon" göstermiş olduğu vurgusu yer almıştır. Yazının bütününde, olayların müsebbibi olarak CHP'nin yer aldığı yaklaşımı dikkat çekmiştir.⁹¹

Basında devam eden bu tartışmalar bir yana Çanakkale-Geyikli olayları hakkında Çanakkale sulh ceza hâkimliğinin 23 Eylül 1959 tarih ve 959/44 kararı ile yayın yasağı getirilmiştir.⁹²

Ancak olaylar sakinleşeceğe benzememektedir. Nitekim Geyikli olayları sonrası açıklama yapan DP İl Başkanı "haysiyetleri rencide edilen partimiz üyeleri, heyeti Geyikli'ye sokmamağa azimlidir" diye açıklama yapmıştır.⁹³

Diğer yandan CHP heyeti Çanakkale Valiliği'ne ve İçişlerine Bakanlığı'na başvuruda bulunmuştur. Heyetin İçişleri Bakanlığı'na çektiği telgrafta "Günlerden beri, ana hakkımız olan ve kanunların teminatı altında bulunan hürriyetlerimizin nasıl tehdit edildiği makamınızca elbette ki malumunuzdur. Bize tecavüz, hatta canımıza kast etmek için masum vatandaşları yaralama ve öldürme vasıtaları ile teçhiz eden tahrik ve teşvikçilerin hüviyetleri, bütün memleketçe malumdur. Bu insanların, selamet ve emniyetleri devletin teminatı altında bulunan vatan yollarını, kendi

⁸⁹ *Yeni Gün*, 13 Eylül 1959.

⁹⁰ *Yeni Gün*, 17 Eylül 1959.

⁹¹ *Yeni Sabah*, 21 Eylül 1959

⁹² B.C.A.010.09.202.624.4.88.

⁹³ *Akşam*, 22 Eylül 1959.

nöbetçileri, devriyeleri, bindirilmiş kıtaları ve irtibat ekipleriyle günlerden beri adeta tatbikat sahası haline getirdiklerini haber veriyorum” diyecektir.⁹⁴ Ayrıca İstanbul’daki bazı CHP’liler Çanakkale’ye gitmek için parti binalarına başvuruda bulunmuştur. Bu başvuruların büyük çoğunluğunu gençlik kolları oluşturmuştur.⁹⁵

1.2.Çanakkale-İskele Olayları

1.2.1. CHP Tahkik Heyetinin Kurulması ve Yansımaları

Geyikli Olaylarının yaşanmasının ardından, CHP Grup İdare Heyetinin kararıyla olayları yerinde incelemeye karar verilmiştir. Genel Başkan İsmet İnönü, Daniş Yurdakul ile görüşmüş, olayla ilgili yerinde inceleme yapmak üzere İbrahim Saffet Omay ve Daniş Yurdakul’u görevlendirdiğini bildirmiştir. İnönü, bu olayı meclise taşımak ve şikâyetle bulunmak üzere elinde “sağlam deliller” bulundurmak istiyordu. Yurdakul, görevi kabul etmiş ancak bu seyahattin gizli olmasını istemiştir. Buna göre isimlerinin gizli tutulmasını sıradan iki yolcu gibi gitmeyi teklif etmiştir. Bu isteği uygun bulunan Yurdakul’un planı istediği gibi ilerlememiştir. Nitekim ertesi gün Anadolu Ajansı başta olmak üzere tahkik heyetine dair bir beyanatta karşılaşmıştır.⁹⁶ 16 Eylül 1959 tarihinde birçok basın organında habere ana sayfadan yer verilmiştir. Ajansların metninden dikkat çeken bölümler ise şu şekildedir:

“Adana Milletvekili Kasım Gülek ve bazı arkadaşları ile bir kısım vatandaşlar arasında karşılıklı münakaşadan dolayı Geyikli’de vuku bulan hadisenin CHP merkezince mahalline bir heyet gönderilerek tahkik ettirileceği hakkında bugünkü İstanbul gazetelerinde bir haber intişar etmiş bulunmaktadır. Bu hususta alakalı ve salahiyyetli mercilerin malumatına müracaat edilmiş olup alınan izahata göre, CHP merkez yönetim kurulu ile Meclis grup yönetim kurulunun genel başkanları riyasetinde yaptığı müşterek bir toplantıda vardıkları karar gereğince milletvekillerinden tereküp edecek bir heyetin Geyikli’de tahkikat yapmak üzere vazifelendirildiği öğrenilmiştir. Büyük Millet Meclisi dâhili nizamnamesi Meclisçe herhangi bir tahkikat yapılabilmesi için yine Meclisçe karar verilmesi ve tahkikatı yapacak olan heyetin de Meclis tarafından seçilmesini, yani bir anket

⁹⁴ *Akşam*, 23 Eylül 1959.s.5

⁹⁵ *Yeni Gün*, 23 Eylül 1959.

⁹⁶ B.C.A.010.09.202.624.3.173; B.C.A.010.09.203.626.1.64/65.

parlamenter kararının Büyük Millet Meclisince alınmasını amirdir. Bunun dışında hiçbir surette hakikat yapılamaz. Memleketimizin her yerinde kanuni merciler mevcuttur ve yapılacak muameleler keza kanunlarla tayin edilmiş bulunmaktadır. Bu itibarla bu manada bir tahkikat bahis mevzuu olamayacağına göre buna tevessül edildiği takdirde, netice ve mesuliyetin müteşebbislerine ait olacağını, alakalıları vaktinde haberdar etmek bakımından bildirmeye Anadolu Ajansı vazifeli kılınmıştır.”⁹⁷

Yayınlanmış olan tebliğ üzerine; CHP Genel başkanı İsmet İnönü “Söylenecek bir şey yok” demiştir. CHP Genel Sekreter Yardımcısı Adana Milletvekili Kemal Satır ise; “Bir milletvekili, bir şikâyet üzerine hadiseyi yerinde tahkik etmek ve ilgililere duyurmak vazifesindedir. Giden arkadaşlarımız Meclis tahkikatı yapmamaktadırlar. Geyikli’de vuku bulan çirkin hadisenin mahiyetini tespit ve vesikalarını toplayarak alakalılara aksettireceklerdir, böyle bir harekette yetki düşünülemez. Temenni ederiz ki yapacakları evvel hükümet meseleye el koysun bu hadisenin müşevvik ve müsebbiplerini tespit etsin.”⁹⁸ diyecekti.

Bir yandan da CHP Merkez Yönetim Kurulu Genel Merkez’de Genel başkan İsmet İnönü başkanlığında saat 16.30’da ani bir toplantı yaparak, Devlet Radyosu’nun bildirisini incelemiş ve CHP’li heyetin “hemen” Geyikli tahkikatına başlaması kararını almıştır.

Toplantıda üyelerin ortak kararı, Geyikli’ye gidecek olan milletvekillerinin vazifelerinden alıkoyacak kanuni bir dayanağın olmadığını ayrıca radyoda ismi açıklanmayan makamın, milletvekillerinin ne gibi davranışlarda bulunacaklarına karar vermede yetkili olmadıkları ve bu durumun Anayasanın ihlali mahiyetinde bulunduğunu öne sürülmüştür.⁹⁹Tahkik heyetinin üyeleri de basın aracılığı ile açıklamada bulunma ihtiyacı duymuştur. Bu amaçla İbrahim Saffet Omay, Anadolu Ajansı tarafından yayınlanan bildiri hakkında şunları dile getirmişti: “Anadolu Ajansının yayınladığı malum bildirinin kanuni mesnedi yoktur. Milletvekili olarak vazifemiz tamamen grubumuzun faaliyeti ve meclis çalışmalarıyla ilgilidir. Dâhili nizamnamenin 22.maddesi, siyasi partiler gruplarının BMM’nde Meclisin çalışmalarıyla ilgili faaliyette bulunacakları hükmünü ihtiva etmektedir. Yine dâhili nizamnamenin 149’uncu maddesi her milletvekilinin hükümet namına

⁹⁷ *Akşam*, 16 Eylül 1959,s.3.

⁹⁸ *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1959; *Akşam*, 17 Eylül 1959,s.5.

⁹⁹ *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1959.

Başbakanı veya bakanlara sözlü veya yazılı sorular sorabileceğini söyler. Şu halde, bu olaylar münasebetiyle Meclis grubumuzun yüksek Meclise öneriler vermesi veya milletvekili olarak hükümetten sualler sormamız mümkündür. Bu derece mühim bir millet ve memleket vazifesi, işin aslını esasını incelemeden nasıl yapılabilir? Hükümet bildirisindeki tahkikat kelimesi, Ceza muhakemeleri usulü kanunundaki tahkikat manasında kullanılmışsa hukuk nosyonları bakımından buna da şaşarım. Şayet maksat muhalif milletvekillerinin vazifelerini ciddiyetle yapmalarına mani olmaksın, bu gayret de boşunadır.”¹⁰⁰

Hükümet, CHP vekillerinin Çanakkale’ye gönderileceklerini 17 Eylül 1959 günü Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü’nün telefon bilgilendirmesi ile öğrenmiştir. Bilgi aynı anda Adnan Menderes’e iletilmiştir. Ancak Menderes, ilk anda konuyla çok fazla ilgilenmemiş ve “ne halleri varsa görsünler” demiştir. Bu konuşmaların olduğu İstanbul Park Otel’deki odaya giren İçişleri Bakanı’nın tavrı olaylarının seyrini değiştirecektir. CHP idarecilerini kast ederek “bu adamlar kendilerini TBMM’nin de üstünde görüyorlar. Meclis yetkilerine tecavüz ediyorlar. Adli ve İdari makamların el koyduğu bir hadiseyi tahkik etmek için kurdukları komisyon, orada yeni hadiseler çıkarmak maksadıyla ellerinden geleni yapacaklar” şeklindeki konuşması, Arif Özgen’e¹⁰¹ göre “basit bir hadiseyi bu mahiyette mütalaa edince” Adnan Menderes sinirlenip “o komisyon oraya zor gider mani olacaksınız” demiştir. Bu kısa süren konuşma Çanakkale’de yaşanacakların kıvılcımını da ateşleyecektir. Bunun üzerine Adnan Menderes’in yanından çıkan Namık Gedik, Arif Özgen’in odasına geçmiştir. Gedik, harekete geçmekte gayet hızlı davranarak buradan telefon ile Çanakkale DP İl Başkanı Müjdat Bingül’ü arayarak CHP’lilerin protesto edilmeleri talimatını vermiştir. Bunun ilk yansıması olarak da CHP Genel başkanına protesto telgrafları gelmeye başlamıştır. Diğer yandan Namık Gedik tarafından hazırlanan ve Anadolu Ajansı aracılığı ile yayımlanan tebliğde “Meclis kararı olmadan bir Mebus tahkik komisyonu teşkil edilemeyeceğini ve buna tevessül olunduğu takdirde netice ve mesuliyetin müteşebbislere ait olacağını” ilan ediyordu.¹⁰² Bir yandan da İstanbul’da bulunan CHP vekilleri bizzat İstanbul valisi Ethem Yetkiner tarafından yakından takip ediliyordu. Nitekim bu amaçla Vali, 16 Eylül 1959 Perşembe günü telefon ile o anda Adnan Menderes’in yanında olan Namık Gedik ile görüşmüştü. Görüşmede hayli sinirlenen Gedik, “nasıl gidebilirlermiş, ben

¹⁰⁰ *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1959; *Milliyet*, 17 Eylül 1959; 19 Eylül 1959.

¹⁰¹ Arif Özgen Aydın valisi iken 20 Temmuz 1959 tarihinde Başvekâlet Özel Kalem Müdürü olarak görevlendirilmiştir.

¹⁰² B.C.A.010.09.202.624.3.194.

onlara gösteririm” diyerek telefonu kapatmıştır. Ardından Çanakkale Valisini telefon ile arayarak “Vali Bey, Halk Partisi tahkik heyetinin Çanakkale’ye gitmekte ısrar gösterdiklerini ve Cumartesi günü gideceklerini haber aldık. Şimdi tedbir alın, hiç bir şeyden çekinmeyin. Bunlar Çanakkale’ye çıkarılmayacak. Aynı vapur ile geri dönecekler” diyecekti. Gedik, bu konuşmanın gizli kalmasına dair uyarıda bulunmayı da ihmal etmemişti. Ardından Çanakkale DP yönetimini arayarak aynı konuşmayı onlar ile de yapmış ve “Başvekil Beyefendi, gözlerinizden öpüyor” demeyi de eklemişti. Ancak Özgen, bu konuşmalar arasında Çanakkale Valisi’nin itiraz ettiğini ve Namık Gedik’e “mebusların seyahatlerine müdahale edemem. Israr olursa istifa ederim” dediğini öğrenmişti. Tüm bu kargaşa ve belirsizlik içerisinde 18 Eylül 1959 cumartesi günü İstanbul valisi telefon ile İçişleri Bakanını arayarak CHP’li heyetin vapurla Çanakkale’ye hareket ettiğini bildirmişti. Konu aynı anda Adnan Menderes’e aktarılmıştı. O an hazır bulunan Gedik, Menderes’e hitaben “bütün maksatları vatandaşları bir birine düşürüp hadise yaratmak” demiş bunun üzerine Menderes Özgen’e dönerek “Vali ile parti başkanını bul, bu haberi bildir, aynı vapurla geri çevrilsinler” talimatını verdi. Bunun üzerine Özgen, Çanakkale valisini arayarak gereğini bildirdi.¹⁰³

19 Eylül 1959 günü Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu, Dâhiliye Vekilinden bir telefon almış ve Halk Partisinin tahkik heyetini Çanakkale’ye gönderdikleri haberini vermiş ardından bu heyetin Çanakkale’ye çıkarılmaması emrinde bulunmuştu. Vali, Çanakkale’ye gelecek olan milletvekillerinin seyahat özgürlüklerine engel olamayacağına ayrıca heyetin bir tahkik değil yaşanan olayları incelemek üzere bir tetkik heyeti olduğunu belirtmişti. Dâhiliye Vekili, kesin emir vererek bunun hükümet kararı olduğunu söyleyecek Akkutlu da cevap olarak; “Benim hukuk anlayışımı kanun anlayışımı çok iyi bilirsiniz, yedi seneden beri valilik yapıyorum, bu hareketi yapamam” diyecekti.¹⁰⁴ Israrla emir tekrarlanınca vali, istifa edeceğini söylemiş Dâhiliye Vekili, bu kez valiyi “görevinden kaçan idare adamı olarak hakkında takibat yapmakla” tehdit etmişti. Yapılan bu baskı ve kapalı tehditler karşısında vali, kendi kanuni anlayışı çerçevesinde hareket edeceğini

¹⁰³ B.C.A.010.09.202.624.2.19.

¹⁰⁴ B.C.A.010.09.203.626.1.88.

belirtmişti. Vali ile vekil arasında geçen bu telefon görüşmelerinde valinin verilen emirlere harfiyen uyacağı vekil tarafınca şüpheli görünmekteydi.¹⁰⁵

Tahkik heyeti üyeleri ise Çanakkale'ye hareket etmeden önce kamuoyu bilgilendirmesine devam etmiştir. Bu amaçla Daniş Yurdakul ile birlikte İbrahim Saffet Omay, basının yansıtmış olduğu haberler dolayısıyla oluşabilecek yanlış anlaşılmaya önlem olarak 18 Eylül'de basına bir açıklama vermeye karar vermişlerdi.¹⁰⁶ Demeçte, bir olayı yerinde incelemek öğrenmek her vatandaşın olduğu gibi bir milletvekilinin de hakkı olduğu ve anayasa güvencesi altında seyahat özgürlüğünün doğal sonucu olarak Çanakkale'ye gideceklerini açıklamışlardı. Basına verilen açıklama metni, CHP'li heyetin Çanakkale'ye yola çıktıkları gün yayınlanmıştı.¹⁰⁷ Bu açıklamalarında şunları dile getirmişlerdir: “Çanakkale’de Geyikli olaylarının iç yüzünü tahkik edeceğiz. Radyonun tahrikleri beyhude bir telaşın eseridir. Çalışmalarımızın tahkikatla bir münasebeti yoktur. Her gazeteci, her vatandaş nasıl memleket meselelerini yerinde tetkik yetkisine sahipse, bir milletvekili de şüphesiz aynı yetkiye sahiptir. Hiçbir tahrik bizi bu vazifeden alı koyamayacaktır.”¹⁰⁸

Aynı gün-19 Eylül 1959- Çanakkale DP İl Başkanı Müjdat Bingül tarafından İsmet İnönü'ye çekilen telgrafın dikkat çeken mesajı “Siz bu heyetin bir tahkik heyeti olduğuna ve bir tahrik heyeti olmadığına vicdanen kani misiniz? Bu teşebbüsün Çanakkale’imizde sebep olabileceği müessif hadiselerin mesuliyetinin teşebbüs edenlere ait olacağını belirtmek isteriz” olacaktı.¹⁰⁹ Diğer yandan Bingül, Çanakkale Valiliğine heyetin gelmesini sakıncalı bulduklarını bildirmiştir. Heyet oluşturulup böyle bir görevde bulunmasının gayri resmi olduğu, bölgede yaşanan olaylar dolayısıyla zaten bölge halkındaki heyecanın yüksek olmasından dolayı heyetin bölgeye gelmesinin sağlıklı olmayacağı ve yeni olumsuz durumlar yaşanabileceği kanısında olduklarını bildirmiştir. CHP'nin amacının Çanakkale’de olumsuzluklar yaratarak olaylar çıkarmak olduğunun ortada olduğunu ifade ederek, hükümetin bu inceleme heyetinin seyahatini önlemesini rica etmiştir.¹¹⁰ Ayrıca İçişleri Bakanı Namık Gedik'in verdiği talimat üzerine Çanakkale DP teşkilatının girişimleri ile radyo gazeteleri gibi vasıtalarla vatandaşlara aleyhte propagandalar yayınlanmıştır.¹¹¹

¹⁰⁵ B.C.A.010.09.203.626.1.89.

¹⁰⁶ B.C.A.010.09.203.626.1.41.

¹⁰⁷ B.C.A.010.09.203.626.1.42,43.

¹⁰⁸ *Tercüman*, 19 Eylül 1959; *Akşam*, 19 Eylül 1959.

¹⁰⁹ *Akşam*, 19 Eylül 1959.s.5.

¹¹⁰ B.C.A.010.09.202.625.3.74; B.C.A.010.09.202.624.4.44.

¹¹¹ B.C.A.010.09.202.624.2.20.

İstanbul'daki tüm bu tartışmaların arasında, CHP Merkez İdare Kuruluna raporla bildirmek üzere görevlendirilmiş olan iki milletvekili 19 Eylül 1959 günü saat 09.00'da Çanakkale'ye gitmek üzere hareket etmiştir.¹¹²

1.2.2.Tahkik Heyeti'nin İstanbul'dan Ayrılması

CHP yöneticisi Rıfat Gökhan¹¹³, işi dolayısıyla İstanbul'da bulunan Çanakkale CHP Başkanı İzzet Dilmaç'a Çanakkale'ye gelecek olan CHP'li heyetle görüşmesini ve birlikte dönmelerini bildirmiştir.¹¹⁴Bu amaçla Dilmaç, İstanbul'da bulunduğu tarihlerde Parti İl Merkezine vekillerle görüşmek için gitmiştir. Burada vekiller, Dilmaç'la ertesi günü-19 Eylül 1959- yola birlikte çıkmak için sözleşmişlerdi.¹¹⁵

Geyikli'de meydana gelen olayları bizzat yerinde incelemek için görevlendirilen CHP Meclis Grubu İdare Kurulu üyesi Ankara milletvekili İbrahim Saffet Omay ile Tokat milletvekili Daniş Yurdakul'dur.¹¹⁶ Çanakkale'ye hareket eden grubun yanında basın mensupları da yer almıştır. Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Mazhar Kunt¹¹⁷ ve Dünya Gazetesinden Orhan Peksayar vardı.¹¹⁸ Daha sonra bu gruba Çanakkale'de Milliyet Gazetesi muhabiri, Zafer Gazetesi muhabiri ve Dâhiliye Dergisi muhabiri dâhil olmuştur.¹¹⁹

Heyetin yolculuğu Gelibolu limanına kadar sorunsuz geçmiştir. Gelibolu'ya gelindiğinde vapura CHP İlçe Teşkilatından 10 kişilik bir grubun ziyareti memnuniyetle karşılanmıştır. Fakat vapurun hareket etmesine dakikalar kala vapura DP'li bir grup giriş yapmıştı. Bu grubu yönlendiren başlarındaki kişinin Bolayır Belediye Başkanı olduğu anlaşılmıştı. Vapur yolculuğuyla ilgili alınan tüm ifadelerde geçtiği gibi, DP'li bu grubun içki içmeleri ve sözlü sataşmaları¹²⁰ karşısında rahatsız olan vekiller, bir sorun çıkmaması adına onlarla yakınlık kurarak konuşma yoluna gitmiştir. Grubun, Menderes'i öven, muhalefeti kötüleyen söylemlerine sakin cevaplar¹²¹ vermeye çalışmıştır.¹²²DP'li grup bir yandan da bu tahkikatı yapmak için gitmenin hükümete karışmak olduğunu iddia etmiştir.¹²³

¹¹² *Cumhuriyet*, 19 Eylül 1959.

¹¹³ B.C.A.010.09.203.626.1.162.

¹¹⁴ B.C.A.010.09.203.626.1.163.

¹¹⁵ B.C.A.010.09.203.626.1.154.

¹¹⁶ *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1959.

¹¹⁷ B.C.A.010.09.203.626.1.61.

¹¹⁸ B.C.A.010.09.203.626.1.116.

¹¹⁹ B.C.A.010.09.203.626.1.42,43

¹²⁰ B.C.A.010.09.203.626.1.42,43

¹²¹ B.C.A.010.09.203.626.1.44.

¹²² B.C.A.010.09.203.626.1.66/67.

¹²³ B.C.A.010.09.202.624.3.121.

Daniş Yurdakul bu durumun bir sorun olmasını engellemek için bu kişiler ile temas kurmaya çalışmış ve bir süre sonra “ahbaplık intikal” etmişti. O dereceye ulaşmıştı ki vapur Çanakkale’ye geldiğinde el sıkışarak ayrılacaklardı.¹²⁴

Heyet, Çanakkale’ye yaklaştığında saat 20.45’e gelmekteydi ve şehirde olağan dışı bir kalabalık görünüyordu. Geminin içerisinde, bunların ilçelerden gelen DP’liler olduğu da söyleniyordu. Diğer dikkat çeken ise emniyet tedbirleri olmuştur.¹²⁵

1.2.3. İskele Olayları Öncesi DP’nin Girişimleri

CHP Tahkik heyetinin İstanbul’dan hareket ettiği haberinin duyulması ile Çanakkale ve civar ilçelerindeki DP’lilerde önemli bir hareketlenme görülmeye başlamıştı. Hatta bu amaçla Çanakkale Emniyet Müdürlüğü Birinci Şube Şefi olan İsmail Meriç’in anlatımına göre, Tahkik Heyetinin Çanakkale’ye gelmesinden birkaç gün önce halka, Çanakkale’ye gelecek olan CHP’li Milletvekilleriyle ilgili aleyhte konuşmalar yapmak için Ahmet Hamdi Sezen Biga’ya, Nuri Togay ve Servet Sezgin Ezine, Bayramiç ve Ayvacık’a gitmişti.¹²⁶

DP yöneticileri başta olmak üzere Çanakkale’ye üyelerini götürmek için çalışmaya başlamışlardı. Biga Hamdi Bey mahallesinden Mehmet Tacar’ın ifadesinde yer alan bilgiler, İskele olayı için Çanakkale’nin dışından kitlelerin taşınması durumunu doğrulamaktadır. Nitekim Tacar ifadesinde, “Çanakkale’ye Cumhuriyet Halk Partililer gelecekler bizi buradan bu milletvekillerini çıkartmamak için Çanakkale’ye götürdüler” diyecekti. İfadenin devamındaki bilgiler organize bir yapıyı adeta gözler önüne seriyordu. “hadise günü burada Ahmet Hamdi Sezen bir otobüs tutmuştu ve ben de o gün içmişim, evime gidiyordum. Kendisi Çanakkale milletvekilidir. Otobüsün başında diğer parti ileri gelenleri ile birlikte. Bana da haydi Ahmet gel, gezmeye gidiyoruz dediler ve otobüse soktular, otobüs balabana gidene kadar sızmıştım. Balabanda ayıldığımda sordum bizi nereye götürüyorsunuz dedim arabada bulunan Hasan Tüysüz, Hüseyin Çayırılı, Rafet Sezgin, Fethi Usumi, Abdurrahim Yazan, Amerikalı Hasan Hamit vardı ve Halk Partili milletvekilleri geliyorlar onları iskeleye çıkartmayacağız onları döveceğiz dediler” bu haliyle saat 19.30 sıralarında grup Çanakkale’ye gelmişti. Çanakkale’ye gelir gelmez de iskeleye yönlendirilmişlerdi.¹²⁷ Ancak Tacar, Ahmet Hamdi Sezen’in Biga’da kaldığını belirtmiştir.¹²⁸ Olay günü Biga’da

¹²⁴ B.C.A.010.09.202.624.3.151.

¹²⁵ *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1959.

¹²⁶ B.C.A.010.09.203.628.1.44; B.C.A.010.09.202.625.3.30.

¹²⁷ B.C.A.010.09.202.624.3.85.

¹²⁸ B.C.A.010.09.203.628.1.40/41.

Çanakkale'ye gelen diğerk bir isim arzuhalcilik yapan Hamit Doğan idi. Doğan'ı, 19 Eylül günü Ahmet Hamdi Sezen aramış ve Çanakkale'ye gitmesini istemişti. Yazıhanenin önünde Çanakkale'ye gitmek üzere bekleyen otobüse binen Doğan, büyük bir kalabalıkla Çanakkale'ye gitmişti. Doğan, Ahmet Hamdi Sezen'in Kaba Mehmet isimli şahsa otobüsleri kiralamak üzere "300 lira" verdiğini de belirtmişti.¹²⁹ Ayrıca, Çanakkale'ye giden topluluğun başında Servet Sezgin'in kardeşi Rafet Sezgin bulunmaktaydı.¹³⁰

Hamit Doğan'a göre Çanakkale'ye kadar otobüste bulunan bazı vatandaşlar neden gittiklerini bilmediğini belirtmiş ve bu durum Çanakkale'ye geldiklerinde Biga Demokrat Parti temsilcileri tarafından açıklanmıştı. Buna göre "Halk partili milletvekillerini Çanakkale'ye sokmayacağız, onun için geldik" diyeceklerdi.¹³¹ Burada bahsi geçen kalabalıktaki kimi kişilerin neden toplandıklarını ya da neden götürüldüklerini bilmeme durumuna birçok örnekte rastlanmıştır. Öyle ki Rasih Dağlar, iskeledeki kalabalığın arasında iken halk ile konuşmaya başlamış ve neden toplandıklarını anlamaya çalışmıştı. Bu arada bazıları "Celal Bayar gelecek, köye haber geldi onu karşılamaya geldik" derken bazıları da "Adnan Menderes ile beraber geliyormuş" demişti.¹³² Olay günü, Çanakkale'ye DP'lileri getirmek için en çok kullanılan şeylerden birisi de şüphesiz Menderes'in geldiği bilgisi idi.¹³³

Olaylar için getirilen kalabalık arasında da ilginç konuşmalar yaşanmakta idi. Kimi köylüler "bizi buraya DP mebusları gelecek diye kandırarak getirdiler, hâlbuki neyle karşılaştık" diyeceklerdi.¹³⁴ Çanakkale Erkek Sanat Enstitüsünde öğrenci olan Hilmi Aksoy da kalabalığın Adnan Menderes'i karşılamak üzere toplandığını belirtmiştir.¹³⁵ O gün toplananlar için diğerk bir iddia ise bazı yerlerde para dağıtılması idi. Nitekim Polis memurlarından Fikret Ak, olay günü iskelede görevli idi. Olay günü hızla artmaya devam eden kalabalık arasındaki bazı kişilerin "15 liraya bu sıkıntı çekilmez" diye bir birlerine dert yanmalarını duyduğunu ifade etmiştir.¹³⁶

İskele olayının yaşandığı gün Mahmudiye Köyü'nden köylüleri İsmail Sezer, 150 lira pazarlık yaparak anlaştığı bir kişiden aldığı para karşılığında Çanakkale'ye getirmişti. Sezer'in anlatımına göre Çanakkale'ye neden gittiklerini bilmiyordu ve hatta sinema için

¹²⁹ B.C.A.010.09.203.628.1.42/43.

¹³⁰ B.C.A.010.09.203.628.1.139/140.

¹³¹ B.C.A.010.09.202.624.3.86.

¹³² B.C.A.010.09.202.627.1.60.

¹³³ B.C.A.010.09.202.624.3.182.

¹³⁴ B.C.A.010.09.202.624.3.101.

¹³⁵ B.C.A.010.09.203.626.1.176.

¹³⁶ B.C.A.010.09.202.624.3.81.

gittiklerini düşünüyordu. Sezer, olaylar sona erdikten sonra aynı grubu tekrar saat 23.30 civarında köylerine geri götürdüğünü bildirmiştir.¹³⁷

Çanakkale İskele başında kahvecilik yapan Hayri Ünlü de İskele olayının yaşandığı gün kahvehanesinin önünde biriken kalabalıktan birkaç kişiye toplamalarının nedenini sormuş ve İstanbul'dan gelecek olan milletvekillerini karşılamak için kendilerinin özel olarak getirildiklerini öğrenmişti.¹³⁸

Şehirde, DP kanadında yaşanan bu hakaretliliğin benzeri CHP üyelerinde de vardı. Osman Duman, Akfa konserve fabrikasında satış memuru olarak görev yapmaktaydı. Duman, olay günü Akfa'nın satış yeri bulunan Yalı Caddesi'ndeki 24 numaralı dükkânda idi. Dükkânının önünden kunduracı İbrahim, Mehmet Topçubaşı'nın heyecanlı olarak geçtiğini görmüştü.¹³⁹ DP mensuplarındaki hareketlilikten şüphe etmiş ve iki DP üyesini takip ederek garaja kadar onlarla birlikte gelmiştir. Bu isimler burada "açık bir araba" ile Ezine ve köylerine gitmiştir. Bir yandan da kara yolları baş makinisti Yaşar'ı Lâpseki ilçesine bağlı köylere göndermişlerdi. Bunun üzerine Duman, CHP İl İdare kurulu üyesi Rifat Gökhan'ı arayarak gelişmelere dair bilgi vermiştir.¹⁴⁰ Yapıldak Köyü'nden Yakup Gözütok'un anlatımları Osman Duman'ı doğrulamaktadır. Nitekim makinist Kemal Saraç Balaban kamyonu ile akşam saat 19.30 sıralarında Yapıldak Köyü'ne gelmiştir. Burada DP'nin toplantısı olduğunu, katılmak isteyenleri almak için kamyonun gönderildiğini bildirmişti. Bunun üzerine katılmak isteyenler kamyon ile Çanakkale'ye gelmişti. DP binası önüne ulaştıklarında böyle bir toplantının bulunmadığını öğrenmişlerdi. Ancak olayın aslını öğrendiklerinde köye dönmek için kamyonu beklemek zorunda olduklarından meydanda bulunan Atatürk heykeli civarında olduklarını kalabalığa karışmadıklarını aktarmıştı. Olayların sona ermesinden sonra dönebildiklerini ifade etmişti.¹⁴¹ Aynı köyden İbrahim Ceylan da benzer bir ifade vermişti.¹⁴² Nerede ise Yapıldak Köyü'nden alınan tüm ifadelerde aynı durum vurgulanmıştır.¹⁴³ DP'nin köylerden Çanakkale'ye insanları götürmek için yoğun bir çaba harcadığı görünmektedir. Çanakkale'nin Sarıcaeli köyünde oturan Mustafa Yıldırım'ın olay günü evinde bulunduğu sırada "bir kamyon dolusu halkın evinin önünden geçtiğini" gördüğünü ve bu sırada köyün içinden Adem Göze'nin "Demokrat Parti araba

¹³⁷ B.C.A.010.09.202.624.3.205.

¹³⁸ B.C.A.010.09.203.628.1.34/35/36.

¹³⁹ B.C.A.010.09.202.624.3.62.

¹⁴⁰ B.C.A.010.09.202.627.1.6.

¹⁴¹ B.C.A.010.09.202.624.3.194.

¹⁴² B.C.A.010.09.202.624.3.194.

¹⁴³ B.C.A.010.09.202.624.3.193/194/195.

göndermiş, Çanakkale'ye gidecekler toplansın gidecek yok mu?" diye bağırdığını duymuştu.¹⁴⁴ Böylece CHP heyeti Çanakkale'ye gelmeden önemli bir kalabalık hazırlanmaya başlamıştı.

Çanakkale'de hissedilmeye başlayan bu hareketlilik nedeniyle Valilik de tedbirler almaya başlamıştır. Bir yandan da CHP'liler hazırlıklar yapmıştır. Bu maksatla Çanakkale CHP İl İdare Kurulu, 19 Eylül 1959 Cumartesi günü, İstanbul'dan Çanakkale'ye gelecek olan heyetle ilgili bilgileri almışlardır. Kurul Başkanı Vekili İmadettin Elmas da, vapurla gelecek olan heyeti İdare Kurulu üyelerinin karşılayacağını ve herhangi bir olayın çıkmaması için bu durumdan, İl Yüksek Makamının haberdar olması için makama bir dilekçe göndermiştir.¹⁴⁵

1.2.4.Resmi Makamların Tedbir Alması

Vali Fahrettin Akkutlu, CHP'li heyetin Çanakkale'ye cumartesi günü vapurla geleceğini öğrenmesi üzerine Çanakkale Boğaz Komutanlığı'na bir yazı göndermiştir. Yazıda, heyetin Çanakkale'ye gelmesiyle meydana gelebilecek olumsuz olayları önlemek amacıyla tam donanımlı 100 kişilik bir kuvvetin kumandanlarıyla birlikte saat 19.00'da Emniyet Müdürlüğünde hazır bulunmasını istemiştir.¹⁴⁶

Emniyet Müdürü İzzet İşcan da gerekli tedbirleri almak üzere hazırlıklara başlamıştır. Bu amaçla şubelere, karakollara ve trafik bürosuna bir telgraf göndermiştir. Telgrafta, 19 Eylül 1959 Cumartesi günü akşam saatlerinde vapurla Çanakkale'ye gelecek olan CHP heyetinin vapurdan çıkışları ile parti binası arasındaki cadde ile kalacakları otel etrafında alınacak tertibatla ilgili amir ve memurların yer alacağı görevler bildirilmiştir. Görevler şöyledir; Vapur geleceği zaman Komiser yardımcısı Zeki Özcan yanındaki ikisi resmi biri sivil olmak üzere dört memurla birlikte iskelede olacak ve gelen heyete sivil polis eşlik ederek Komiser Rasim Özarlar idaresindeki kısma getirerek yola devam edilecektir. Bir polis memuru da iskelede kalarak vapurdan çıkan kişileri tespit edecektir. İskelenin kapatılan kısmındaki memurlardan ikisi heyetin güvenliğini sağlamak için halkın arasından yol açmakla görevlendirilirken, iki memur da heyetin arkasından giderek güvenliğin sağlanmasına yardımcı olacaktır. Aynı zamanda karakolda bulunan polis memurları ve jandarmalar da Komiser Rasim Özarların emrinde olacaklardır. Karakolda bulunan

¹⁴⁴ B.C.A.010.09.202.624.3.104.

¹⁴⁵ B.C.A.010.09.202.625.3.73.

¹⁴⁶ B.C.A.010.09.202.625.3.72.

memurlar herhangi bir gelecek emir için hazır bulunacak ve CHP’li heyetin otellerine yerleşmesinin ardından geç saate kadar karakolda bulunacaklardır. İskele meydanındaki trafiğin aksamaması için Komiser Adnan Tetik emrindeki iki trafik memuru burada görev yapacaktır. Başka bir trafik memuru da Yalı Caddesi ve Çarşı Caddesi’ni birleştiren Ömür Lokantası önünde görev alacaktır. Komiser yardımcısı Mustafa Şen, Saat Kulesi Meydanı’ndan Fetvahane Caddesi’nin Çarşı Caddesi ile birleştiği kavşağa kadar olan alanda görevli memurların kontrolünden sorumlu olmuştur. Başkomiser Hasan Erçetin ve emrindeki polis memurları da Müdüriyet binasında, meydana gelebilecek olaylarla alacakları emirler için beklemede olacaklardır. Tertibatın kontrolünden ve idaresinden de, İdare kısım Şefi Başkomiser İ.Hakkı Başoğlu sorumlu olmuştur. Meydana gelecek olaylarda sivillerden oluşan suçluların kimliklerini tespit etmede, sivil ekip komiser yardımcısı İsmail Meriç sorumlu tutulmuş ve aynı zamanda heyetin iskeleden alınarak otellerinde istirahata çekilmelerine kadar takipte olacaktır. İskele, vapurun gelmesine kadar tahliye edilerek, görevli amir ve memurlar dışında kimsenin olmaması sağlanacaktır. Alınacak olan tertibat, 20 Eylül 1959 günü saat 07.30’da tekrar sağlanacak ve CHP’li heyetin Çanakkale’den ayrılma zamanına kadar devam edecektir.¹⁴⁷

1.2.5.CHP Tahkik Heyeti’nin Çanakkale’ye Gelmesi Öncesi Yapılan Görüşmeler

Çanakkale valisi Fahrettin Akkutlu, CHP vekillerinin İstanbul’dan vapur ile ayrılmaları bilgisinin öğrenilmesi üzerine İçişleri bakanı Namık Gedik tarafından aranarak “Başvekil Menderes’in iki CHP vekilinin Çanakkale’ye sokulmamasını istediğini, kendisinin de emrettiğini” bildirmiştir. Bu konuşma Akkutlu için kabul etme anlamına gelmemiş ve bunu yapamayacağını söylemiştir. Ancak ısrarlar artınca “istifa” ediyorum, “bu türlü bir vazifeyi ifa edemem” demiştir. Buna rağmen “görevden kaçma” ve “mahkemelerde süründürülme” tehdidi arkasından gelmiştir. Buna karşın Akkutlu, “anladığım manada” kanuni tedbirler alacağını ifade etmiştir.¹⁴⁸ Ancak yaşanan olaylar gösterecekti ki Ankara’nın anlatmaya çalıştığı ile Valininkisi aynı değildi.

CHP Tahkik heyetinin Çanakkale için hareket ettiği öğrenildiğinde şehirde bir takım görüşmeler de yapılmıştı. Bunların ilki Demokrat Parti binasında iki parti temsilcilerinin yaptığı son görüşme olmuştur. O gün-19 Eylül 1959-saat 17.00 sıralarında Demokrat Partililer telefon ile Cumhuriyet Halk Partisi binasını aramış, telefona Rıfat Gökhan çıkmıştı.

¹⁴⁷ B.C.A.010.09.202.625.3.71.

¹⁴⁸ B.C.A.010.09.202.624.2.14.

Ve DP binasında görüşme yapmak için davette bulunulmuştu. Bunun üzerine Rifat Gökhan, Ali Aksoy ve İmadettin Elmas ile birlikte Demokrat Parti il binasına gidilmiştir. Burada grubu Çanakkale DP İl Başkanı Müjdat Bingül ile birlikte Mehmet Erol, Necati Kumkaleli, Mehmet Topçubaşı, Sadi Fenerciğil karşılamıştır. Ancak Rifat Gökhan DP binasına giderken yolda karşılaştıkları otobüs dolusu insanı, Bingöl'e soran Gökhan, "İstanbul'dan gelecek olan vekilleri karşılamak için geldikleri" cevabını almıştı.¹⁴⁹ Müjdat Bingül görüşmeye "arkadaşlar milletvekilleriniz geliyormuş, haber verin geri dönsünler" sözleri ile başlamıştı.¹⁵⁰ Devamında vatan sevgisinden bahsettikten sonra gelen vekillerin Çanakkale'ye çıkarılmayacağını halk arasında önemli bir rahatsızlık olduğunu ve infial yaratılmaması için gereğinin yapılmasını istemiştir. Nuri Togay da "Vatandaş kendi arzu ediyor, o istiyor biz bunu önleyemeyiz elimizde imkân yoktur. Söyleyin milletvekillerinize geri dönsünler" diyerek ekleme yapmıştı.¹⁵¹ Bunun üzerine söz alan Halk Partililer memleket sevgisinin kendilerinde de olduğunu misafir olarak gelen iki vekilin çıkarılmaması durumunun doğru olmayacağını ancak Valiye de konunun aktarılmasını böylece bunun Vali tarafından vekillere teklif edilmesini istemişlerdir. Ancak bu görüşme sonrasında da vekiller kabul etmezse ve çıkmak isterse o zaman Demokrat Parti ve Halk Partililerin vekillerin koluna girerek eşlik edilmeleri istenilmiştir. Bu teklife ilk karşı çıkanlar arasında Mehmet Erol vardı. Demokrat Partili Mehmet Erol'un yaşananların zeminini de açıklayacak şu cevabı dikkat çekmişti: "bu kadar halkı topladınız da şimdi de kolunuza girip çıktınız diye söylemezler mi?" diye itiraz etmişti. O esnada odaya gelen Nuri Togay'ın daha kati tavrı nedeniyle uzlaşma şansı tamamen ortadan kalkmış ve toplantı doğal olarak sona ermişti.¹⁵²

DP İl binasında yapılan sonuçsuz görüşmenin ardından Halk Partililer 15-20 dakika sonra Valiliğe davet edilmişti. Valiliğe giden Halk Partili heyetin içerisinde Rifat Gökhan, Eczacı Hilmi Öztürk ve İmadettin Elmas vardı. Valilikteki Demokrat Parti heyetinde ise Müjdat Bingül, Mehmet Erol ve İmadettin Elmas'ın o an için ismini hatırlayamadığı üçüncü kişi daha vardı. Buradaki görüşmede de Demokrat Parti binasındaki konuşmalar neredeyse tekrarlanmıştı. Vali Akkutlu, gelen heyete vali olarak her türlü talepleri yerine getiremeyeceğini söylemiş ancak ısrarlar üzerine her iki partiden üçer kişilik heyet ile vapurdaki CHP vekilleri ile görüşmeye gitmeyi kabul etmiştir. Bir yandan da gerekli

¹⁴⁹ B.C.A.010.09.203.626.1.163.

¹⁵⁰ B.C.A.010.09.203.628.1.25.

¹⁵¹ B.C.A.010.09.203.628.1.25.

¹⁵² B.C.A.010.09.202.624.3.82; B.C.A.010.09.202.624.3.64; Bu görüşmeye dair ayrıntıda farklı bilgiler olmamakla birlikte Ali Aksoy'un ifadesinde de yer bulmuştur. B.C.A.010.09.202.624.3.67.

güvenlik önlemlerinin alınabilmesi için Emniyet, Jandarma ve Müstahkem Mevki birliklerine gerekli talimatları vermiştir.¹⁵³ Ayrıca sonuç alınamamış olunmasına rağmen Halk Partililerin vekillerin ne olursa olsun çıkmak istemeleri durumunda her iki parti temsilcilerinin kollarına girerek eşlik etmeleri teklifini Vali kabul edince Demokrat Partililer de kabul etmek durumunda kalmıştır.¹⁵⁴

Bir süre sonra CHP tahkik heyetinin bulunduğu vapur Çanakkale'ye gelince aynı heyet Halk Partili vekiller için vapura gitmiştir. Bu sefer odada Demokrat Parti mebusu Nuri Togay da vardı. Vali, vekiller ile yaptığı konuşmada¹⁵⁵ dışarıda toplanan kalabalığa ve olası taşkınlığa dair bilgi vermiş¹⁵⁶ ve vekillerin mümkün ise gemiden inmemelerini istemiştir.¹⁵⁷ Vali bu teklifin ortak bir karar olduğunu göstermek için sözlerine “hiçbir veçhile vali olarak karşınızda değilim, iki partinin ortak sözcüsü olarak bulunuyorum. İki parti de sizin bu seferlik mümkünse çıkmamanızı bir hafta sonra gelmenizi rica ediyorlar.”¹⁵⁸ Diyecekti. Ayrıca vekillere “kendileriyle vapurda kalabileceğini ve İmroz'a kadar eşlik edebileceği” teklifini yapmıştı.¹⁵⁹

Vekiller bunun üzerine valinin hükümetin temsilcisi olduğunu¹⁶⁰ gerekeni yapmalarını, böyle davranmaları durumunda hükümetin de otoritesinin sarsılmamış olacağını söylediler.¹⁶¹ Bunun üzerine vali bütün emniyet tedbirlerini aldım, şimdi vazifemin başına gidiyorum demiştir. Bu esnada vekillerin “bizi vuracaklar mı?” diye sorması üzerine vali “evvela beni vururlarsa, sonra sizi vururlar” diye cevap vererek gemiden ayrılmıştır.¹⁶² Vali, gemiden ayrılması esnasında gazetecilerin ısrarlı sorularına “bunu yazılı olarak bildireceğini” söylemiştir.¹⁶³

Görüşme sonuçsuz kalınca Halk Partililer ikinci şık olarak düşünülen ve Valinin yanında Demokrat Partililerce de kabul edilen parti temsilcilerin kol kola çıkma teklifini gündeme getirmiştir. Nuri Togay, sağ elinin şahadet parmağı ile gözünün alt kapağını çekerek “pıııııııı” dedi. Bu esnada taraflar arasında konuya dair 10-15 dakika devam eden

¹⁵³ B.C.A.010.09.202.624.2.15.

¹⁵⁴ B.C.A.010.09.202.624.3.82.

¹⁵⁵ B.C.A.010.09.203.626.1.68.

¹⁵⁶ B.C.A.010.09.202.624.3.152.

¹⁵⁷ B.C.A.010.09.202.624.2.15.

¹⁵⁸ B.C.A.010.09.203.626.1.91.

¹⁵⁹ B.C.A.010.09.203.626.1.93.

¹⁶⁰ B.C.A.010.09.202.624.3.82.

¹⁶¹ B.C.A.010.09.203.626.1.69.

¹⁶² B.C.A.010.09.203.626.1.155/165.

¹⁶³ *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1959.

görüşmeler de sonuç vermemiştir.¹⁶⁴ Bu sırada Bolayır Belediye başkanı Nuri Erer kamara kapısını iterek içeri girmiş ve “haydi ne duruyorsunuz, daha fazla uzatmayın” diyerek uzlaşma ihtimalini tamamen bitirmiştir.¹⁶⁵ Nuri Togay, yanındakiler ile vapuru terk etti.¹⁶⁶ Bu gelişme biraz sonra yaşanması muhtemel olayların da habercisi idi.¹⁶⁷

Diğer yandan da Menderes, gelişmeleri yakından takip etmiş, CHP heyetinin nerede olduğunu öğrenmek için talimat vermiştir. Ancak gelen bilgi Menderes için can sıkıcı idi. Heyet, Çanakkale’ye ulaşmış olduğu gibi Vali de “harfîyen” talimatlara uymamıştı. Çünkü valiye verilen “talimat” hadise çıkmasını engellemek değil CHP vekillerinin çıkmasını engellemektir. Vali Akkutlu, Ankara’nın “hassasiyetini” anlamamıştı. Nitekim yarım saat sonra tekrar arayıp “iki parti başkanını da yanıma alarak birlikte vapura gittim, havanın çok gergin, halkın asabi ve heyecanlı olduğunu, bu vaziyet dâhilinde karaya çıkacak olurlarsa bazı nahoş hadiselerin zuhur edebileceğini” söylediğini bildirmişti. Ancak konu Menderes’e arz edildiğinde “valinin vapurda ne işi varmış? Bir de Halk Partisi başkanını yanına alıp adamların ayağına gitmiş, bir komiser muavinini göndererek aynı şeyi tebliğ ettirmeyi akıl edememiş mi?” diyerek söylenmeye başlamıştı.¹⁶⁸

Çanakkale’de önce DP binasında ardından Valilikte ve son olarak CHP tahkik heyetinin geldiği vapurda yapılan görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Ve CHP’li vekiller Çanakkale’ye çıkma isteklerini gerçekleştirmek için hazır olan valizlerini alarak iskele üzerine çıkmıştır.¹⁶⁹ Ancak bu esnada Çanakkale’deki kalabalık iyice artmıştır. Kalabalığın arasında yönlendiren isimlerin başında Nuri Togay görünmektedir. Bu sırada kalabalığı durduramayan polisler Nuri Togay’a “*Allah rızası için söyleyin bu kalabalık ilerlemesin bunları durdurun*” diyecekti. Burada dikkat çeken nokta ise Nuri Togay’ın cevabı olacaktı. Togay, cevabında polisler “*siz merak etmeyin, onlar benim bir işaretime bakar gelmeyin dersem dururlar*” diye teminat vermiştir.¹⁷⁰

1.2.6. Çanakkale’de Yaşanan Olaylar

CHP tahkik heyeti ile vapurda yapılan ve sonuçsuz kalan görüşmelerden sonra vekiller Çanakkale İskelesi’ne çıkmak istemiştir. Bu sırada iskele üzerinde Demokrat

¹⁶⁴ B.C.A.010.09.203.626.1.45.

¹⁶⁵ B.C.A.010.09.202.624.3.83.

¹⁶⁶ B.C.A.010.09.203.626.1.70.

¹⁶⁷ B.C.A.010.09.202.624.3.48.

¹⁶⁸ B.C.A.010.09.202.624.2.19.

¹⁶⁹ B.C.A.010.09.202.624.3.48.

¹⁷⁰ B.C.A.010.09.202.624.3.83.

Partililerden bazıları kalmıştı. Bu isimler arasında Nuri Togay, iskelede ve Derince arabalı vapurunun yanaştığı baş tarafta yalnız olarak gezinmeye başlamıştır. İmadettin Elmas ve Rifat Gökhan, Nuri Togay’a yaklaşarak “Nuri Bey bu iş ne olacak? Bizim mebuslarımız vazifelidir bunları niçin bırakmıyorsunuz?” diyecekti. Nuri Togay, bu durumu kendiliğinden oluşan bir hadise gibi gösteren şu cevabı verecekti “bana niye söylüyorsunuz, bakın onları millet istemiyor”.¹⁷¹

Vekiller iskele meydanında bulunan emniyet güçlerine güvenirken, yanlarına gelen polislerden birinin sözlerini Yurdakul şöyle aktarmıştı: “bizden bir şey ummayın, geri gidin dönün, vaziyet bildiğiniz gibi değil, çok vahimdir.”¹⁷² Valiliğin raporuna göre vapur iskeleye yaklaştığında iskele meydanında 4-5.000 kişi toplanmıştı.¹⁷³ Bu gergin ortam içerisinde yürümeye başlayan vekiller kalabalık bir halk kitlesinden yükselen uğultulu sesler onlara doğru ilerlemekteydi. Çanakkale’yi de bilmeyen vekiller ne yapacaklarına karar veremeyecek kadar telaş içerisinde idi. Bu telaşlarını Yurdakul, “zehir gibi soğuk havada terledikleri” şeklinde ifade etmişti.¹⁷⁴ Tüm bunlara rağmen tahkik heyeti üyesi vekillerin Çanakkale’ye gitmek için ısrarlarına emniyet mensuplarından birkaç kişinin “Allah aşkına çıkmayın bir hadise olacak biz hiçbir müdahalede bulunamayacağız, seyirci kalmak mecburiyetinde kalacağız” diyerek kendilerine ricada bulunacak duruma gelmiştir.¹⁷⁵

Çanakkale iskelesine inen CHP heyetine kıyıda kalabalığın artması üzerine CHP merkez ilçe başkanı Mehmet Cantürk o anda iskelede bulunan Derince araba vapuruna çıkmalarını kalabalık dağıldıktan sonra tekrar inmelerini teklif etmiştir.¹⁷⁶ Ancak bu esnada vapurun kaptanı Hayri Adıvar, Derince vapurunun hareket kabiliyetinin ağır olduğunu ve iskele üzerindeki kalabalığın olası bir saldırısı durumunda iskeleden hızla ayrılamayacağını bu nedenle yine vekillerin indikleri Ayvalık vapuruna binmelerinin yerinde olacağını söylemiştir.¹⁷⁷

Ancak gerek iskele üzerinde gerekse şehirde toplanan kalabalık ve taşkınlıklar nedeniyle vekiller yeniden indikleri gemiye dönmek zorunda kalmıştır. Bu sırada birçok tanık ifadesine yansıyan Nuri Togay’ın koşarak vapurun yanına geldiği ve kaptana “ne

¹⁷¹ B.C.A.010.09.202.624.3.102.

¹⁷² B.C.A.010.09.203.626.1.71.

¹⁷³ B.C.A.010.09.202.624.4.38.

¹⁷⁴ B.C.A.010.09.203.626.1.70.

¹⁷⁵ B.C.A.010.09.203.626.1.45.

¹⁷⁶ *Milliyet*, 20 Eylül 1959.

¹⁷⁷ B.C.A.010.09.202.624.3.213.

duruyorsun, konuştuğumuz gibi yapsana” diye hitap ettiğini ifade etmiştir.¹⁷⁸ Ancak bu konuda Ayvalık Gemi kaptanı Adnan Işın, Nuri Togay’dan böyle bir işaret almadığını ifade etmiştir.¹⁷⁹ Işın, 19 Eylül akşamı Çanakkale’ye geldiklerinde hava şartlarının kötüye gitmesinden dolayı gemiye zarar gelmemesi için saat 22.00’da iskeleden kaldırmaya karar verdiğini belirtmiştir. Işın, o akşam geminin Çanakkale iskelesinden normal saatinden erken kalkmasının kendi kararı olduğunu ve bu kararı vermesinde kimsenin etkisi olmadığını söylemiştir.¹⁸⁰

Gece saat 00.00’da kalkması beklenen vapur hareket edecekti, kaptan işinin bittiğini söylemiş hareket için hazırlanmıştı.¹⁸¹ Ve ardından vapur iskeleden ayrılmıştı. Ancak bunun üzerine vekiller kaptanın yanına çıkarak vapurun saat 00.00 öncesinde hareketinin planlı olmadığını iskeleden neden ayrıldıklarını sormuştu. Kaptan da “yük boşalttıklarını ve fırtına çıkma ihtimali nedeniyle” ayrıldıklarını söylemişti. Ayrıca eklemeye yaparak “Kalabalığın fikri nedir bilinmiyor. Sabah dönünce rahat rahat çıkarsınız” demiştir.¹⁸² Böylece vekiller geceyi vapurda geçirmek durumunda kalmışlardı.¹⁸³ Vapurun içerisinde vekillerden başka Hıristiyan bir adam vardı, Türkçesi olmadığı için verilen komutları anlamamış ve vapurda kalmıştı.¹⁸⁴

CHP heyetini taşıyan vapur iskeleden ayrılmasına rağmen kalabalık sakinleşeceği benzemiyordu. Öyle ki taşkınlık yapan grup vapur iskeleden ayrılmasına rağmen iskele üzerine çıkmak istemişti. Bunun üzerine güvenlik güçleri herhangi bir sorun olmayacağı düşüncesi ile buna izin vermiş, kalabalık iskele üzerindeki eşyaların aralarına etrafına bakarak vekillerin gittiğine kanaat getirdikten sonra dağılmaya başlamıştır.¹⁸⁵ Ancak bir ara arabalı vapuruna binerek Ayvalık vapurunu takip etmeyi dahi düşünseler de yerine

¹⁷⁸ B.C.A.010.09.202.624.3.122; B.C.A.010.09.203.626.1.56/57; B.C.A.010.09.202.624.3.53; B.C.A.010.09.202.624.3.152; B.C.A.010.09.203.626.1.71; B.C.A.010.09.203.626.1.80; B.C.A.010.09.203.628.1.18.

¹⁷⁹ B.C.A.010.09.203.628.1.113/114/115/116.

¹⁸⁰ B.C.A.010.09.203.628.1.104/105/108/109.

¹⁸¹ B.C.A.010.09.203.626.1.71.

¹⁸² B.C.A.010.09.203.628.1.110

¹⁸³ B.C.A.010.09.202.624.3.152; B.C.A.010.09.203.628.1.110; Gemi kaptanı talimat almadığını belirtse de ifadelerinde bazı soru işaretleri bulunmaktadır. Nitekim kendisi gemi hareket ettiğinde vekillerin araba vapurunda olduğunu söylemiştir. B.C.A.010.09.203.628.1.129.

¹⁸⁴ B.C.A.010.09.203.626.1.71.

¹⁸⁵ B.C.A.010.09.202.624.3.89-90.

getirilmemiştir.¹⁸⁶Vapur hareket etmişti. Nuri Togay, bir arabanın üzerine çıkararak “gemi gitti, işimiz bitti, haydi...” diye seslenmiş ve bunun üzerine kalabalık dağılmıştı.¹⁸⁷

CHP heyetini taşıyan vapurun Çanakkale İskelesine gelmesi ile kalabalık arasındaki tezahürat ve saldırgan tavırlar giderek artmaya başlamıştır. Bu esnada Yüzbaşı İhsan, iki kamyon asker getirerek iskelenin köşe kısmını tamamen kapatmıştır. Vapur geldikten sonra iskelede bulunan Demokrat Partililerin vapura girişi Yüzbaşı İhsan’ın almış oldu bu tertibat ile önlenmişti. Nuri Togay, Yüzbaşı İhsan’a “vapuru kesme” diyerek askerlerin buradan çekilmesini istemişse de bunu önleyememiştir.¹⁸⁸

Kalabalık içerisindeki DP’li Adil Ersümer ve Kadir Paydaş, vatandaşlara DP rozeti dağıtmıştır. Takmak istemeyenlere de “*komünist rozeti olsa kabul ederiniz*” demiştir.¹⁸⁹Rozet takma talebini kabul etmemek bu ortam içerisinde kabul görmediği gibi hakarete varan durumlarla da karşı karşıya kalınmıştır. Öyle ki Hilmi Aksoy’un, rozet takma talebi ve devamında yaşanan gelişmeler toplumdaki kutuplaşmanın ne safhaya geldiğine dair çok önemli bir örnektir. Nitekim Aksoy bakkal Adem Ersümer’in, dükkanı önüne geldiğinde kendisine rozetinin nerede olduğunu sormuş o da, öğrenci oldukları için takmadıklarını söylemesi üzerine Ersümer, “biz talebeyiz” cevabını yeterli görmemiş kendisine “siz bu memleketin mikroplarisiniz, Kemalistsiniz” gibi sözler sarf etmiştir.¹⁹⁰

Bir yandan da iskeledeki kalabalık arasına DP bayraklı otobüs ve kamyonlarla “ellerinde rakı şişeli kimseler” dâhil olmuştur.¹⁹¹Diğer yandan da kalabalık arasında “istemeyiz çıkmasınlar, ne yüzle iskeleye çıkacaklar bu iskeleyi biz yaptırдық” gibi sesler yükselmeye başlamıştı. Gruptan yükselen sesler şehirdeki ortamın giderek nasıl gerginleştiğini göstermiştir; “çıkılmayacaklar artık, gelmeyecekler ilerlemeyin, gelmeyin öldürürüz”.¹⁹²

Topluluktan yükselen “kimseyi çıkartmayacaksınız, ne duruyorsunuz, ileri marş” gibi gürültülü sesler yükselirken vapura doğru yürüyüşler başlamıştı.¹⁹³Vapurun gelmesine yakın yakalarında DP rozetli halk ellerinde, ceplerinde alkol şişeleriyle “biz CHP’li heyeti

¹⁸⁶ B.C.A.010.09.202.624.3.213.

¹⁸⁷ B.C.A.010.09.203.626.1.80.

¹⁸⁸ B.C.A.010.09.203.626.1.175.

¹⁸⁹ B.C.A.010.09.202.627.1.3.

¹⁹⁰ B.C.A.010.09.202.624.3.69.

¹⁹¹ B.C.A.010.09.203.626.1.177.

¹⁹² B.C.A.010.09.202.624.3.94.

¹⁹³ B.C.A.010.09.203.626.1.175.

burada istemiyoruz, onlar hükümete gayri meşru demişler, buraya ayak bastırmayacağız” diye seslerini yükseltmekte idiler.¹⁹⁴ Çanakkale Emniyet Müdürlüğü üçüncü şubede polis memuru olarak görev yapan Nihat Ertargın, olay yerine toplananların kişilerin “hemen hemen hepsi içkili ve sarhoş vaziyette” olduğunu bildirmişti.¹⁹⁵

Çanakkale Emniyet Müdürlüğünden birinci şube şefi İsmail Meriç olayın hazırlıklarının bir hafta öncesine kadar dayandığını ifade etmiştir. Meriç de, olayı organize eden isimlerin başında Demokrat Parti milletvekillerinden Servet Sezgin ve Nuri Togay’ı göstermiştir. Ancak bu sefer kolluk kuvvetlerinde önemli bir yere sahip olan yetkilinin; “Demokrat Parti mebusları Servet Sezgin ve Nuri Togay başlarında olmak üzere mütemadiyen Demokrat Partilileri toplatıp iskeleye sevk ettikleri ve hükümetin de bu hareketi tecviz¹⁹⁶ eder durum takındığı bir zamandaydık” ifadeleri olayın hükümet boyutuna dair de önemli bilgiler sunmaktadır. Ve daha da önemlisi Meriç’in, “bu şartlar altında topluluğu dağıtmamıza madden imkân yoktu” söylemi olayların engellenememesine dair önemli gerekçeler sunmaktaydı.¹⁹⁷ Nitekim, Nuri Togay’ın “neye mal olursa olsun bu akşam CHP milletvekillerini vapurdan çıkartmayacağız” söylemleri birçok yerden gelmekteydi.¹⁹⁸ Öyle ki, Kavak kahvesini çalıştıran Hayri Ünlü olay günü saat 20.00 sıralarında kalabalığın artması üzerine kahvesinde bir zarar meydana gelmesin diye elektrikleri kapattığını ve kahveyi boşalttığını aktarmıştır. Bu sırada kahvesinin önünden eski Demokrat Parti vekillerinden Nuri Togay’ın ortada olmak suretiyle geçerken Mehmet Yiğit’e seslenerek “Mehmet Yiğit ahaliyi vapura hücum ettir” dediğini duyduğunu bildirmiştir.¹⁹⁹

Nuri Togay’ı ilk anda tanımayan polis memurları müdahale etmeye çalışmış, kendisini “sıradan bir vatandaş” sanarak “yakasından tutup atmayı” düşünmüş daha sonra kendisinin iktidar mebusu olduğunu anlayarak “çekindiğini” ifade etmiştir.²⁰⁰ Bazı görgü tanıkları da Nuri Togay’ı “1730 yılının Patrona Halil’i gibi” diyerek benzetmede bulunmuştu.²⁰¹

¹⁹⁴ B.C.A.010.09.203.628.1.45/46; B.C.A.010.09.202.624.3.112.

¹⁹⁵ B.C.A.010.09.202.624.3.117.

¹⁹⁶ Tecviz: yapılmasına râzı olma, uygu görme, izin verme.

¹⁹⁷ B.C.A.010.09.202.624.3.79.

¹⁹⁸ B.C.A.010.09.202.624.3.57.

¹⁹⁹ B.C.A.010.09.202.624.3.75/76; B.C.A.010.09.202.624.3.54.

²⁰⁰ B.C.A.010.09.202.624.3.40.

²⁰¹ B.C.A.010.09.203.628.1.26.

İskele olayları esnasında önemli role sahip olan isimlerden birisi de Trabzon Gemisi Kumandanı Yüzbaşı İhsan Gözlü idi. Gözlü, iskele olayının yaşandığı akşam iskelede asayişten sorumlu memurdu. Gemi iskeleye gelmeden kalabalık bir hal alan iskelede Demokrat Partili kişiler tezahüratlar başlatmıştı. Çoğunluğu sarhoş ve kendinde olmayan bu kişiler geminin iskeleye yanaşmasıyla birlikte, Halk Partisi hakkında olumsuz söylemlere başlamışlardı. O esnada kalabalıkta bir çatışma olmuş ve Gözlü'ye bu çatışmada bir milletvekiline dipçikle vurulduğu bilgisi gelmişti.²⁰² Halkı iskeleye sokmamakla görevli İhsan Gözlü'nün yanına gelen Nuri Togay, “Yüzbaşım, halka niçin mani oluyorsunuz, bırakın vapura girsinler” demişti. Gözlü, Togay'a sert bir üslupla “Bırakırsam milletvekillerinin öldürülme ihtimali var. Benimle mesul bir şahıs konuşsun” diye cevap vermiştir.²⁰³ Tanık ifadelerine yansıyan hali ile Gözlü, o gün Nuri Togay'ı “sen kim oluyorsun, bana milletvekili emir veremez, ancak amirimden emir alırım” diyerek yanından göndermiştir.²⁰⁴

Gerek İskele hadiselerinde gerekse Geyikli'de yaşanan hadiselerin tam ortasında olan isim Nuri Togay'ın ifadesine göre kendisinin İskele olaylarının yaşandığı gün Çanakkale'de bulunması tamamen bir tesadüf idi. Togay, ifadesinde Adnan Menderes ve Namık Gedik'ten bir talimat almadığını bildirmişti. Ayrıca olay günü Çanakkale'de bulunması için “anne ve babam Çanakkale'de olduğu için tesadüf adı geçen Saffet Omay ve Daniş Yurdakul adlı CHP mebuslarının Çanakkale'ye vapurla geldikleri gün Çanakkale'de bulunuyordum.” diyecekti. Togay'ın ifadesinde iskele olaylarında yaşanan hadiselerin çok da istemli ve örgütlü olmadığı havası seziliyordu.(?) Nitekim iskelede toplanan eli, taşlı sopalı kalabalık için “bu toplantı biraz fazla olmakla beraber esasında mutadan vapurun geliş-gidiş saatlerinde kalabalık teşekkül ederdi” diyerek aslında durumun çok da sıra dışı olmadığı ima edilecekti.²⁰⁵ İfadesinin devamında olayları teşvik etmediği gibi “bilakis nahoş hadiseleri önleme için kalabalığa belki de hâkim olunmaz diye dağılacağı bir zamanda karaya çıkmalarının uygun olması yolunda dalalette bulunmuştum.” diyecekti.²⁰⁶

Buna rağmen Yassıada yargılamalarında ifadesi alınan Yüksek Murakabe Heyetinde çalışan Safaettin Karanakçı Nuri Togay'ın Avukat Safa Yalçuk'un odasında sohbet ettiği isimlerden idi. Karanakçı, Etibank İdare Meclisi eski başkanı olan Safa Yalçuk'un odasında

²⁰² B.C.A.010.09.203.628.1.120/121.

²⁰³ B.C.A.010.09.203.628.1.122/123.

²⁰⁴ B.C.A.010.09.203.628.1.124/125.

²⁰⁵ B.C.A.010.09.202.624.2.8.

²⁰⁶ B.C.A.010.09.202.624.2.9.

karşılaştıkları Nuri Togay ile sohbet esnasında, Çanakkale’de tahkik görevini yapmak üzere yola çıkan CHP’li iki milletvekilinin bu görevlerini engellemek için İstanbul DP il teşkilatı ve hükümetten emir alan Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen Çanakkale’nin köylerinden topladıkları partililerle iskelede idaresi Nuri Togay’ın kendisinde olmak üzere bir harekât düzenlemiş olduğunu Togay’ın bizzat kendi ağzından duymuştu. Ayrıca Togay, yapılan bu sohbet esnasında Karanakçı’ya Çanakkale’ye CHP’li milletvekillerini getiren vapurun iskeleden ayrılmasının ardından “vapur gitti, iş bitti” demiş olduğunu ve övünerek de şu cümleyi eklemişti; “Benim bu hareketimden Bayar çok memnun olmuş, Nuri komiteci bir çocuktur, o Çanakkale’de bulunduğu müddetçe mebuslar oraya çıkamaz.”²⁰⁷demişti.

Şevket Süerdem, olay günü Çanakkale iskelesine yanaşacak olan vapurda İstanbul’dan gelmekte olan ailesini karşılamak için iskeleye doğru yönelmişti. Bu esnada hava kararmaktaydı ve kalabalık arasında dikkat çeken isimlerden birisi de Mahmut Pomak idi. Pomak, kalabalık arasında avaz avaz bağırırken “belinde iki tabancası olduğunu CHP mebusları çıktıkları takdirde iki tabancayla ateş edeceğini söylüyordu”.²⁰⁸Toplananların bir kısmı da vekillerinin çıkması durumunda “linç edileceklerini bağırarak söylüyordu.”²⁰⁹

Toplanan grup, linçe varan söylemlerin yanında meydanda görevli polisleri de tehdit etmiştir. “sizi Erzurum’a, Hakkâri’ye tayin ettireceğiz, şunun yaka numarasını alın” gibi tehditkâr sözler duyuluyordu.²¹⁰Bir yandan da polislere kinayeli söylemler işitiliyordu.

Çanakkale Emniyet müdürlüğünde görevli ve Köprübaşı karakol komiseri olan Rasim Özer olay günü saat kulesi bölgesinde görevli idi. Özer, geminin iskeleye yanaşmaya başladığı sırada kalabalığın iskeleye doğru yöneldiği ve İbrahim Topçubaşı’nın, Özer’e hitaben “iyi vazife yap başkomiser yaparlar diye” seslenmişti.²¹¹

Çanakkale Emniyet Müdürlüğü’nde görev yapan polis memuru Ali Demiroğlu olay günü saat kulesi civarında görevli idi. Kendisine verilen görev ise Halk Partisi binasına herhangi bir yürüyüş olursa bunu engellemek idi. Demiroğlu’nun bulunduğu yer iskeleye uzaktı ve kendisi sadece kalabalığın “Çanakkale’ye ayak bastırmayacağız” gibi seslerini duyuyordu. Ancak bir süre sonra iskeleye çağırılmıştı. Kalabalık arasında bir yandan iskeleye yaklaşmaya çalışırken bir yandan da halkı sakinleştirmeye çalışıyordu.²¹²

²⁰⁷ B.C.A.010.09.203.628.1.6/7; B.C.A.010.09.203.628.1.13.

²⁰⁸ B.C.A.010.09.202.624.3.101.

²⁰⁹ B.C.A.010.09.202.624.3.101.

²¹⁰ B.C.A.010.09.202.624.3.42.

²¹¹ B.C.A.010.09.202.624.3.98.

²¹² B.C.A.010.09.202.624.3.43.

Polisler, bu şartlar içerisinde Belediye Başkanı Sadi Fenercigil'den kalabalığı dağıtması için yardım istemiştir. Fenercigil, bir sandalye üzerine çıkarak halkı dağıtır gibi görünmesine rağmen iskeleye doğru yönlendirmiştir.²¹³ Bu durumu olaylara şahit olan polis memurları; “sahte”²¹⁴, “etrafa karşı kendisini suretî halktan gösterip kalabalığı durdurmaya çalışır tavır takındığını fakat hattı zatında bunları teşvik ve tahrik ettiğini anladım”²¹⁵ şeklinde değerlendirmiştir.

Olay saatine yakın polis ve askerler, bakkal Faik Seçkin'in dükkânı ile Hayat Eczanesi arasındaki yolda kalabalık önünde barikat kurmuştu.²¹⁶ Polis memurlarının yetersiz gelmesi üzerine kalabalığa mani olmak için bir askeri birlik görevlendirilmişti. Bu esnada iskele meydanına kalabalığın çıkmaması için bir kordon oluşturulmuştur. Kalabalığın içerisinde bu sefer işitilen farklı bir slogan vardı: “indirmeyeceğiz bunları, denize atacağız, Çanakkale'ye ayak batırmayacağız” idi.²¹⁷

Vapur iskeleye geldikten sonra komut almayı bekler haldeki kalabalık iskele tarafına “hücum diye bağırarak” ilerlemişti.²¹⁸ Bu hengâme içerisinde topluluğu kışkırtan isimler arasında Mahmut Pomak, Kürt Mahmut ve Kunduracı İbrahim “ne duruyorsunuz be herifler, sizi bunun için mi getirdik, hücum” diyerek kalabalığı yönlendirmiştir.²¹⁹

Ali Bozcaada, olay günü saat 20.00 sıralarında bakkal dükkânını kapatmış ve Cumhuriyet Meydanı'na bakan evine doğru ilerliyordu. Bu sırada etrafın çok kalabalık olduğunu polis ve bahriye askerlerinin kordon oluşturduğunu görmüştü. Bozcaada, evine çıkıp yarım saat sonra bakkal Faik'in dükkânına inerek orada oturmaya başlamıştı. Olayların ilk anlarına burada tanıklık ediyordu. “vapur iskeleye yanaştı, halk iskeleye hücum etmek istedi. Polisler asker bırakmadılar, sonra halkın büyük kısmının yakalarında DP rozeti vardı. Halkı polis ve askerler bırakmayınca bizim bulunduğumuz yere avukat Mahit Altan, tüccar Ahmet Aras, Kürt Mahmut üçü geldiler ve köylülere arka taraftan dolaşın diye yol gösterdiler”.²²⁰ İskele meydanına geçiş için gösterilen yol Aras'ın Atlantik Gazinosundan idi.²²¹ Ancak Ahmet

²¹³ B.C.A.010.09.202.624.3.98.

²¹⁴ B.C.A.010.09.202.624.3.40.

²¹⁵ B.C.A.010.09.202.624.3.41.

²¹⁶ B.C.A.010.09.202.624.3.40.

²¹⁷ B.C.A.010.09.202.624.3.42.

²¹⁸ B.C.A.010.09.203.626.1.177.

²¹⁹ B.C.A.010.09.203.628.1.20.

²²⁰ B.C.A.010.09.202.624.3.11.

²²¹ B.C.A.010.09.202.624.3.211.

Aras'ın gazinosunun daha önce zabıtaca kilitlenen kapısını olay günü açılmış ve böylece kalabalık halk kitlesi emniyetin kurmuş olduğu barikatın arkasına geçmeyi sağlamıştır.²²²

Grubu yönlendirenlerden birisi de Arif Erensoy'dur. Erensoy, "İskeleden sarı bir araba çıkacak milletvekilleri o araba ile gelecekler. Biz ileride polis ve erlerin dikkat nazarlarını üzerimize çekeceğiz siz de burada arabanın üzerine çullanacaksınız mümkünse devireceksiniz. O zaman biz acele yetişiriz" demişti.²²³ Diğer yandan da "yürüyün arkadaşlar, hücum, çıkarmayacağız bu namussuzları" sözleri duyulmuştur.²²⁴ Bir kısım DP'li yöneticiler de Demokrat Parti rozetli köylülere "haydi aslanlarım, göreyim sizi" diyerek arkalarını sıvazlayarak iskele meydanına göndermiştir.²²⁵ Bu yaşananlar için görgü tanıkları DP'li idarecileri kast ederek "bunlar adeta tabir-i caizse muharebe idare ediyorlardı"²²⁶ demiştir. Toplanan grup güvenlik güçlerine de saldırmıştır. Nitekim bu esnada komiser yardımcısı Mustafa Şen bacağından yaralanmış²²⁷, komiser Rasim Özerlerin üstü başı parçalanmış,²²⁸ Ali Osman Yalçın darp edilmiş²²⁹, Müjdat Bingül'ün iskele üzerindeki bir deniz erinin paltosunun sol kolunu kopardığı görülmüştür. Bu arada yaşanan arbede esnasında bahriye askerlerinin elinden silahları da alınmaya çalışılmıştır.²³⁰

Çanakkale-İskele olaylarının Yassıda yargılamalarında birçok kişinin ismi geçmiştir. Tanık ifadelerine yansıyan bu isimlerden bazıları şunlardır: "Nuri Togay, Müjdat Bingül²³¹, Servet Sezgin²³², Mehmet Yiğit, Arif Erensoy, Sadi Fenerciğil²³³, Ahmet Aras, Mehmet Yiğit, Avukat Nahit Altan, Kunduracı İbrahim, Mehmet Topçubaşı, Mahmut Pomak²³⁴, Hüseyin Oktay, Kadir Paydaş²³⁵, Mehmet İhsan Geçcan²³⁶, İsmail Ertan, Hüseyin Bostancı, Sami Santürk, sivil elbiseli deniz başgediklisi Fevzi, Yapıldak Köyü'nden Yakup Gözütok, Bolayır eski belediye başkanı Nuri Erer²³⁷, Çan eski belediye başkanı Mesut Önür, Mehmet Özer²³⁸, Eceabatlı Hüsamettin Gezen, Lâpseki Umurbey nahiyesinden Şükrü Şahin,

²²² B.C.A.010.09.202.627.1.27; B.C.A.010.09.202.624.3.41.

²²³ B.C.A.010.09.202.627.1.60.

²²⁴ B.C.A.010.09.202.624.3.73.

²²⁵ B.C.A.010.09.202.624.3.69.

²²⁶ B.C.A.010.09.202.624.3.107.

²²⁷ B.C.A.010.09.202.624.3.102; B.C.A.010.09.202.624.3.42.

²²⁸ B.C.A.010.09.202.624.3.107; B.C.A.010.09.202.624.3.40.

²²⁹ B.C.A.010.09.202.624.3.50.

²³⁰ B.C.A.010.09.202.627.1.3.

²³¹ B.C.A.010.09.202.624.3.113/114.

²³² B.C.A.010.09.202.624.3.43.

²³³ B.C.A.010.09.202.624.3.94.

²³⁴ B.C.A.010.09.203.628.1.20.

²³⁵ B.C.A.010.09.202.624.3.71.

²³⁶ B.C.A.010.09.202.624.3.58; B.C.A.010.09.202.624.3.107; B.C.A.010.09.202.627.1.30.

²³⁷ B.C.A.010.09.203.628.1.45/46.

²³⁸ B.C.A.010.09.202.627.1.27.

İbrahim Aktuğ, Ahmet Metin, Ahmet Özden, Ahmet Zeybek, Osman Zeybek, Hakkı Arıker, Hakkı Sönmez, Seyfi Palacı, İsmail Bozkurt, İbrahim Eroğlu, Ahmet Çan, gâvur Kemal denilen Kemal Saraç²³⁹, Rafet Sezgin²⁴⁰, Âdem Ersümer²⁴¹, ticaret odasında kâtiplik yapan Naci, Kadir Paydaş, gazeteci Hüseyin Oktay, asker hoca namıyla tanınan Hüseyin Şenyürek, İsmail Ertan²⁴², karayollarında çalışan makinist Kemal, verem savaştan Fahri Durakçay²⁴³, Matbaacı Hüseyin Oktay. Kemal Saraç, İbrahim Gezer²⁴⁴, Mehmet Topbaşı, Hüseyin Oktay²⁴⁵, İbrahim Topçubaşı²⁴⁶ gibi isimler bulunmuştur.

İskele olaylarına dair en önemli iddiaların başında Adnan Menderes ve İçişleri Bakanı Namık Gedik'in²⁴⁷ süreci bizzat takip ettiği ve yönlendirdiği gelmiştir. Adnan Menderes, Çanakkale İskele olaylarına dair kendisine isnat edilen “talimat verme” kısmını kabul etmediği gibi olaylara dair Çanakkale’ye gidecek vekillere uyarı mahiyetinde bazı hatırlatmalarda bulunduğunu ifade etmiştir. Buna göre Geyikli olayları yeni yaşanmıştı ve “bu elektrikli havadan bahs edip galeyanı tevlit etmemek için seyahatlerini tehir etmeleri mümkün olup olmadığı bakımından telkinde bulunması bir arzu ricasında idi” diyecekti. Menderes, vekillerin Çanakkale’ye çıkamamalarının kendisine İçişleri Bakanı tarafından “fırtına” yüzünden olduğunun bildirildiği ifade etmiştir.²⁴⁸ Devamında, “talimat” verme iddialarına dair ısrarla “bana yalnız malumat geliyordu, fakat ben hiçbir cevapta bulunmuyordum” diye cevap vermiştir.²⁴⁹ Nerede ise tüm tanık ifadelerinde ismi yer alan DP İl Başkanı Müjdat Bingül, İskele hadiselerine dair verdiği ifadesinde Çanakkale’ye gelecek olan CHP vekilleri nedeniyle şehirde olası asayişsizliklerin yaşanmaması için “CHP Çanakkale yönetiminden kişiler ile görüşüğünü bu esnada Valiye de gidildiğini bildirmişti. Devamında Çanakkale’ye gelen vekilleri engellemediği gibi isnat edilen suçları da kabul etmemiş olaylar sırasında evinde olduğunu” bildirmiştir.²⁵⁰

²³⁹ B.C.A.010.09.202.624.3.62.

²⁴⁰ B.C.A.010.09.202.624.3.79.

²⁴¹ B.C.A.010.09.202.624.3.73.

²⁴² B.C.A.010.09.202.624.3.69.

²⁴³ B.C.A.010.09.202.624.3.112.

²⁴⁴ B.C.A.010.09.202.624.3.69.

²⁴⁵ B.C.A.010.09.202.624.3.42.

²⁴⁶ B.C.A.010.09.202.624.3.57.

²⁴⁷ B.C.A.010.09.202.624.2.12.

²⁴⁸ B.C.A.010.09.202.624.2.6.

²⁴⁹ B.C.A.010.09.202.624.2.7.

²⁵⁰ B.C.A.010.09.202.624.3.186.

Kalabalık dağılırken coşkuyla “ya ya ya şa şa şa Nuri Togay çok yaşa” diyerek tezahüratta bulunuyor²⁵¹ Nuri Togay “zaferi kutlar gibi” vatandaşların omzunda halkı selamlayarak²⁵² DP İl merkezine doğru hareket etmiştir. Tugay bu esnada kalabalığa hitaben “Arkadaşlar, burada vazifemiz bitti, dağılalım” demişti.²⁵³ Ancak Namık Gedik, Çanakkale DP İl başkanı Müjdat Bingül’e ulaşarak vapur hareket edene kadar kalabalığın iskelede bekletilmesi ve heyetin çıkmaya teşebbüs etmesi durumunda “nümayiş yapmalarını” emretmişti.²⁵⁴ Bunun üzerine Nuri Togay, Demokrat Parti binası önünde toplanan halka binanın balkonundan “Gemi açılmış, iskeleden açılmış, bizim dağılmamızı bekliyorlar, biz dağıldıktan sonra yine gelip karaya çıkacaklar. Onun için yaptığımızın hiçbir kıymeti kalamayacak, onları buraya çıkarmayacağız. Sabaha kadar burada bekleyeceğiz” demişti.²⁵⁵

Valinin, Özgen ile yapmış olduğu bir diğer telefon görüşmesinde vekillerin vapurdan çıktığı fakat kalabalığın etkisiyle tekrar vapura dönmüş oldukları ve vapurun İmroz’a hareket ettiği iletilmişti. Özgen, vekillerin iskeleden ayrılmasından sonra dahi orada bulunan halkın, Menderes’in izni olmadan bulunduğu yerden ayrılmadığını ifade etmişti.²⁵⁶ Menderes ise kendisinden bu konuda bir izin veya talimat beklenmediğini, Çanakkale’den gelen telefonların durumlar hakkında bilgi vermek amaçlı olduğunu iddia ediyordu. Oysaki Özgen, Menderes’ten izin istendiğini, Menderes’in de “dağılsınlar” diye talimatta bulunup “ertesini için hazırlıklı olmalarını” istemiş olduğunu ifadelerinde belirtmişti. Menderes gelişmelerin takibini Özgen’den aldığı bilgilerle yapıyordu.²⁵⁷

CHP vekillerinin kıyıya çıkamamaları sonucu verem savaş derneğinde çalışan Fahri de orada bulunan el arabasının üzerine çıkarak “arkadaşlar arzumuza muvaffak olduk, mebusları dışarıya çıkarmadık artık dağılalım, gidelim diye” ifade etmişti.²⁵⁸ Gemiye dönmek zorunda kalan milletvekillerini korumak için asker ve polisler iskelede bir barikat daha kurmak zorunda kalmıştır.²⁵⁹

Çanakkale’ye gelen CHP tahkik heyeti üyesi milletvekillerini taksi ile alma görevi CHP İlçe Başkanı Mehmet Cantürk’e verilmiştir. Cantürk²⁶⁰, bu amaçla saat kulesi yakında

²⁵¹ B.C.A.010.09.203.628.1.26; B.C.A.010.09.202.624.3.55.

²⁵² B.C.A.010.09.202.624.3.69.

²⁵³ B.C.A.010.09.203.628.1.18; B.C.A.010.09.203.626.1.177.

²⁵⁴ B.C.A.010.09.202.624.2.20.

²⁵⁵ B.C.A.010.09.203.626.1.177; B.C.A.010.09.202.627.1.4.

²⁵⁶ B.C.A.010.09.203.626.1.107.

²⁵⁷ B.C.A.010.09.203.626.1.108; B.C.A.010.09.202.624.2.20.

²⁵⁸ B.C.A.010.09.202.624.3.117.

²⁵⁹ B.C.A.010.09.202.625.3.31

²⁶⁰ B.C.A.010.09.202.627.1.26.

Saim Doğu'nun taksisine binerek²⁶¹ iskeleye doğru yönelmiştir. Ancak bir polis memuru koşarak taksin önüne geçmiş ve Nuri Togay'ın geldiğini ve durmaları gerektiğini bildirmiştir. Arkasından Nuri Togay gelerek taksici Sami Doğu'ya hitaben “o herifleri almaya mı gidiyorsun, sen şoförlerin fedaisi misin, geri dön” ardından da “bas git” diyerek taksiyi oradan uzaklaştırmıştır. Doğru, bunun üzerine durağa geri dönmek zorunda kalmış²⁶² kabalığı uzaktan izlemeye başlamıştı.²⁶³ Biraz sonra Mehmet Cantürk de iskeleye doğru yönelmiştir.²⁶⁴

CHP heyetini taşıyan gemi olay gecesi CHP milletvekillerini de alarak Seddülbahir açıklığında demirlemek zorunda kalmış, bir gün sonra sabah tekrar saat 07.30'da Çanakkale İskelesi'ne yanaşmıştır. Gemiden CHP'li milletvekilleri inmiş ve gemi, gece yapamadığı İmroz seferinin telafisini yapamayarak, saat 09.30'da Gelibolu yönünde iskeleden ayrılmıştır.²⁶⁵ Kalabalık dağılmasına rağmen polis önlemi altında vekiller parti binalarına gitmiştir.²⁶⁶ Çanakkale'ye çıkan CHP vekilleri o gün tahkikatlarda bulunmuş ve akşam da birlikte yemeğe gitmişlerdi. Ancak yemeğe gittikleri lokantada DP vekilleri vardı ve Gökhan'ın ifadesine göre olay çıkarmak istiyorlardı.²⁶⁷ Demokrat Partililerle karşılaştıkları her yerde, partililerin bir olay çıkarma niyetlerini gördüler. Herhangi bir çıkacak olaya fırsat vermemek için soğukkanlı davranan vekiller, üstlerinde ruhsatlı olan tabancalarını dahi taşımamaya özen göstermişlerdi.²⁶⁸

Diğer yandan Menderes, olayların her safhasını yakından takip ediyordu. Bir gün sonra Çanakkale ile temas kurulmuştu. Buna göre vekillerin ilk gün iskeleye çıkamadıkları ancak bir gün sonra kalabalığın dağılmasının da etkisi ile çıktıkları bilgisi gelmişti. Bu durum Menderes'i kızdırmaya yetmişti. “hani çıkmamaları için tertibat alınmıştı, o kadar gürültü, patırtı üzerine ellerini kollarını sallaya salya vapurdan çıkıyorlar, vali hala hadise olmadığından bahsediyor. Zaten topu topu iki kişiler, ne hadise yapabilirler ki” demişti. Ve ekleyerek valinin merkeze çağrılmasını emretmişti.²⁶⁹ Bu esnada Çanakkale valisi ile telefon görüşmesi sağlanmıştı. Ankara'da telefonun başında İçişleri Bakanı vardı. Ve vali görevini

²⁶¹ B.C.A.010.09.202.624.3.77.

²⁶² B.C.A.010.09.202.624.3.118/119.

²⁶³ B.C.A.010.09.202.624.3.78/1 Ağustos 1960.; burada geçen bilgiler Çanakkale emniyet müdürlüğü birinci şube şefi İsmail Meriç'in de ifadesinde teyit edilmekteydi. B.C.A.010.09.202.624.3.90.

²⁶⁴ B.C.A.010.09.202.624.3.96; B.C.A.010.09.203.626.1.165.

²⁶⁵ B.C.A.010.09.203.628.1.111.

²⁶⁶ B.C.A.010.09.202.624.3.103.

²⁶⁷ B.C.A.010.09.202.624.2.6.

²⁶⁸ B.C.A.010.09.203.626.1.47.

²⁶⁹ B.C.A.010.09.202.624.2.20.

yapmamak ile suçlanıyor; “size ne talimat verildi”, “Başvekil çok sinirlendi”, “her çareye başvurulacak” gibi cümleler sarf ediyordu. Özgen de bir yandan valinin merkeze çekilmesini engellemek için girişimlerde bulunmuştu. Bu girişimler Menderes’in sakin olduğu bir anda yapılan görüşme ile sonuç vermişti.²⁷⁰

Adnan Menderes, Yassıada yargılamalarında bu konuya dair hakkında “vekillerin çıkarılmaması için telefonla talimat verme” söylemlerini kabul etmemiş konuyla Namık Gedik’in ilgilendiğini belirtmiştir.²⁷¹ Menderes, Vali Akkutlu’nun milletvekillerinin çıkarılmaması için almış olduğu telefonların tamamen Gedik’in inisiyatifinde olup olayları takibinden kaynaklı olduğunu dile getirmiştir.²⁷²

Geyikli Olayları sonrasında CHP merkez idare kurulu toplantı düzenleyerek konuyu incelemeye almış ve toplantı sonrasında basına da yansıyan şu açıklamada bulunmuştur:

“Halen Çanakkale’de bulunan 2 milletvekili arkadaşımızdan telefonla bilgi alınmıştır. Girişilen bütün tertiplere rağmen vazifeli CHP’li milletvekilleri Çanakkale’ye çıkararak incelemelerine başlamıştır. Geyikli Olayı’nın cereyan tarzını ve gerçek mahiyetini objektif olarak tetkik etmek maksadıyla Çanakkale’ye gönderilen 2 milletvekili arkadaşımızın vazife görmelerini önlemek maksadıyla DP emrindeki ajans ve radyolarla girişilen haksız tahrikler, dün gece Çanakkale’de yeni ve ağır bir tertibe müncer olmuştur. Vatandaşın Anayasa teminatı altındaki seyahat hürriyeti ve Milletvekilinin kanuni imkânların hududu içinde bir olayı yerinde incelemek hususundaki en tabii hakkı yok edilmek istenmiştir. Bu maksatla girişilen tertiplere rağmen Milletvekili arkadaşlarımız halen Çanakkale’de incelemelerine devam etmektedir. Meşruiyetin davacısı olan CHP haklarını çiğnetmeyecektir.”²⁷³

CHP tahkik heyeti, Çanakkale’deki yapmış oldukları çalışmalar hakkında, Cumhuriyet Gazetesinin sormuş olduğu sorulara şöyle cevaplar vermiştir:

“Çanakkale’ye ayak bastığımız andan itibaren partimiz tarafından bize verilen vazifeyi ifaya çalışıyoruz. Geyikliden ve ilçe merkezlerinden partili arkadaşlarımız geliyor. Bu arada tarafsız, hatta DP’li bazı

²⁷⁰ B.C.A.010.09.202.624.2.20.

²⁷¹ B.C.A.010.09.203.626.1.95.

²⁷² B.C.A.010.09.203.626.1.96.

²⁷³ Yeni İstanbul, 21 Eylül 1959.

vatandaşlar da son hadiselerden duydukları teessürü ifade etmektedirler. Bir taraftan Geyikli hadiselerini incelemeye devam ederken, Çanakkale'ye çıkış sırasında meydana gelen üzüntü verici hadiselerin de içyüzünü öğrenmiş bulunuyoruz. Tertip ve teşvikçilerin saf ve masum vatandaşları bazı köylerde sizi sinemaya götüreceğiz bazılarına da Menderes'i karşılayacağız veya Emin Kalafat veya Fatih Rüştü Zorlu geliyor diyerek aldatmak suretiyle emellerine alet etmek istediklerini üzümlere tespit ettik. Hala bazı vatandaşları gene şaşırtarak Geyikli yollarında ve merkezinde tertipler peşinde olduklarını haber aldıkça Anayasanın teminatı altında bulunan hak ve hürriyetler bakımından iktidar hesabına bunu esefle karşılıyoruz.”

Yurdakul ve Omay “Geyikli'ye gidecek misiniz?” sorusuna cevaben “Geyikli'ye gitmemiz yapmakta olduğumuz incelemenin seyriyle alakalıdır. İcap ederse gideceğimiz tabiidir.”²⁷⁴ demiştir.

CHP Tahkik heyeti Çanakkale'de yaptığı temaslar esnasında CHP mensubu Değirmenci Ali Erhan²⁷⁵ tarafından Çanakkale-Ezine şosesi üzerindeki köprüünün Geyikli tarafındaki evine davet edilmişti. Bunun üzerine vekiller 21 Eylül 1959 pazartesi akşamı saat 22.30-23.00 sırasında ziyarete gitmiştir.²⁷⁶ Bu sırada Heyetin, otellerinden ayrıldığını öğrenen DP'li grup harekete geçerek araçlarıyla heyeti takip etmiştir.²⁷⁷ CHP'li grubun aracı polisler tarafından durdurulmuştur.²⁷⁸ Ve polisler “gidemezsiniz yolunda emir vermişti”, bunun üzerine vekiller Ali Erhan'ın evini göstererek yakında bulunan eve gideceklerini söylemişlerdi. Ancak polisler vekilleri trafik muayenesi yapmak gerekçesi ile oyalamıştı. Bu esnada Demokrat Partili Müjdat Bingül, Milletvekili Ahmet Hamdi Sezen, Arif Erensoy, Âdem Ersümer, bir araba ile oraya gelmişlerdi. Polis onları da durdurmasına rağmen Müjdat Bingül “ne hakla bizi durduruyorsunuz, açılın” diye bağırmıştı. Böylece yol açıldı ve Demokrat Partililer yollarına devam ettiler. Bunun üzerine milletvekilleri sadece kendilerinin seyahat özgürlüklerinin kısıtlanmasının karşısında polis memurlarına karşı gelerek araçlarından inmiş ve ziyarete bulacakları eve yaya olarak gitmeye devam etmişlerdi.²⁷⁹ Burada kahvelerini içtikten sonra vekiller güvenlik güçleri ile temas kurarak

²⁷⁴ *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1959.

²⁷⁵ B.C.A.010.09.202.624.3.136.

²⁷⁶ B.C.A.010.09.202.624.4.39.

²⁷⁷ *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1959.

²⁷⁸ *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1959.

²⁷⁹ B.C.A.010.09.203.626.1.48

arabalarını istemişlerdi. O gün herhangi bir taşkınlık yaşanmadan vekiller otellerine dönmüştür.²⁸⁰

Bu olay iktidara yakın Zafer Gazetesi tarafından “CHP Tahrik Heyetinin Dünkü Teşebbüsü” olarak okuyucularına servis edilmişti. Haberin detayında CHP temsilcilerinin DP iktidarını gayri meşru ilan etmesi nedeniyle halkın gerginliğinin devam ettiği bu nedenle “bütün vatandaşlar bu heyeti Geyikli’ye sokmamaya azimlidir.” ve CHP’li temsilcilere çağrı niteliğinde “dönsünler gitsinler” diye seslenmiştir.²⁸¹

İnceleme Heyeti üyeleri Yurdakul ve Omay Pazartesi gecesini köprübaşında yaşanan olaydan dolayı; İçişleri Bakanlığına ve Çanakkale Valiliğine şu telgrafi göndermiştir:

“Günlerden beri ana hakkımız olan ve kanunlarımızın teminatı altında bulunan hürriyetlerimizin ne şekilde tahdit edildiği makamınızca elbette ki malumdur. Bu tehditlere sebep olarak gösterilmek istenen heyecan ve infial gibi hikayelerin gülünç birer iddia ve bu asil millete bir iftira olduğu bütün vatandaşlarca ve bilhassa Çanakkalelilerce de bilinmektedir. Bize tecavüz eden, hatta canımıza kastetmek için masum vatandaşları teşhiz eden tahrik ve teşvikçilerin hüviyetleri artık memleketçe malumdur. Mesul idarecilerin müsamahalı tutumları bu partizanları her an biraz daha şımartmakta ve cüretlerini arttırmaktadır. Bu insanların vatandaşın selamet ve emniyetle istifadesi için devletin teminatı altında bulunan vatan yollarını kendi nöbetçileri, devriyeleri ve yığınakları ve bindirilmiş kıtaları ve irtibat ekipleri ile günlerden beri adeta bir tatbikat sahası haline getirdiklerini size tekrar haber veriyoruz. Bu hal DP Belediye başkanının beyanati ile de teyit edilmiş bulunmaktadır. Zabıta ve İdare makamlarınca malum olan bu hale hiçbir müdahale yapılmadığı ve bu büyük suçları işleyenler hakkında takibata tevessül edilmediği halde iki milletvekilinin bir ziyarete giderken arabaları durdurulmuş ve yola devamlarına mani olunmuştur. Diğer taraftan bu hadiselerin tertipçilerinin bindikleri arabanın yoluna devam etmesine müdahale edilmemiştir. Üzüntü ile itiraf edelim ki bu şikâyetin de bir netice vereceğine inancımız zayıftır.

²⁸⁰ B.C.A.010.09.202.624.3.124; B.C.A.010.09.203.626.1.49; Vekiller Rifat Gökhan’ın babasının otelinde kalmıştır. B.C.A.010.09.203.626.1.166.

²⁸¹ Zafer, 22 Eylül 1959,s.4.

Buna rağmen resmi makamların manevi hüviyetlerine bu şikâyetlerimizi tekrar ve teyiden arz etmeye kendimizi mecbur hissediyoruz. Bize tecavüz etmek isteyen canımıza kast, tertip ve planlarını hazırlayan, kanundan korkmayan ve onu tanımayan cüretkârların hakkından gelmeye ve onları kanun pençesine teslim etmeye, bu aziz vatanda her vatandaşın dilediği yere rahat ve korkusuzca gitmesini sağlamaya kanunen ve vicdanen mecbursunuz.”²⁸²

Geyikli olaylarından sonra İçişleri Bakanı Namık Gedik, basına da yansıyan ve CHP milletvekilleri Daniş Yurdakul ve İbrahim Saffet Omay’ın telgrafına cevap bir telgraf göndermiştir. Bu açıklamasında Çanakkale’de yaşanan olayların heyetin gitmesinden önce başladığını vurgulamış ve asıl sebebin ülkenin birçok yerinde DP iktidarına karşı devam eden “meşru olmama” iddiaları ve ayrıca iki ay içinde meşru iktidarın CHP tarafından kurulacağı söylemlerinin olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Gedik’in bu beyanatında en çok dikkat çeken açıklaması ise nerede ise tam bir yıl sonra gerçekleşecek darbe öncesinde “bu gibi çok tehlikeli sözler ve şiddetli tahrikler ancak ihtilal arifesinde ve eşliğinde bulunan memleketlerde görülebilir” olacaktı. Gedik açıklamalarının devamında “devlet içinde devlet, hükümet içinde hükümet olmaz. Siz bir tahkik heyeti değilsiniz ve olamazsınız” ile yapılan ziyaret gezisine partileri olarak ilk andan beri karşı olan tavrını devam ettirirken, “hükümet yolların bekçisidir, ama ihtilal tahrikçilerinin yardımcısı değildir” diyerek olayların sorumluluğu noktasında CHP’yi mesul görecektir.²⁸³ İçişleri Bakanı’nın cevabının tam metni ise şu şekildedir:

“1. Çanakkale'deki hadise sizin oraya gitmenizden önce çıkarılmıştır.

2. Hadisenin sebebi pekâlâ bildiğiniz gibi ve memleketin birçok yerinde devam ettirmek de olduğunuz şekilde iktidarımıza ve hükümetimize meşru olmamak gibi ağır ve son derece tehlikeli ithamların yapılmış olması ve ayrıca iki ay içinde meşru iktidarı biz kuracağız yolunda keza son derece tahrikçi iddiaların Demokrat Parti mensuplarının da hazır bulunduğu toplantılarda ileri sürülmüş olmasıdır.

3. Bu gibi çok tehlikeli sözler ve şiddetli tahrikler ancak İhtilalin arifesinde ve eşliğinde bulunan memleketlerde görülebilir. Şu var ki, iktidarımızın meşruiyetinde zerre kadar şüphe bulunmak şöyle dursun aksine olarak

²⁸² *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1959.

²⁸³ *Akşam*, 24 Eylül 1959.s.5; *Havadis*, 24 Eylül 1959; *Yeni İstanbul* 24 Eylül 1959.

iktidarımızın bütün memleketçe hürmet sevgi ile benimsenmiş olduğunda asla şüphe yoktur. Hükümet de kuvvetlidir. Ve bildiğiniz gibi her yerde vaziyete hâkimdir. Bu sebeptendir ki, gayrimeşru olduğu kadar ihtilalci bir mahiyet taşıyan teşvik ve tahrikleriniz umduğunuz neticeleri asla vermemektedir. Ve siz de bu sahaya asla sokulamayacaksınız.

4. Bütün bunlar kanunca en ağır suçlardan olmasına rağmen yasama dokunulmazlığı korumasında yapılmakta ve cezasız kalmaktadır. Ama siz meşru bir muhalefetin meşru mücadele tarzı olarak kabulüne imkân bulunmayan bir yolun üzerindesiniz.

5. Çanakkale hadisesi vuku bulduktan sonra tahkik heyeti adı altında oraya gönderilmek gibi eskârı yanlış telakkilere götürecek bir yol tutmakta fayda gördünüz. Partinizin ayrıca tahkike salahiyetleri varmış gibi göstererek masum vatandaşların zihinlerini karıştırmaktan fayda umdunuz.

6. Devlet içinde devlet, hükümet içinde hükümet olmaz, siz bir tahkik heyeti değilsiniz ve olamazsınız.

7. Mesela göstermek istediğiniz gibi bir seyahat serbestisi meselesi değildir. Hükümet, sizin teşrii masuniyet zırhına bürünerek seyahat serbestisi namı altında devam ettirmekte olduğunuz gayrimeşru ve gayrikanunî faaliyetlerinizin ve ihtilalci tahriklerinizin bekçisi ve yardımcısı olmayacaktır. Hükümet yolların bekçisidir. Ama ihtilal tahrikçilerinin yardımcısı değildir.

8- Siz Çanakkale'ye herhangi bir seyahat veya gezi görme maksadıyla gitmiş değilsiniz. Siz oraya yapılmış olan tahriki tazelemek ve devam ettirmek için bilerek gitmiş bulunuyorsunuz. Bütün bunların esef verici mahiyeti yanında memnun olunacak taraf, bir soğuk harbi devam ettirmek ve ihtilal tahriklerinde bulunmak için hala Çanakkale'de bulunmak hususunda nasıl bir ısrarla hareket etmekte olduğunuzun umumi eskârca tespit edilmiş olmasıdır.

9- Bu ve bunun gibi hadiselerin memlekette devam ettirilmek istenilen bir meşru mücadele tarzını teşhise yaramak gibi bir faydası olacaktır. Ancak bu suretledir ki meşum bir tahrik ve ihtilale sürükleme yolu milletçe bertaraf edilmiş olacaktır.

10- Gayet ağır tahriklerin yapıldığı hadise mahalline harekete karar vermenizle ve bir tahkik heyeti olarak kendinizi vasıflandırmanızla apaçık görülen tehlikeli maksatlarınızda devam etmemeye karar vermeniz meseleyi

*bu safhasında halletmiş olur. Daha da ısrar ve devamınız ise hadise ika etmek yolundaki azim tasmiminizin yeni delillerini teşkil edecektir.*²⁸⁴

Yaşanan olaylara dair iktidara yakın basın eleştirisi de devam etmiştir. Nedim Kemal Duru, İstanbul Ekspres gazetesinin 22 Eylül 1959 tarihinde “Üsküdarlı Gözü ile” başlıklı köşesinde Çanakkale-Geyikli olaylarına dair kaleme aldığı değerlendirme yazısında olayların sorumluluğu noktasında CHP’li vekillere önemli eleştiriler getirmiş ve nihai olarak göz göre göre gelen hadiselerin üzerine giderek olaylar karşısında önleyici olmamak noktasında değerlendirmiştir.²⁸⁵

Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten Ankara’dan aldığı “talimatları” yerine getirmek istemeyen ve istifa hazırlığı yapan Vali Fahrettin Akkutlu’yu ikna etmek için, İçişleri Bakanı Namık Gedik’in emri ile Çanakkale’ye gitmiştir. Cemal Gökten bu görev için seçilme gerekçesini “şahsıma yakınlığı ve arkadaşlığımızı bildiğinden” olarak göstermiştir. Ve İçişleri Bakanı Gedik, Gökten’den “kurye olarak git istifa etmemesi için rica et ve bu hadiseler geçsin gene onu Vali olarak istediği vilayete tayin edeceğini nakletmemi” istedi diyecekti. Bunun üzerine Gökten, emir polisi ve Ankara Emniyet şube müdürlerinden Kenan Koç ile Çarşamba sabahı “Çubuk-47” askeri uçak ile Çanakkale’ye gelmiştir.²⁸⁶

CHP tahkik heyetindeki vekillere Cemal Gökten ve Kenan Koç’un Çanakkale’ye geldiğini Rıfat Gökhan haber vermişti. Bu habere Omay’ın yorumu “Uşak’ta öldüremediler fakat kerbela geldi galiba burada öleceğiz” şeklinde değerlendirmiştir.²⁸⁷

Cemal Gökten, Vali Fahrettin Akkutlu’yu evinde ziyaret etmişti. Bu ziyaret esnasında Akkutlu, gerek Geyikli gerekse İskele hadiselerinde neler yaşandığını anlatmıştı. Gökten’in ifadesine göre vali, “ağlamaya başlamıştı” ve “ben kanunsuz işler yapmaya mecbur ediliyorum. Bunları yapmayacağım yapamıyorum istifa edeceğim” diyerek üzüntüsünü dile getirmişti.²⁸⁸Bu görüşmeler esnasında Gökten, İçişleri Bakanının isteklerini iletmiş ve Akkutlu’dan istifa etmemesini istemişti. Valinin ısrarla “peki ne yapacağım?” sorularına da “kanunsuz bir şey yapma anladığın gibi vazifeni ifa et. Seni buradan istediğin yere vali tayin edecekler, üzülme” diye teselli etmişti.²⁸⁹

²⁸⁴ *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1959; *Akşam*, 24 Eylül 1959, s.5; *Havadis*, 24 Eylül 1959; *Yeni İstanbul*, 24 Eylül 1959.

²⁸⁵ *İstanbul Ekspres*, 22 Eylül 1959.

²⁸⁶ B.C.A.010.09.203.626.1.167.

²⁸⁷ B.C.A.010.09.202.624.2.28;

²⁸⁸ B.C.A.010.09.202.624.2.22.

²⁸⁹ B.C.A.010.09.202.624.2.23; B.C.A.010.09.202.624.3.136; B.C.A.010.09.203.626.1.73.

Vali Akkutlu, Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten'in Çanakkale'ye gelmesini hükümet tarafından kendisine güvenilmemesinden dolayı yaptıklarının kontrolü için gönderildiğini şeklinde yorumlamıştı. Gökten, vali ile görüşmesinde “valinin moralinin bozuk olmasından dolayı hükümetin kendisini gönderdiğini” söyleyecekti.²⁹⁰

Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu, CHP tahkik heyeti milletvekillerinin Çanakkale'ye gelmiş oldukları 19 Eylül'den Geyikli'ye tetkike gitmelerine kadar geçen sürede, ara vermeksizin görev başında olan polis ve jandarmalarla birlikte uymadan kritik günler yaşamıştır. Vekillerin şehirde olduğu bu süre zarfında Demokrat partililerin bir olay çıkarma peşinde olmalarını anlayan vali, güvenlik önlemlerini daha da artırmıştı.²⁹¹

Daniş Yurdakul, Geyikli'ye gitmek için Vali ile temasa geçmiş, Vali de kendisine 31. Kilometrede tertibat alındığı haberlerinin geldiğini, gidilmesi durumunda tecavüze uğranılabileceğini bildirmişti. Buna rağmen vekiller, Geyikli'ye gitme kararı almıştır.²⁹² Ardından il binasına giden Rıfat Gökhan, burada validen almış olduğu telefon üzerine valinin makamına gitmişti. Vali, ağlamaklı olarak “intihar etmeyi düşündüğünü” söylemişti. Gökhan ve yanındaki İmadettin Bey ve Hilmi Öztürk valiyi teselli etmeye çalışmışlardı. Vali, bahçesindeki bahçıvanın bile sakin mutlu hayatına özenecek durumdaydı.²⁹³

Daniş Yurdakul, ifadesinde Geyikli'ye hareketlerinden önce Vali ile yalnız olarak yapmış olduğu görüşmede Akkutlu'nun kendisine “ağabey sakın yola çıkmayın çok vahim hadiseler olabilir ben artık bunu önleyecek durumda değilim, dâhiliye vekili mütemadiyen bana telefonla emirler veriyor, hareketinizi önlememi söylüyor” dediğini aktarmıştı.²⁹⁴ Milletvekillerinin, Geyikli'ye gitmelerine mani olup olmadığı ya da can güvenliği konusunda herhangi bir sorun olup olmadığı konusu Çanakkale Valisi'ne birçok kez sorulmuş vali seyahat engelinin olmadığını, vekillerin serbestçe gidebileceklerini ve hatta gerekirse “her metre başına bir zabıta kuvveti ikame ederek” güvenliğin alınacağı teminatını vermişti.²⁹⁵

Parti binasında Yurdakul Vali ile telefon görüşmesinde bulunmuş ve saat 14.00'da²⁹⁶ gideceklerini bildirmişti. Saat konusuna karşı çıkmayan vali, Yurdakul'un “partiden

²⁹⁰ B.C.A.010.09.203.626.1.104.

²⁹¹ B.C.A.010.09.203.626.1.98.

²⁹² B.C.A.010.09.202.624.3.152.

²⁹³ B.C.A.010.09.203.626.1.164/170.

²⁹⁴ B.C.A.010.09.202.624.2.31.

²⁹⁵ B.C.A.010.09.202.624.3.154.

²⁹⁶ B.C.A.010.09.203.626.1.119/159/160/167; bu bilgilerden farklı olmamakla birlikte şahit Gazeteci Orhan Peksayar ve Müfit Duru da ifadelerinde bu bilgileri aktarmıştır. B.C.A.010.09.203.626.1.132/139.

arkadaşların da kendilerini yalnız bırakmak istemediklerini ve birlikte otobüsle gitmek istediklerini” bildirmesi üzerine buna katıyen karşı çıkmış “Gösteri ve Yürüyüşler Kanununun maddelerince” bunun mümkün olmadığını ve sadece iki vekilin gitmesinin uygun olduğunu söylemiştir.²⁹⁷

Ali Aksoy ve İl İdare Kurulundakiler toplantılarında, Demokrat Gazetesinin yaptığı “Vatandaş, geyikli yolu üzerinde günlerden beri beklemektedir. Halk Partisi Milletvekillerini Geyikli'ye göndermeyecektir” başlıklı haberden de etkilenerek bu konuyu konuşmuşlar ve Geyikli'ye gitme kararlarını ertelemişlerdi.²⁹⁸ Daha sonra Vali Akkutlu ile Daniş Yurdakul'un yapmış oldukları telefon görüşmesinin ardından Geyikli'ye gitmeye karar verilmiştir.²⁹⁹

Heyet, Geyikli'ye gitme kararı almıştı ki, Geyikli'ye giden 31.kilometre yol kavşağında tertibat alındığı haberi ulaşmıştı.³⁰⁰ Yurdakul'un ifade ettiğine göre, düzenli olarak alkol verdikleri ellerinde sopalarla kamyonla doldurulmuş kişiler 3-4 gündür bahsedilen bölgeye getiriliyor ve burada heyet bekleniyordu.³⁰¹

Vali Akkutlu, her türlü tedbirin alınmasının yanında yine de oluşabilecek bir olayın önüne geçmek istemektedir. Bu amaçla, heyetin Geyikli'ye gitmesi yerine Geyikli'deki partilileri Çanakkale'ye davet ederek heyetin amacına ulaşabilmesi sağlanabilir şeklindeki düşüncesini dile getirmiştir.³⁰²

Vali Akkutlu'nun, bu çözüm yaklaşımı doğrultusunda CHP tahkik heyetinin Geyikli'ye gitme konusundaki talebi süresinde CHP Geyikli Ocak ve Bucak başkanları bir heyet halinde tahkik heyeti ile görüşmüştür. Bu görüşmede valilik raporuna göre Geyikli'den gelen CHP temsilcileri tahkik heyetine “Geyikli'de bizi birbirimize kattınız, ne istiyorsanız sorun, bir daha Geyikli'ye ayak basmayın, şayet Geyikli'ye gelerseniz Ocak ve Bucak binalarımızın kapısını kilitleyeceğiz, sizi kabul etmeyeceğiz” demiştir. Vali Fahrettin Akkutlu bu konuşmaya rağmen CHP vekillerinin gitme isteklerini “anlaşılmayan bir maksatla Geyikli seyahatini bir inat haleti ruhiyesi içerisinde buldukları görülmüştür.” şeklinde değerlendirmiştir.³⁰³

²⁹⁷ B.C.A.010.09.203.626.1.74; Vali Akkutlu, Yurdakul'un bu konuşmayı gazetecilere dinlettiğini düşünmektedir. B.C.A.010.09.203.626.1.99.

²⁹⁸ B.C.A.010.09.203.628.1.28.

²⁹⁹ B.C.A.010.09.203.628.1.29.

³⁰⁰ B.C.A.010.09.203.626.1.72.

³⁰¹ B.C.A.010.09.203.626.1.80.

³⁰² *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1959.

³⁰³ B.C.A.010.09.202.624.4.39; *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1959.

Belediye Başkanı da: “Bu tahkik heyeti bir hafta 10 gün sonra gelse ne olurdu? O zaman sınırlar yatışmış, mesele de hararetini kaybetmiş olurdu. Hâlbuki şimdi durumu görüyorsunuz. O “gayrimeşru” sözünden sonra biz artık halka söz geçiremez olduk DP’lilerin hepsi galeyana halinde. Kendilerinden rica ettik. “Şimdilik Geyikli’ye gitmeyin” dedik. Onlar ise hala ısrar ediyor diyecekti.³⁰⁴

Olayların bu hali ile hızla büyümesi ve kontrolden çıkma ihtimali Özel Kalem Müdürü ile İçişleri Bakanını da tedirgin etmişti. Nitekim ikili arasında geçen konuşmalarda Özgen, Gedik’e heyetin gidip ya da gitmemesinin çok fazla anlamı olmadığını ifade etmiş ve “bırakın gitsinler” demişti. Gedik de aynı düşüncede olduğunu ancak “Başvekilin istemediğini” ve heyetin gidemeyeceğine dair tebligatın yayınlandığını buradan geri dönmeyen hükümetin nüfuzunu azaltmak olacağını ifade etmişti.³⁰⁵

Çanakkale’den vekillerin gitme konusuyla yakından alakadar olan bir diğer isim de Servet Sezgin’di. Sezgin, heyetin parti binasında buldukları bir gün telefonla parti başkanına ulaşmış ve vekillerin Çanakkale’den gönderilmesini isteyerek baskıda bulunmuştur.³⁰⁶

Tüm bu tartışmalar içerisinde CHP tahkik heyeti Geyikli’ye gitmek için hareket etmiştir. Vali, jandarma komutanına vekillere rehberlik yapmak ve gerektiğinde yolu açmak üzere emir vermiştir. Bu çerçevede jandarma ekibi bir pikapla vekillere yolda önden rehberlik etmiştir.³⁰⁷

³⁰⁴ *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1959.

³⁰⁵ B.C.A.010.09.202.624.2.20.

³⁰⁶ B.C.A.010.09.203.626.1.74.

³⁰⁷ B.C.A.010.09.203.626.1.100.

İKİNCİ BÖLÜM

31. KM OLAYI VE YASSIADA YARGILAMALARI

2.1. 31. Kilometre Olayı

Çanakkale-Geyikli yolunun 31. Kilometresinde yaşanan ve Eylül 1959 yılında Türkiye gündeminde önemli yer tutan olayların gelişimi iki üç gün öncesinde hissedilmeye başlamıştır. Olayın yaşandığı Pınarbaşı Köyü yakınındaki köprü muntikasının güvenlik sorumluluğu Gökçalı Karakoluna aittir. Karakol komutanı Mehmet Taşcıoğlu iki gün önce bölgede bir hareketlilik olduğunu ve DP mensuplarının bazı hazırlıklar yaptığını tespit etmiştir.³⁰⁸

Çanakkale'den Geyikli'ye gitmek isteyen CHP heyetini engellemek için hazırlık yapan DP'lileri 70019, 70071 ve 70016 plakalı kamyonlar³⁰⁹ ile 80010 plakalı otobüs taşımakta ve kontrol etmektedir. Bir yandan da DP en küçük birimine kadar örgütlenmektedir. Nitekim Pınarbaşı Köyü DP Ocağı ikinci başkanı Ali Rıza Tosya CHP heyetinin yola çıkması durumunda kendilerine bunun parola ile bildirileceği ve engellemek için hazır olduklarını ifade etmiştir. Benzer bir açıklamayı Geyikli DP Bucak Başkanı da “Onları buraya sokmamaya çalışacağız. Hükümete gayri meşru diyenler buraya giremez” söylemleri üzerine kendisine “gelirlerse ne olacak?” sorusunu “orasını Allah bilir” diye cevaplamıştır.³¹⁰

Ayrıca dönemin tanıklarının anlatımına göre DP'liler yollarda araçlarla beklemekteydi. Rifat Gökhan da, vekillerin Geyikli'ye yola çıkmalarından bir gün önce Demokrat Parti İl binasının önünde beklemekte olan üç araç görmüştü, bu araçlardan dikkat çeken ise “Mehmetçik Abidesini Yaptırma Komitesi”ne ait olan jeepti. Diğer yandan vekiller henüz Geyikli'ye gitmeden Çanakkale'de sıkıntılar baş göstermişti ki yemek konusunda dahi sıkıntılar yaşamaya başlamıştı. Belediye Başkanı, lokantalara yemek verilmemesi için emirler vermişti.³¹¹

Rifat Gökhan'ın bu konuyla ilgili şahit olduğu “Bayındırlık Müdürlüğünden Servet Sezgin'in telefon ederek Pınarbaşı Köyü'nden her türlü tertibat alınmıştır katiyen

³⁰⁸ B.C.A.010.09.202.624.3.149.

³⁰⁹ *Atayolu*, 24 Eylül 1959.

³¹⁰ *Milliyet*, 22 Eylül 1959,s.5.

³¹¹ B.C.A.010.09.203.626.1.167.

gidemezler” diyerek yaptığı telefon konuşması, buna ek olarak yine Servet Sezgin'in Pınarbaşı köylülerine “radyoyu dinlemiyor musunuz, katiyen geçilmeyecektir” şeklindeki anlatımı olayı farklı bir boyuta taşımıştır.³¹²

Bir yandan da DP'liler boş durmuyor parti binalarında yoğun bir şekilde görüşmeler yapıyordu. Köylerden gelen temsilciler, idare kurulu üyeleri hummalı bir hareket içerisinde idiler. Bu yoğun geçen günler içerisinde Peksayar ve gazeteci arkadaşlarına Belediye Başkanı Sadi Fenercigil “Demokrat Parti Teşkilatı yol başlarında, köprübaşlarında alarm vaziyetinde bekliyorlar” diyerek, heyetin yola çıkmasının mümkün olamadığının imasında bulunmuştur.³¹³ Bu bilgi üzerine Hasan Pulur, Müfit Duru ve Fahir Ersin Geyikli'ye gitmek üzere yola çıkmışlardı. Geyikli yolu üzerinde birbirleriyle irtibat halinde bulunan araçlı birçok köylü ve bir kamyon dolusu köylülerle karşılaşmıştı. Aralarındaki irtibatı sağlayanların başında İl Başkanı Müjdat Bingöl'ün olduğu anlaşılmıştır.³¹⁴

Zülfikani Yoldaş, olay günü öğlene doğru Pınaroba köyü korucusu tarafından verilen evrakı İntepe nahiyesine götürmek için yola çıkmış ve geri dönüşünde bilmediği açık bir kamyon binmişti. Yoldaş, 31. Kilometre'de Pınaroba Köyü'nün yolu ayrıldığından burada kamyonun inmiş ve köydeki kahveye doğru yürüyerek buradan yeniden köyüne dönmek için günebakan kamyonlarını beklemeye başlamıştır. Bu esnada 31. Kilometrede bulunan köprüye tahminen 50 metre mesafede köprü altında ve yolun her iki yanındaki hendekler içinde gizlenmiş vaziyette ellerinde sopalar bulunan bir kalabalık görmüştür. Zülfikani Yoldaş, bu kişileri tanımadığını ve bu gruba burada neden beklediklerini sorduğunu gruptan da kendisine biraz sonra anlarsın diye yanıt geldiğini bildirmiştir. Bu esnada köprünün üzerine mavi renkte bir kamyonun durduğu ve yolu kapattığını bu kalabalık içerisinde köyden bazılarının bulunduğunu fark etmiştir. Böylece Yoldaş, saldırı öncesi hazırlıkları biraz sonra yaşanacakların farkında olmadan son görenlerden olmuştur.³¹⁵

CHP vekiller, Geyikli'ye hareket etmeden önce Vali ile temasa geçerek gitmelerine mani bir durum olup olmadığını sormuşlar, ancak kendilerine herhangi bir sakıncanın bulunmadığı bildirilmiştir.³¹⁶ Buna rağmen görüşme esnasında Vali Akkutlu, Dilmaç'ın boynuna sarılarak “çok feci olaylar ortaya çıkacak, memleket evlatları birbirlerini kıracak

³¹² B.C.A.010.09.203.626.1.170/171/172/173.

³¹³ B.C.A.010.09.203.626.1.129.

³¹⁴ B.C.A.010.09.203.626.1.130.

³¹⁵ B.C.A.010.09.202.624.3.2.

³¹⁶ B.C.A.010.09.202.624.3.144.

ben taraftar değilim” demiş ve Dilmaç’ı vekillerin Geyikli’ye gitmemesi için ikna etmeye çalışmıştır.³¹⁷ Daniş Yurdakul da Vali Akkutlu ile Geyikli’ye gitmek için görüşmüştür. Akkutlu, Yurdakul’a ağabey diye hitap ederek “gitmeyin, yapmayın tertibat kuvvetleri kâfi değildir bir hadise olur” diye “yalvararak” ricada bulunmuştur.³¹⁸ Diğer yandan İzzettin Dilmaç, telefonda Servet Sezgin ile görüşme yapmış bu görüşmede kendisi Geyikli’ye gitmemesi konusunda ihtar edilmişti.³¹⁹

Milletvekilleri Geyikli’ye gitmek üzere saat 14.00’ı kararlaştırmışlardı.³²⁰ Ancak bu seyahatlerinin güvenliliği konusunda şüpheye düştükleri için vali ile görüşmeyi tercih ettiler ve Daniş, vali ile bir telefon görüşmesi yaptı. Valinin, rahatlıkla Geyikli’ye gidebilecekleri yönünde olumlu konuşmaları, vekillere iskele olayından hemen önceki vapurdaki konuşmayı hatırlatıp güven konusunda ikileme kalmış olsalar da validen “şeref sözü, namus sözü” alan vekiller Geyikli’ye gitmek için kararlarını vermiştir.³²¹

2.1.1. CHP Tahkik Heyetinin Geyikli’ye Hareket Etmesi ve Yaşananlar

CHP tahkik heyeti, Çanakkale’de yapılan tüm görüşmelerden sonra Geyikli’ye gitmeye karar vermişti. Buna rağmen Çanakkale’deki gergin ortam taksicileri de korkutmuş olacak ki birçoğu Geyikli’ye gidecek olan Halk Partilileri götürmek istememiştir. Bu sorun daha çok Halk Partililerin araçları ile aşılmış³²² ve heyet üç taksi ile saat 14.20’de yola çıkmıştır.³²³ Yola çıkan bu otomobillerden CHP heyetinin bulunduğu aracı İl İdare Kurulundan İzzet Dilmaç kullanmıştır.³²⁴

Valinin talimatı ile gruba 10-15 askerin bulunduğu bir jandarma pikabı eşlik etmiştir.³²⁵ CHP heyetinin Geyikli’ye doğru hareket ettiğini öğrenen DP’li yetkililer onlardan önce yola çıkmıştı. Bu amaçla Müjdat Bingül ve Mehmet Erol Gökçalı karakoluna gelmiş ve karakoldan bir telefon görüşmesi yapmıştır. Bu konuşmalara karakol komutanı kapıdan tanık olmuştur. Konuşma esnasında “biz tertibatımızı tamamlayamadık, Halk Partilileri Çanakkale’de biraz daha eyleyin, sineklerden kimse gelmesin” diyordu. Konuşmada bahsedilen sineklerin güvenlik güçleri olduğunu tahmin ediyordu. Müjdat

³¹⁷ B.C.A.010.09.203.626.1.158.

³¹⁸ B.C.A.010.09.202.624.2.23.

³¹⁹ B.C.A.010.09.202.624.3.156.

³²⁰ B.C.A.010.09.203.626.1.52.

³²¹ B.C.A.010.09.203.626.1.53/144.

³²² B.C.A.010.09.202.624.3.124.

³²³ B.C.A.010.09.203.626.1.53/144.

³²⁴ B.C.A.010.09.203.626.1.54.

³²⁵ B.C.A.010.09.202.624.2.16.

Bingöl, arkasından Sadi Fenercigil'i arayarak ona da "biraz daha bekleyin henüz tertibatımızı almadık oyalayın diyerek" karakoldan ayrılmış ve Ezine tarafına doğru gitmiştir.³²⁶ Bu sefer Gökçalı'ya CHP heyeti, gelmiş burada kahvede mola vermiş ve herhangi bir sorun olmadığını görünce yollarına devam etmişlerdi.³²⁷

Bazı basın mensupları da Geyikli'ye doğru hareket etmişti. Bunlardan Müfit Duru ve diğer gazeteci arkadaşları Geyikli'de durumu görmek istedikleri için yola çıkmışlardı. Duru, Geyikli'ye gelmeden bir köyde durdukları ve burada karşılaştıkları köylüler ile olan konuşmasından bahsettiğine göre Demokrat Partili olan bu kişiler, Esat Mahmut Karakurt'un "Demokrat Parti hükümetinin gayrimeşru olduğunu söylemesinden dolayı" CHP'li vekillerin Geyikli'ye gelmelerini istemiyorlardı. Duru, köylülerin "parola beklediklerini" ifade etmişti. Duru, Geyikli'ye doğru yola devam ederken yolda iki kamyon ve içerisinde İl Başkanı Müjdat Bingöl, İkinci Başkan ve İl Sekreterinin olduğu otomobile karşılaşmıştı. Kamyondan Pomak Mahmut ismindeki kişi, gazetecilere "halk partili vekillerin gelmelerini istemediklerini" söylemişti.³²⁸

Heyetle birlikte Rıfat Gökhan'ın kullandığı araçta bulunan Şengün, aracın sol tarafında oturuyordu. 31. Kilometreye yaklaştıklarında önlerindeki jandarmanın bulunduğu pikap ile ilerlemekteydiler.³²⁹ Bu jandarma pikabı, 31. Kilometrede kamyonun kesmiş olduğu yolun boş kalan kısmına durmuş ve böylece CHP'li grubun yoldan geçmesine imkân kalmamıştır.³³⁰

31. Kilometre olaylarında en önemli tanıklardan birisi hiç şüphesiz Çanakkale merkez jandarma karakol komutanı Fahri Aydın idi. Aydın, olay günü Yarbay Cahit Coşkun tarafından görevlendirilmiştir. Kendisi Gökçalı'ya vardığı zaman köy karakol komutanı kendisine telefon ile vilayet ile görüştüğünü ve hassas bir durumun olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Aydın, 31. Kilometreye hareket etmiş ve buraya ulaştığında bir kamyonun köprü üzerinde yolu kapattığını görmüştü. Ve bir yandan da CHP'li vekil ve üyelerine saldırılar başlamıştır.³³¹

CHP tahkik heyeti Çanakkale-Geyikli yolunun 31. Kilometresine ulaştığında yolu bir kamyonun kestiğini görmüşlerdi. Araçların geçmesine imkân yoktu. Böylece sırasıyla

³²⁶ B.C.A.010.09.202.624.3.149.

³²⁷ B.C.A.010.09.202.624.3.161; B.C.A.010.09.202.624.3.130.

³²⁸ B.C.A.010.09.203.626.1.137/138.

³²⁹ B.C.A.010.09.203.626.1.145.

³³⁰ B.C.A.010.09.203.626.1.146.

³³¹ B.C.A.010.09.202.624.3.146.

heyetin bulunduğu otomobil³³² ardından İl İdare Heyetinin ve gazetecilerin bulunduğu otomobiller durmuştu.³³³ Etraftan ellerinde sopalarla çıkan 60-70 kadar saldırganların³³⁴ önünde Arif Erensoy³³⁵ ve DP İl Başkanı Müjdat Bingöl³³⁶; “vurun öldürün bu namussuzları sağ çevirmeyin”³³⁷ diye aralıksız olarak bağıyor, saldırganları kışkırtarak yönlendiriyordu.³³⁸ Grup tazyik ve tehditlerini daha da yükseltmiş ve “sizi öldüreceğiz” diyorlardı. Mahmut Pomak ve Mehmet Yiğit ufak taşlarla otomobilin camlarını kırmaya başladılar. Bir yandan da motor kaputunun üzerine vuruyorlar, camları kırmak için yoğun çaba sarf ediyorlardı.³³⁹ Bu durumdan daha da cesaret alan Mahmut Pomak³⁴⁰, CHP vekillerinin bulunduğu aracın camını vurarak kırmıştır.³⁴¹ Otomobilin içindeki heyetin elleri yüzleri cam kırıkları içinde kalmıştı.³⁴² 31. Kilometreye gelen vekilleri vurmaya dahi düşünmüşlerdi. Nitekim olay yerine gelen Milliyet gazetesi yazarı Hasan Pulur’un bölgedeki halk ile yaptığı konuşmalarda kendilerine parola olarak “iki domuz kaçtı vurun” diyeceklerdi.³⁴³

Bir yandan da İbrahim Değre ve İbrahim Gezer vekillerin aracını tutarak ters çevirmeye çalışmıştı.³⁴⁴ Ayrıca etrafındakileri de yönlendirmek için “ne duruyorsunuz, arabayı devirelim” diye bağıyordu.³⁴⁵ Ancak ters çeviremeseler de araba bu etki ile şarampole doğru gitmişti.³⁴⁶ Aracın kapısını açarak Mahmut Pomak³⁴⁷ içinden Gelibolu Halk Partisi İlçe Başkanı Aziz Şengün’ü çıkardı.³⁴⁸ Şengün, saldırı nedeniyle kaçmaya başlamış bir yandan da Şengün, arkasından kovalayan 20-30 kişiden kurtulmak için elindeki silahı ile havaya iki el ateş etmişti.³⁴⁹ Bu sırada Arif Erensoy, Şengün’ün başına bir sopa ile

³³² B.C.A.010.09.203.626.1.120/140/160.

³³³ B.C.A.010.09.203.626.1.146.

³³⁴ B.C.A.010.09.203.626.1.120/140/160.

³³⁵ B.C.A.010.09.202.624.3.149.

³³⁶ B.C.A.010.09.203.626.1.168; B.C.A.010.09.203.626.1.120/140/160; B.C.A.010.09.202.624.3.135.

³³⁷ B.C.A.010.09.202.624.3.125; B.C.A.010.09.203.626.1.120/140/160; B.C.A.010.09.203.626.1.76.

³³⁸ B.C.A.010.09.203.626.1.54.

³³⁹ B.C.A.010.09.202.624.3.132.

³⁴⁰ B.C.A.010.09.202.624.3.160.

³⁴¹ B.C.A.010.09.202.624.3.149.

³⁴² B.C.A.010.09.203.626.1.54.

³⁴³ B.C.A.010.09.202.624.3.141.

³⁴⁴ B.C.A.010.09.203.626.1.76; B.C.A.010.09.202.624.3.131.

³⁴⁵ B.C.A.010.09.202.624.3.160; B.C.A.010.09.203.626.1.55.

³⁴⁶ B.C.A.010.09.202.624.3.149.

³⁴⁷ B.C.A.010.09.203.626.1.55.

³⁴⁸ B.C.A.010.09.203.626.1.120/140/160; olayda geçen köprünün, Şahit Orhan Peksayar'ın ifadelerinde belirttiğine göre adı “İnekhane Köprüsü”dür. B.C.A.010.09.203.626.1.132.

³⁴⁹ B.C.A.010.09.203.626.1.147/169; B.C.A.010.09.203.626.1.152; B.C.A.010.09.203.626.1.121; B.C.A.010.09.202.624.3.143.

vurmuştu.³⁵⁰ Bunun üzerine Fahri Aydın o noktaya askerlerden bir kısmını sevk etmişti. Arif Erensoy, Jandarmanın müdahalesine sinirlenerek tehditvari bir şekilde “yaz bunu bir yere” demiştir.³⁵¹ Tüm bunların arasında Aziz Şengün, saldırgan kalabalığın önünden zor kurtulmuştu. Kollarına giren jandarmalar elindeki tabancayı teslim etmesini isterlerken³⁵² Ve hemen jandarma pikabına koyarak Çanakkale Devlet Hastanesine getirmişlerdi.³⁵³

Bu esnada Çanakkale'ye dönmek isteyen milletvekillerinin aracında Aziz Şengün'ün olmaması milletvekillerini bir an duraksatsa da orada bulunan köylülerden Şengün'ün yakındaki tarlada olduğunu öğrenmeleri, kendisini yoldan alabilecekleri düşüncesiyle yola devam etmişlerdi.³⁵⁴

31. Kilometre hadiselerini bir nevi çektiği fotoğraflar ile belgeleyen Kim Dergisi muhabiri³⁵⁵ Müfit Duru³⁵⁶, olay günü saldırıya uğrayanlar³⁵⁷ arasında idi. Fotoğraf çekmemesi için Arif Erensoy tarafından uyarıldığı³⁵⁸ gibi saldırgan grup tarafından makinesine vurulmuş³⁵⁹ ve hasar almasına neden olunmuştur.³⁶⁰ Oraya gelmiş oldukları otomobil Çanakkale'ye doğru hareket etmiş Müfit Duru olay yerinde kalmıştı. Tarlaların içinden yaya olarak Çanakkale tarafına doğru ilerlerken arkasından bir grubun taşlı saldırısına uğramıştı. Daha sonra yolda bir kamyonu durdurarak Çanakkale'ye ulaşabilmişti.³⁶¹ Müfit Duru'nun olay günü çektiği fotoğraflardan banyo etmeyi başardıkları arasında saldırıya uğrayan jandarma erleri ve Müjdat Bingül'ün durumu tespit ediliyordu.³⁶²

Olaylar devam ederken jandarma vazifesini yapmaya çalışıyor fakat Müjdat Bingül onları yakalarından silkererek vazifelerini yapmaya mani oluyordu. Bu durum karşısında çaresiz kalan jandarma astsubayı³⁶³ “sizi öldürecekler yalvarırım dönün” diyecekti.³⁶⁴ Buna rağmen İbrahim Saffet Omay, astsubaya cevaben “biz mebusuz, vatandaşız bizi korumakla mükellefsiniz” diye bağıırıyordu.³⁶⁵

³⁵⁰ B.C.A.010.09.202.624.3.149.

³⁵¹ B.C.A.010.09.202.624.3.149.

³⁵² B.C.A.010.09.203.626.1.148.

³⁵³ B.C.A.010.09.202.624.3.146.

³⁵⁴ B.C.A.010.09.203.626.1.55; B.C.A.010.09.203.626.1.76.

³⁵⁵ B.C.A.010.09.203.626.1.168.

³⁵⁶ B.C.A.010.09.203.626.1.55.

³⁵⁷ B.C.A.010.09.202.624.3.125.

³⁵⁸ B.C.A.010.09.202.624.3.135.

³⁵⁹ B.C.A.010.09.203.626.1.120/140/160

³⁶⁰ B.C.A.010.09.203.626.1.76.

³⁶¹ B.C.A.010.09.203.626.1.140.

³⁶² B.C.A.010.09.202.624.3.155.

³⁶³ B.C.A.010.09.202.624.3.132.

³⁶⁴ B.C.A.010.09.203.626.1.55.

³⁶⁵ B.C.A.010.09.203.626.1.76.

31. Kilometre’de yaşanan olaylarda ön plana çıkanlar nerede ise İskele olaylarındaki isimler ile önemli benzerlikler göstermekteydi. DP İl Başkanı Müjdat Bingöl³⁶⁶, İkinci Başkan Arif Erensoy³⁶⁷ Kadir Paydaş³⁶⁸, Mahmut Pomak, Mehmet Yiğit³⁶⁹ İbrahim Değre, İbrahim Gezer³⁷⁰ gibi isimler öne çıkmıştı.

Milletvekilleri olayların hızla büyümesinden de endişe duymaya başlamışlardı. Bunun üzerine milletvekilleri tekrar “kaçmaktan başka çare olmadığına karar verdik”³⁷¹ diyecek ve grup oradan hızla uzaklaşmaya çalışacaktı.³⁷² Heyet’in bulunduğu aracı kullanan kişi kolundan darbe almış olduğundan aracı güçlkle kullanarak Çanakkale’ye dönebilmiştir.³⁷³ Bin bir güçlük ile Çanakkale’ye ulaşan grup ilk iş olarak adliyeye gitmiş³⁷⁴ ve şikâyetle bulunmuşlardı.³⁷⁵ Savcılığa müracaatları olmuştu ve burada fotoğraflar çekilerek durumlarını belgelemeyi istemişlerdi.³⁷⁶ Adliyedeki müracaatlarının ertesi günü milletvekilleri Çanakkale’den ayrılmıştı.³⁷⁷

Adliyede ifade veren vekiller olaylara dair şikâyet başvurusunda bulunmuşlardı. Ancak bu esnada Saffet İbrahim Omay’ın “Burada DP Genel başkanı Adnan Menderes ve Dâhiliye vekili Namık Gedik mesuldür. Bu tertipler tamamen onların sevk ve tahriki ile meydana getirilmiştir. Bunlar o zamanki iktidar hükümetinin himayesinde yapılmıştır. Zabıta hadiselerine seyirci kalmıştır. Bu tertibatı Menderes ve Emniyet Genel Müdürü, Çanakkale valisi ve mebusların yaptığına şüphe yoktur.” diyecekti.³⁷⁸

Yurdakul, duruşma günü ifade verirken, hükümet konağının yanında çekilen Rıfat Göktaş’a ait olan hasarlı arabanın fotoğraflarını sunacaktı. Çanakkale’de sokaklarda insanlar, hükümet konağında çalışan memurlar hayretle heyetin ne hale geldiğini inceliyordu.³⁷⁹ Savcılıkta müracaatlarını yaptıktan sonra Aziz Şengün’ü hastaneye ziyaretlerinde Şengün’ün başında dikişlerinin olduğu, kendisinde olmadığını ve hayati tehlikesinin olduğunu görmüşlerdi. Adliyeye gelip Şengün’ün de durumunu

³⁶⁶ B.C.A.010.09.202.624.3.125.

³⁶⁷ B.C.A.010.09.203.626.1.147/169

³⁶⁸ B.C.A.010.09.202.624.3.146.

³⁶⁹ B.C.A.010.09.202.624.3.131.

³⁷⁰ B.C.A.010.09.202.624.3.143.

³⁷¹ B.C.A.010.09.202.624.3.125.

³⁷² B.C.A.010.09.202.624.3.132.

³⁷³ B.C.A.010.09.203.626.1.76.

³⁷⁴ B.C.A.010.09.202.624.3.125.

³⁷⁵ B.C.A.010.09.202.624.3.132.

³⁷⁶ B.C.A.010.09.203.626.1.76.

³⁷⁷ B.C.A.010.09.203.626.1.55.

³⁷⁸ B.C.A.010.09.202.624.3.126.

³⁷⁹ B.C.A.010.09.203.626.1.77.

aktarmışlardı.³⁸⁰ Ancak olaylardan bir süre sonra 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin yaşanması ve sonrasında gelişenler yargılama sürecini Yassıda ile birleştirme görüşmelerini beraberinde getirmiştir.

31. Kilometrede yaşanan olaylar için CHP heyetinin başvurularına istinaden Çanakkale’de mahkeme süreci başlamıştır. 31. Kilometre olayları hakkında Çanakkale’de başlayan mahkeme sürecinde şüphelilerin bir bölümün Milletvekili olması nedeniyle dosyanın Yüksek soruşturma kurulu başkanlığınca incelenip incelenemeyeceği konusu gündeme gelmiş ve bu amaçla Çanakkale Cumhuriyet Savcısı Faruk Saner tarafından 8 Eylül 1960 tarihinde başvuruda bulunmuştur.³⁸¹

Çanakkale Cumhuriyet savcılığından Yüksek soruşturma kurulu başkanlığına 08.10.1960 ve 960/1004 sayılı evrak ile aynı tarih ve 960/769 sayılı evraka istinaden Çanakkale-Geyikli olayları ile 31. Kilometre olaylarının birleştirilmesi talebi kabul edilmemiştir. Yüksek Kurul tarafından buna gerekçe olarak ise Geyikli hadiselerine dair henüz tahkikatın başlamamış olduğu bu nedenle olayda ismi geçenlerin sorumluluklarının anlaşılmasını bildirilmiştir.³⁸²

Yaşanan olaylara dair şüphelilerin savunmaları geçerli görülmemiştir.³⁸³ Buna istinaden T.C.K’nun 64 delaleti ile 188/4,3,1 ve 80. Fıkralarına uygun suç olacağı ve bu suretle Yüksek Adalet divanında devam eden mahkemelerin birleştirilip birleştirilemeyeceğine karar verilmesi istenilmiştir.³⁸⁴

Bu süreçte Cemal Gökten hakkında mahkemenin sona erdirilmesine, Namık Gedik hakkında amme davasının düşürülmesine karar verilmiş iken Adnan Menderes, Nuri Togay, Servet Sezgin ve Hamdi Sezen hakkında mahkemenin devamına karar verilmiştir.³⁸⁵

CHP’li, İmadettin Elmas’ın eşi Ruhimah Elmas 31. Kilometre olaylarına dair önemli bir telefon görüşmesine şahit olmuştur. Bu konuşma, Geyikli olaylarının yaşandığı tarihte kiracıları olan Müjdat Bingöl’ün evinden yapılan telefon konuşması idi. Alt katlarında oturan Bingöl’ün o gün yanında Sadi Fenercigil, Arif Erensoy, Mehmet Erol ve ismini sonradan öğrendiğini bildirdiği Cemal Gökten’in eve geldiklerini ve bir süre sonra telefon görüşmesi yapıldığına şahit olduğunu bildirmiştir. Ruhimah Hanım, konuşmanın ilk başta kimin ile olduğunu bilmediğini ve “telefonu aldık beyefendi, muvaffak olduk.

³⁸⁰ B.C.A.010.09.203.626.1.78/79.

³⁸¹ B.C.A.010.09.202.624.1.1.

³⁸² B.C.A.010.09.202.624.1.6.

³⁸³ B.C.A.010.09.202.624.1.13

³⁸⁴ B.C.A.010.09.202.624.1.14.

³⁸⁵ B.C.A.010.09.202.624.1.15.

Geyikli'ye giremediler. Bütün arkadaşlar canla başla çalıştılar. Görecektiniz beyefendi hepsi birer ateş parçası idiler. Başka bir emriniz var mı?" şeklinde bir konuşmanın yapıldığını aktarmıştı.³⁸⁶Bundan sonra telefonu Müjdat Bingöl olarak "Beyefendi dün akşam bir beyanat vermişsiniz bütün arkadaşlar bundan çok mütehassıs oldular. Hepsi ayrı ayrı teşekkür ediyorlar. Bugünkü durum hakkında da bir beyanat vermeyecek misiniz?" demişti. Bu haliyle telefon konuşmalarının nerede tamamının net olarak duyulmuş olarak aktarılması üzerine mahkeme başkanı "telefon bulunduğunuz odaya nazaran ne kadar uzaktadır?" diye sormuştu. Ruhimah Hanım, evlerinin ortasındaki "aydınlık boşluğu" olduğu gibi telefon hatlarının düzenli olmaması nedeniyle konuşmaların genelde bağırarak yapıldığı bu nedenle seslerin geldiğini bildirmiştir.³⁸⁷

Çanakkale-İskele olayları esnasında ortaya atılan en önemli iddiaların başında köylerden "adam toplamak" için para dağıtılması idi. Benzer bir tartışma 31. Kilometre olayları için de ortaya atılmıştır. Nitekim CHP'li Rıfat Gökhan Yassıada yargılama sürecindeki ifadesinde "Nuri Togay, Servet Sezgin, Fatın Rüştü ve Emin Kalafat ortaklığıyla 31. Kilometre olaylarını çıkaranlara ödül olarak 32.500 lira sermaye ile bir şirket kurulmuştur. Bu şirket 135 günde 850.000 liralık kâr elde etmişti." demiştir.³⁸⁸Benzer bir iddia İstanbul'dan gelen Zafer Gazetesi muhabiri Fahir Ersinin de Çanakkale'ye gelirken dağıtılması üzere yanında "85 bin lira para" ile gelmesi olmuştur.³⁸⁹

Valinin raporuna göre CHP milletvekilleri ve arkadaşları bir gün önce Ezine'nin kurtuluşundan dönen ve 28. Kilometrede [31. Kilometre] kamyonları arıza yapan ve içinde DP mensuplarını da taşıyan yolcu kafilesi ile karşılaşmışlar ve zorunlu olarak durmuşlardı. Bu esnada CHP'li kafile içerisinde ikinci araçtan çıkan Gelibolu CHP idare heyeti üyesi Aziz Şengül yolculara hitaben "yolumuzu kesemezsiniz, dağılın, yoksa hepinizi yakarım" diyerek tabancasını çekmesi ve ateş etmesi üzerine kalabalık Aziz Şengün'ün elinden silahı almak üzere müdahale etmişti. Akkutlu, raporunda bu olaylar esnasında "Aziz Şengül'ün silahını almak için başından yaralanması ve ona atılan taşlardan birinin birinci otomobilin ön camını kırmasından başka hadise olmamış" diye yazmıştır.³⁹⁰

31. Kilometre olaylarına "Çanakkale Sulh Ceza Hâkimliğinin 23.9.1959 gün ve 959/44 sayılı kararıyla 23.9.1959 günü Çanakkale-Ezine şosesi 31. Kilometrede vuku bulan

³⁸⁶ B.C.A.010.09.202.627.1.57.

³⁸⁷ B.C.A.010.09.202.627.1.58.

³⁸⁸ B.C.A.010.09.203.626.1.170/171/172/173.

³⁸⁹ B.C.A.010.09.203.626.1.166.

³⁹⁰ B.C.A.010.09.202.624.4.40.

olay hakkındaki tahkikatın seyri ve muamele üzerine tesir yapabilecek her türlü neşriyat men edilmiştir.” Açıklaması ile yasak getirilmiştir.³⁹¹Bu yasağa rağmen yayın yapan Demokrat İzmir gazetesi mahkeme kararı ile toplattırılmıştır.³⁹²

2.1.2. CHP Tahkik Heyetinin İstanbul’a Dönüşü

CHP tahkik heyeti Çanakkale’de önce iskelede sonra 31. Kilometrede yaşananların ardından İstanbul’a dönme kararı almıştır. Bu amaçla Gemlik Vapuru ile İstanbul’a gitmişlerdir. Ancak ülke içerisindeki gergin ortam kendini İstanbul’da da göstermiştir. Nitekim İstanbul’a dönen heyeti, İstanbul rıhtımında Çanakkale’deki olaylara duyarlılık gösteren halkın oluşturduğu bir kalabalık karşılamıştır.³⁹³Milletvekilleri gemiden rıhtıma çıkacakları sırada, onları karşılamak isteyen kalabalık bir halk kitlesi gemiye binmek istemiş bu duruma polisler müdahale etmiştir. Halkın da polisler karşılık vermesiyle ortaya çıkan kavgada, biri ağır 10 kişi yaralanmış ve 20’ye yakın CHP’li de gözaltına alınmıştır. Bu olayları fotoğraflayan 3 muhabiri, polisler copla şiddet uygulayarak Galata merkezine götürmüşler ve ellerindeki makineleri alarak filmlerini yok ettikten sonra serbest bırakmışlardır. Milletvekilleri vapurdan indikten sonra, partililer milletvekillerini omuzlara almak istemişlerse de polisler bu duruma engel olmak istemiştir. Yaşanan kargaşada polisler tabancalarını çekmiş ve coplarını çıkarmıştır. Bu esnada bazı polisler de dövülerek yaralanmışlardır. Olay yerine gelen takviye polis ekibiyle rıhtımın iki tarafı tutulmuş ve olayların büyümesi engellenmeye çalışılmıştır. Bazı CHP’liler tekme ve yumruklarla karakola götürülerek gözaltına alınmıştır.³⁹⁴Vekilleri buldukları yerden seri hareketlerle çıkmasına yardımcı olan partililer, Yurdakul’u Galata Parti binasına götürmüştür.³⁹⁵

Yaşanan bu hadiselerin CHP içerisinde de bir rahatsızlık yarattığı vurgusu iktidara yakın Zafer gazetesinde yer almış ve 29 Eylül 1959 tarihinde ana sayfasından “Geyikli’de CHP’den ayrılanlar” başlığı ile verdiği haberde Geyikli nahiyesine bağlı Mahmudiye ve Üvecik köylerinde Cumhuriyet Halk Partisine kayıtlı 37 vatandaşın partilerinden istifa ederek Demokrat Partiye katıldıklarına yer verilmiştir. Haberin detayında Adnan Menderes’e yazılan mektup ile katılanların isimlerine yer verilmiştir.³⁹⁶

³⁹¹ B.C.A.010.09.203.628.1.50;B.C.A.010.09.203.626.1.122;Akşam, 24 Eylül 1959;Milliyet, 24 Eylül 1959;Yeni Sabah,24 Eylül 1959.

³⁹² Akşam, 25 Eylül 1959; Yeni Gelibolu, 26 Eylül 1959.

³⁹³ B.C.A.010.09.203.626.1.78/79.

³⁹⁴ Cumhuriyet, 25 Eylül 1959.

³⁹⁵ B.C.A.010.09.203.626.1.79.

³⁹⁶ Zafer, 29 Eylül 1959; istifa listesi için ayrıca bakınız Havadis, 20 Eylül 1959.

İsmet İnönü başkanlığında toplanan CHP Meclisi, Çanakkale'den gelen Daniş Yurdakul ve İbrahim Saffet Omay'ı toplantıda dinlemiştir. Geyikli olaylarıyla ilgili bilgiler veren milletvekillerine, Geyikli olaylarında iktidarın göstermiş olduğu şiddetli tepkiyle ilgili sorular sorulmuştur. Toplantıda sorgulanan diğer bir önemli konu da, Genel Sekreter Kasım Gülek ve beraberindekilerin o bölgedeki yaşanan olumsuz olaylara sebep olan hareketleriyle ilgili olmuştur. Toplantıda birçok kişi tarafından, Gülek'in Geyikli'ye niçin gittiği sorusu dile getirilmiştir. Partinin düzenlemiş olduğu gezi kapsamının dışına çıkılması, burada yapılan konuşmalar ve tutumlar, parti içinde irdelenen konular olmuştur. İnceleme heyetinin bu sorulara verdikleri cevaplar meclis üyelerinin bir kısmını tatmin etse de önemli bir kısmı verilen cevaplardan ikna olmayarak nedenlerin incelenmesini istemişlerdir. Toplantıda üzerinde durulan diğer bir konu da heyetin İstanbul'a gelişlerinde ortaya çıkan olaylar olmuştur. Toplantıda, Yurdakul ve Omay, Çanakkale'deki incelemelerini ayrıntılı olarak hazırlayacakları raporla Merkez Yönetim Kuruluna vereceklerini bildirmiştir. Parti Meclisinde bazı üyelerce, İçişleri bakanı hakkında meclis soruşturması açılması için harekete geçilmesi istenmiştir.³⁹⁷

2.1.3. Çanakkale Bölgesinde CHP Kongreleri

Çanakkale'de yaşanan 31. Kilometre olaylarından sonra Çanakkale'nin ilçelerinde CHP kongrelerinde konu gündeme gelmeye başlamıştır. Bu maksatla 16 Ekim 1959 günü Biga'da yapılan kongrede konuşan Kırşehir Milletvekili Fazıl Yalçın toplantı gerekçesini “Anayasanın milletvekillerine bahsettiği haklardan istifade ederek milletin dertlerini dinlemek maksadıyla buraya geldik” sözleri ile açıklamıştır. Devamında son yaşanan gelişmeleri “bunların maksatları bu suretle iktidarda kalmaktır” şeklinde gerekçelendirmiştir. Yalçın konuşmasında DP seçmenine de mesajlar vererek “şahsi kanatım memleket menfaatinin DP'nin iktidardan düşmesi CHP'nin iktidara gelmesinde buluyorum” şeklinde bir yandan da CHP seçmenini canlı tutmaya çalışmıştır. Konuşmada DP iktidarına yönelik en önemli eleştiri ise ekonomik kalkınma için yapılan yol, baraj ve fabrikaların “israf edilerek” yapıldığı olarak öne çıkmıştı. Yine ekonomi üzerinden devam eden eleştirilerde vergilendirme sistemine de ayrıca başlık açarak “yol parası kalktı fakat yerine sigaraya ve diğer maddelere en az on misli zam yapılmıştır” şeklinde dile getirmiştir. Yalçın, CHP'nin iktidar olması durumunda partizanlık yaklaşımını ortadan kaldıracıklarını “rozete göre menfaat dağıtmayacağız vatandaşlara müsavi muamele yapılacaktır” şeklinde dile getirmiştir. Yalçın, ayrıca DP iktidarının oy verileri üzerinden il ve ilçeleri cezalandırmasını

³⁹⁷ *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1959.

da konuşmasına dâhil ederek “vilayetleri kaza, kazaları nahiye ve nahiyeleri köy yapmayacağız” diyecekti. Aynı gün konuşma yapan Ankara milletvekili Muammer Akpınar idi. Akpınar, konuşmasına Ankara’da seçimi kaybeden partinin iktidarı da kaybedeceğini ve artık misafir olacağı sözleri ile başlamıştı. Konuşmasındaki önemli satır başlarından birisi ise basın ve düşünce özgürlüğü idi. Bu amaçla DP’nin iktidara gelirken ısrarla üzerinde durduğu basın hürriyetini yok saydığını ve cezaevlerinde 208 gazetecinin bulunduğunu dile getirmişti. Ayrıca CHP’nin ihtilalcilik ile suçlanmasına değinerek bunun neden olamayacağını “beyaz” ve “kırmızı” ihtilal örnekleri üzerinden açıklamaya çalışmış ve CHP vekillerinin uğradığı saldırılara değinmiştir. Konuşmanın en ilginç başlıklarından birisi ise hiç şüphesiz parti başkanlarının yaşları üzerinden devam eden tartışma idi. Akpınar, DP’nin İnönü’nün yaşlandığı ve “millete hayır gelmez” iddialarını “hâlbuki Celal Bayar İsmet Paşa’dan 4 yaş büyüktür” diye cevaplandırmaya çalışmıştır. Bu toplantılar aynı gün Biga’nın Gündoğdu nahiyesi başta olmak üzere farklı yerlerde de yapılmıştır.³⁹⁸

Kongre ve toplantılara ilerleyen günlerde de devam edilmiştir. Bu amaçla 19 Ekim 1959 günü Çan’da CHP ilçe kongresinde söz alan Erzincan Milletvekili Nusret Sefa Coşkun, Türkiye’nin kamplaşmasını vatandaşın kendisine aktardığı hali ile “vatandaş bize soruyor bey nereye gidiyoruz millet kahvesini, camisini ayırmış iki kamp haline gelmiştir” şeklinde ifade etmiştir. Çan’da aynı gün konuşan Kırşehir milletvekili Fazıl Yalçın, 31. Kilometre olaylarına değinerek CHP vekillerine yapılan saldırılara yer vermiştir. Bu toplantıda Ankara milletvekili Muammer Akpınar, basın yasaklarını iktidar bağlamında Adnan Menderes özelinde eleştirmiş ve “yanlış iş yapanlar bunları milletten gizlemek için neşir yasağı çıkarırlar. Şerefli bir insana ne kadar küfür ederlerse etsinler şerefinden ne kayıp eder hiç bir şey amma Adnan Menderes çok şey kaybetti” diyecekti. Ayrıca Akpınar, daha sonra Çanakkale-Geyikli olayları için de sıkça dile getirilecek “hükümetin tertibi” iddiaları Çanakkale’den bu sefer “Uşak olayları” ve Gaziantep’te yaşananlar için söyleyecekti.³⁹⁹

2.2.Yassıada Yargılamaları ve Karar

Çanakkale’de Eylül 1959’da yaşanan olaylar, 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonucunda kurulan Yassıada yargılama dosyalarındaki konulardan birisi olmuştur. Bu bağlamda bu bölümde iddialar, savunmalar ve karar süreci üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

³⁹⁸ B.C.A.010.09.202.624.4.12.

³⁹⁹ B.C.A.010.09.202.624.4.14.

Yüksek soruşturma kurulu başkanı Hayrettin Perk'in 27 Kasım 1960 tarih ve 209/170 sayılı kararı ile Adnan Menderes, Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen hakkında tutuklama kararı alınmış⁴⁰⁰ve karar için "tehdit" suçu isnat edilmiştir.⁴⁰¹

Cumhurbaşkanı ile Başbakan ve Vekilleri ve eski iktidar üyelerini ve bu suça ortak olanları yargılamak üzere Salim Başol başkanlığında kurulan Yüksek Adalet Divanınının 19 Aralık 1960 tarihli duruşmasında; 1959 yılında Geyikli'de gerçekleşen olayların teftişi için CHP Genel Merkezinin almış olduğu kararlar, iki milletvekillerinin Çanakkale ve Geyikli'ye gitmelerine engel olan, sanıklar Adnan Menderes ile Demokrat Parti milletvekilleri Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen ile ilgili hakkında mahkeme açılmıştır.⁴⁰²

Sanık Nuri Togay'ın avukatı Tuğrul Vidin'in mahkemedeki savunması şöyledir; Çanakkale-Geyikli Olayları ile ilgili şahitlerin ifadelerinden faydalanarak önem teşkil eden noktalar dikkate alınmış ve burada; Vali, görevinin hassaslığından dolayı ifadelerinin hassaslığı söz konusudur. Polisler ise ifadelerinde DP'lilerin Çanakkale olayları esnasında kendilerinin görevlerini yerine getirmelerine engel olduklarını düşünmelerinden dolayı samimi ifadelerde bulunmadıkları ve olay yerinde bulunan halkın ise kişisel farklılıklarından kaynaklı birbirinden farklı ifadelerde bulduklarını söylemiştir.⁴⁰³

Bu çeşitli durumların altında verilen ifadelere göre Nuri Togay'ın yapmış olduğu hareketler anlaşıldığı üzere sırasıyla şöyle olmuştur; vapur kaptanına, "Kaptan konuştuğumuz gibi, vapuru kaldır" diyerek milletvekillerinin inmesini engellemeye çalışmıştır. Vapurdan milletvekillerini alamaya giden bir taksi şoförüne, "senin aklın mı yok, Milletvekillerini alırsan, kalabalık seni denize atar, git buradan" diyerek duruma engel olmaya çalışmıştır.

Vapurun iskeleden ayrılmaya başlamasıyla "vapur gitti, iş bitti, dağılm" diye bağrışlarda bulunmuş ve bu hareketlerini destekleyen DP'li kişilerce omuzlarda taşınmıştır. Nuri Togay'ın 31. Kilometrede yaşanan olayla bir ilgisi olmadığını, gelen herhangi bir iddia da olmaması üzerine kabul edildiğini ifade etmiştir. Kendisinin iskelede yaşanan olayın ertesi günü Çanakkale'den ayrıldığının bilindiğini ileri sürmüştür. Ayrıca Çanakkale'den ayrıldıktan sonra, olayları telefonla idare ettiğinin de tespitinin yapılmadığını bildirmiştir. Diğer yandan Togay, CHP'li milletvekillerinin Çanakkale'ye çıkarılmamasının ardından

⁴⁰⁰ B.C.A.010.09.202.625.1.1./11.

⁴⁰¹ B.C.A.010.09.202.624.2.2;B.C.A.010.09.202.624.2.3;B.C.A.010.09.202.624.2.4; B.C.A.010.09.202.624.2.5.

⁴⁰² B.C.A.010.09.203.626.1.

⁴⁰³ B.C.A.010.09.202.625.2.55.

devamında Geyikli'ye inceleme yapmaya gidilememesiyle herhangi bir ilgisinin olmadığını ifade etmiştir.⁴⁰⁴

Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Arif Özgen ile Vali Fahrettin Akkutlu ve İmadettin Elmas'ın ifadelerine göre olayın ortaya çıkışının asıl nedeni, Namık Gedik'in Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu'ya ve Çanakkale DP teşkilatına telefonla verdiği emirden kaynaklandığını vurgulamıştır. Bu emrin kanuni olmaması üzerine ve yaşanabilecek olumsuz olaylara sebep olunmaması için karşı çıkan Valinin tüm ısrarlarına karşılık DP teşkilatı Çanakkale'de meydana gelecek olayların zemini için planlarını yapmıştır. *“İskelede kalabalığın toplanmasında ve idare edilmesinde Nuri Togay'ın etkin olduğu iddia edilmemiştir. Togay, o gün tesadüfen Çanakkale'de bulunmuş olup CHP'li milletvekillerine karşı yapılmış olan olayda idareci olarak görünmemektedir. Olaya karışmasında DP teşkilatı ile vali etkili olmuştur. Togay, sadece iskele üzerinde kendisinin ortaya çıkarmış olduğu hareketlerden sorumlu tutulması gerekir, kalabalığın yapmış olduğu hareketlerin suçu kendisine yüklenemez”* şeklinde savunmasını yapan avukat Vildin tüm bunların sonucuna bakarak; *“Nuri Togay, Çanakkale iskelesine milletvekillerinin bulunduğu gemiye CHP ve DP idarecileriyle birlikte gelmiş olup amacının ise iskelede meydana gelebilecek tehlikeden bahsederek kendilerini korumaları için gemiden çıkmamalarını söylemektir. Milletvekillerinin bunu kabul etmemeleri durumunda ise aralarında dostluk olduğunu göstermek için kol kola girerek çıkmayı teklif edecektir.”* demiştir. Devamında Nuri Togay'ın CHP vekilleri ile iskeleye çıkmamasını *“Fakat Nuri Togay gemiye çıkıp konuşmasını yaptıktan sonra milletvekillerleriyle birlikte çıkmak istememiştir. Bu durumda, Togay, amaç olarak bir hareketi önlemiş sayılmamakta ve “Türk Ceza Kanununun 188. Maddesinin maddi unsuru (cebri şiddet ve tehdit) ile bir şeyi yaptırmak veya yaptırmamak gibi bir fiilde bulunmuş sayılmamaktadır.”*⁴⁰⁵ diye savunmasına devam etmiştir.

Togay'ın, kol kola gemiden çıkmak istememesini avukat Vildin, sonrasında meydana gelebilecek olumsuz bir olayı engelleyerek Togay'ın doğru bir karar aldığını belirtmiştir. Togay'ın, gemiden milletvekillerini almak isteyen taksi şoförüyle olan konuşmasını ise meydana gelebilecek tehlikeyi önlemeye yönelik olduğunu açıklayan Avukat Vildin, Togay'ın şoföre *“Milletvekillerini alacaksın sonra kalabalık arabayı devirecek geri dön”* sözleriyle amacının sadece milletvekillerini koruma amaçlı olduğunu ifade etmiştir. Vapur hareket ettikten sonra Togay'ın *“Vapur gitti iş bitti, dağılın”* sözleri de

⁴⁰⁴ B.C.A.010.09.202.625.2.56.

⁴⁰⁵ B.C.A.010.09.202.625.2.57

Avukat Vildin'e göre CHP'li milletvekillerini koruma amaçlı olduğunu dile getirmiştir. Geminin iskeleden ayrılışının ardından Togay'ın omuzlara alınmasını ise Togay'ın kontrolü dışında gerçekleşmiş olduğunu halkın bir taşkınlık yapmaması için buna müsaade ettiği savunulmuştur. Bu bilgiler üzerine Yüksek Soruşturma kurulunca sevk maddesi olan 188. maddenin unsurları bulunmaması sebebiyle suçun oluşmadığını savunmuştur.⁴⁰⁶

Sanık Nuri Togay savunmasında Geyikli olaylarını iki evreden oluşan bir bütün olarak açıklamaktadır. Birinci evre; CHP'nin kuruluş yıldönümü dolayısıyla Çanakkale'ye gelen heyetten bir milletvekilinin "DP iktidarı gayrimeşrudur; iki aya kadar yıkacağız" sözleri üzerine, milletvekilinden açıklama getirilmesini isteyen Geyikli'deki gençlik kolu toplantısına gelen Demokrat Partililerin isteği üzerine ortaya çıkmıştır.

Olayların ikinci evresi olan 31.Km olayı yaşandığında ise Nuri Togay'ın başsavcılıkta da kabul edilmiş olan delillerle birlikte Çanakkale'de olmadığı kesinleşmiş olup bu olayla bir ilgisi olmadığı anlaşılmıştır. Çanakkale'den ayrılmış olmasına rağmen telefonla olayları takip ederek talimatlar verdiği yönünde iddialar atıldı ise de duruşmada, buna dair bir delil gösterilmemiştir. Telefon görüşmesi yapmış olsa bile 31. Kilometrede yaşanan olayın içinde hukuki olarak gösterilecek bir eylemi olmadığını kesin olacağı yönüyle savunmasını yapan Togay, eğer telefon etmiş olsaydı da bunu söylemekten çekinmeyeceğini belirtmiştir.⁴⁰⁷Nuri Togay, olayda karışmış olduğu evreyi iskele evresi olarak açıklamaktadır. Togay, İskele olayını aslında ikinci evre olarak yaşandı ise de kararnameye göre birinci evre olarak geçmekte olduğunu belirtmiştir. İddia makamı bu bakımdan savunmasında kararnameye uygun olarak bu evreyi olayın bütününe dâhil ederek suç unsurlarını, 31. Kilometrenin suç unsurlarıyla birlikte açıklamıştır. Oysa ki alınacak cezaların şahsi olduğunu ve kişinin kendi rızasıyla bilerek yaptığı suçtan sorumlu tutulması gerektiğini belirten Togay'ın savunmasında bu açıdan karışmamış olduğu olaylardan sorumlu tutulmasını yerinde olmayan bir hareket olarak ifade etmiştir.

Togay, CHP'nin Geyikli olaylarını tetkike iki milletvekilini göndereceği haberi Çanakkale'ye ulaştığında Çanakkale'de bunun doğru bir hareket olarak karşılanmadığı ve halkın "devletin adliyesi yok mu" diye tepki gösterdiğini belirtmiştir. Kendisinin birkaç günlüğüne gelmiş bulunduğu Çanakkale'de, çok partili hayata geçişten bugüne kadar, iki partinin idare heyetleri arasında hiçbir anlaşmazlığın yaşanmadığını belirtmiş ve bu son olayların incelemeleri için gelecek olan milletvekillerine, olayın sıcağı üzerine Geyikli'ye

⁴⁰⁶ B.C.A.010.09.202.625.2.58

⁴⁰⁷ B.C.A.010.09.202.625.2.60

gitmeleri yerine, iki hafta sonra gelmelerini ve Geyikli'ye giderken de kendilerine iki parti başkanının da eşlik edeceği teklifinin yapıldığını açıklamıştır. Togay'ın kendisinin de onayladığı bu teklifi kabul etmedikleri takdirde de vapurun iskeleye yanaşmasıyla birlikte vapurdan inmemeleri teklif edileceğini belirtmiştir.⁴⁰⁸ Valilin oluşturduğu heyete Togay kendisinin katılmış olduğunu, vapur iskeleye geldiğinde vapura çıktıklarını ve durumu milletvekillerine valinin açıkladığını aktarmıştır. CHP'li iki milletvekiline de hiçbir şekilde "ne bir tehdit ne de bir cebir ve şiddet yapılmıştır." Açıklamasında bulunmuştur.

Togay, kendisinin bir süre omuzlarda taşındığını doğrulamıştır. Bunu herhangi bir olay çıkmaması üzerine hoş gördüğünü ve karşı da çıkmadığını belirtmiştir. Fakat Togay, vapurda yaşanan durumla, vapur gittikten sonra yaşanan omuzlarda taşınma durumunun birbirine bağlanmaya çalışılmasını hukuken doğru bulmamıştır.

Togay, milletvekillerinin bulunduğu vapura çıkmalarında farklı bir amaçları bulunmadığını, ertesi sabah milletvekillerinin rahat bir şekilde iskeleye çıkmalarıyla kanıtlamış olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca Çanakkale'de yaşanmış olan bu olaylarda kendisini ilgilendiren kısmın bundan ibaret olduğunu belirtmiştir.⁴⁰⁹ Son olarak 31. Km olayı ile ilgili de, bir hazırlığı olmadığı gibi haberinin de sonradan olduğunu açıklamıştır.

Adnan Menderes'in avukatı Ertuğrul Akça'nın savunmasında vermiş olduğu bilgiler; İddia, müvekkilin savunması, mevcut konular, sevk maddesi ve 146. Maddeyle ilgili bölümlerden oluşmakta olup ayrıca diğer konular hakkında da arkadaşlarının incelemeleri bulunmaktadır.

Ortaya atılan iddia şudur ki; CHP'nin eski genel sekreteri Kasım Gülek'in Geyikli'ye geldikten sonra burada meydana gelen olayın üzerine bölgeye inceleme için CHP'li iki milletvekili gönderilmiştir. Çanakkale'ye milletvekillerinin gelmesiyle, DP'liler Adnan Menderes ve Namık Gedik talimatları ile ilk olarak iskeleden vapurdan inmelerine engel olmuş oldukları söylenmiştir. Daha sonra karaya çıkan bu milletvekillerinin, üç gün sonra Geyikli'ye yola çıktıklarında ise 31. Kilometrede karşılarına çıkarak, CHP'li milletvekillerinin yollarına devam etmesine mani olunarak araçlarına saldırıda bulduklarına dair iddia ortaya atılmıştır.

Müvekkilin savunmasında ise; CHP milletvekillerinden, iktidarı gayrimeşru olarak yorumlaması DP'liler tarafından hoş karşılanmamıştır. Araları zaten iyi olmayan iki partinin arası, Geyikli'de meydana gelen olaydan sonra da tamamen

⁴⁰⁸ B.C.A.010.09.202.625.2.61

⁴⁰⁹ B.C.A.010.09.202.625.62.

olumsuz bir hal almıştır. Geyikli'deki olay sonrasında bölgeye gönderilen inceleme heyetinin burada kötü karşılanması üzerine, yine hoş olmayan olayların yaşanabileceğinden CHP'lilerin Geyikli'ye gitmesi iktidara göre yanlış bulunmuştur. Aynı şekilde idari yetkililerin görevlerini hiçe sayarak kendilerinin bu görevi yapmaları da hukuken doğru değildir.⁴¹⁰

Savunmanın mevcut konular kısmında ise; Çanakkale iskelesinde CHP'li milletvekillerinin vapurdan çıkarılmaması ile 31. Kilometredeki meydana gelen saldırı olayları, şahitlerin ifadeleriyle kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Gerçekten milletvekilleri iskele ve 31. Kilometrede olumsuzluklarla karşılaşmış olmalarını CHP'li şahitler, aşırı partizanlıklarıyla ve aşırıya kaçan şahitlikleri ile aynı yönde yapmış oldukları görüş ve bildirimlerle olayı abartmaya çalışmış olarak açıklamıştır.

Çanakkale'de hoş olmayan bu olaylardan önce, gerek DP milletvekilleri gerekse DP İl Kurulu bazı önleyici tedbirler almaya başladığı, ayrıca CHP'nin milletvekillerine DP'lilerin uyarıda bulunduğu ifade edilmiştir. Tüm bunlara karşılık CHP'li inceleme heyetinin vapurla Çanakkale'ye gelmesine vurgu yapılmıştır. Bunun üzerine iki partinin de ileri gelenlerinden oluşan bir grup, vapura giderek durumu inceleme heyetine anlatmışlardır. CHP'li heyete, bu gergin ortamda Çanakkale'ye çıkmamaları için düşüncelerini iletmış olmalarına karşın, heyetin vapurdan çıkmak istemesine dikkat çekmiştir. Bunun üzerine İskele Olaylarını yaşamalarına rağmen bunun hemen ardından Geyikli'ye gitmek istemişler ve 31. Kilometredeki olaylar yaşanmıştır. Tüm bu siyasi gerginlik içerisinde “yarı resmi bir tahkik heyeti süsü vererek” bu görevi yükleyerek ve yanlarına gazetecileri de alarak Çanakkale'ye gelmiş bulunan heyetin bu davranış şeklinden, heyetin gelişini inceleme amaçlı olmayıp propaganda amaçlı geldiklerini düşündükleri ifade edilmiştir.

Bu düşüncelerinden dolayı, İskele ve 31. Km Olaylarında yaşananların, doğru birer hareket olarak buldukları gibi yanlış bir anlaşılmaya da sebep olmamasını bildirmişlerdir.⁴¹¹

Adnan Menderes'in yaşanan olaylar esnasında hiçbir şekilde talimatının ve emrinin olmadığını belirten avukatı, CHP'lilerin her olay sonrasında şiddeti daha da artıracak hareketlerde bulunduğunu ifade etmiştir. DP iktidarının ise yaşanan olumsuz olaylara karşılık gerekli tedbirler aldığını belirterek, CHP'nin "Kayseri Olayları Davasında ve Yeşil Hisar Olaylarında" olduğu gibi her zaman yaşanan olayların küllenmesini beklemek yerine

⁴¹⁰ B.C.A.010.09.202.625.2.71.

⁴¹¹ B.C.A.010.09.202.625.2.72

olayları daha da ateşleyerek tazeliğini hep korumaya çalıştıklarını belirtmiştir. İktidarın, CHP'nin planlı hareketlerini göz önüne almış olmasından dolayı Geyikli'den önce Çanakkale iskelesine milletvekillerinin çıkmasını tehlikeli bulmuşlardır. Dolayısıyla birtakım olumsuz olayların yaşanmasına fırsat vermemek için hükümetten bir grup iskelede yer almak istemişlerdi diye durum aktarılmıştır. Sevk maddesi hakkındaki savunma ise şöyledir; "Hususi cebir ve tehditte suç yüklemek için bu cebir ve tehdidin belli bir kişiye karşı doğrudan doğruya yapılmış olması zorunludur."⁴¹²

Olayların yaşandığı siyasi hava içerisinde, CHP'li milletvekilinin "gayrimeşru" sıfatını iktidara yakıştırmasının sonucunda meydana gelen gerginlik dikkate alınmalıdır. Bu durumun sonrasında yaşanan olaylarda, DP'li İdareciler için ortaya atılan suçun unsurları olmuş olur mu irdelenmelidir şeklinde savunulmuştur.

Avukat Ertuğrul Akça, davanın 146. Madde ile ilgisinin olmadığı için bununla ilgili açıklama yapmaya gerek olmadığını söyleyerek savunmasını sonlandırmıştır.⁴¹³

Geyikli'de CHP Milletvekili Kasım Gülek ve arkadaşlarını öldürme girişiminden sanık Sadi Fenercigil ve arkadaşları hakkında yapılan duruşmanın 28 Şubat 1960 tarihindeki oturumda; Çanakkale eski milletvekili Ahmet Hamdi Sezen ile ilgili iddialar görüşülmüştür. Sezen'in, iddia edilen saldırının yaşandığı yerde olduğu hatta jandarma karakol binasının kapısı önünde, jandarma erlerinin olayı önlemek için tedbir almalarını engellemeye çalışmış olduğu iddia edilmiştir. Yine aynı olayı daha önceden planlayarak organize ettiği de iddia edilmiştir. Bu konuda, birçok şahit de aynı yönde ifade vermiştir.

Geyikli Olayları, İskele ve 31. Kilometre olaylarıyla sebep ve sonuç olarak ilgili olduğu iddialarının uygun bulunduğu C.M.U.K'nun 4.maddesi gereğince, yüksek soruşturma kurulu başkanlığınca ve ayrıca Âli Divan C.M. Umumiliği'ne ve Yüksek Başkanlığına bildirmesi mahkemenin tayin ve tespiti bakımından uygun olunacağı düşünülerek gerekenin yapılması için C.M.U'liğine yazılması uygun görülmüştür.⁴¹⁴ Birleştirilmesi istenen ilgili davaların evreleri incelenmiş olup, bu isteğin reddedilmesiyle ilgili evrak Yüksek Divan Başkanlığına 17 Ocak 1961 tarihinde sunulmuştur.⁴¹⁵

⁴¹² B.C.A.010.09.202.625.2.73

⁴¹³ B.C.A.010.09.202.625.2.74

⁴¹⁴ B.C.A.010.09.202.625.3.22

⁴¹⁵ B.C.A.010.09.202.625.3.23

Çanakkale ve Geyikli olayları hakkında son tahkikatın açılmasına dair Yüksek Soruşturma Kurulunun 27/11/1960 gün, Esas 209 ve Karar 170 sayılı kararını içeren dosya, Yüksek Adalet Divanına verilmiştir.⁴¹⁶

Çanakkale Cumhuriyet Savcısı Faruk Soner'in Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanlığına yazmış olduğu dilekçede; Çanakkale Ağır Ceza mahkemesinde yapılan, 31. Kilometrede CHP Milletvekillerine şartlı tehditte bulunmaktan yargılanan sanık Arif Erensoy ve arkadaşları hakkında duruşmanın: 113 sayılı af kanununa göre tatiline 2/11/1960 tarihinde karar verildiğini bildiren, ağır ceza mahkemesinin aynı gün 132/162 sayılı karar yazısı sunulmuştur.⁴¹⁷

1959 yılında Geyikli'de gerçekleşen olayları yerinde incelemek üzere, Cumhuriyet Halk Partisi'nden milletvekillerinin Çanakkale ve Geyikli'ye gitmelerine engel olarak, tehdit etmek ve ettirmek sanıklar sabık ve sakıt Başvekil Adnan Menderes ile sakıt iktidar milletvekilleri Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen haklarında son tahkikatın yapılmasıyla ilgili Yüksek Soruşturma Kurulunun 27/11/1960 gün ve Esas 209 ve Karar 170 sayılı kararıyla ilgili dosya, soruşturma kurulundan 17/12/1969 tarihinde Yüksek Adalet Divanına verilerek, Divanın 30 esas numarasına kaydedilip duruşma günü 27/12/1960 Salı günü saat 09.30'a tayin edilmiş ve gereken tebliğlerin yapılması uygun görülmüştür.⁴¹⁸

Mahkeme Başkanı Yüksek Soruşturma Kurulunun 27.11.1960 tarih ve esas 209, karar 170 sayılı son tahkikatın açılmasına dair kararını okumuş ve okuma esnasında sanıklarla ilgili kısımlar geldiğinde sanıkların sorguları yapılmıştır. İlgili sorgular bittiğinde "sorgular bitti" diyerek sorgu kısmı bitirilmiştir.

Başkan, tahkikatı okumaya başladıktan sonra Sanık Adnan Menderes'in telaffuz ettiği "o komisyon oraya zor gider, mani olacaksınız" kısmına geldiğinde sorusunu Menderes'e yöneltmiş ve Menderes de cevaben; Geyikli'de yaşanan olaylardan sonra tahkikat komisyonunun Çanakkale'ye gideceği haberini almış olduktan sonra bunu önemsemediğini söylemiştir.

Aynı zamanda Dâhiliye Vekilinin düşüncelerinin de Çanakkale'ye yapılacak olan seyahatin uygun olmadığı yönünde olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁹ Vekilin de karşılık olarak, adli ve idari makamların ilgilendiği bu olayı CHP'nin bir heyet kurarak Geyikli'ye göndermesi yeni bir olay çıkarmaya çalışmak yönündeki konuşmaları olduğunu söyleyen Başkan'a

⁴¹⁶ B.C.A.010.09.202.625.3.42

⁴¹⁷ B.C.A.010.09.202.625.3.45

⁴¹⁸ B.C.A.010.09.203.626.1

⁴¹⁹ B.C.A.010.09.203.626.1.4

Menderes, buna ilave olarak Çanakkaleli Halk Partililerinin de Çanakkale'ye gidecek olan tahkik heyetini seyahatini onaylamadıklarını belirtmiştir.⁴²⁰ Başkan, Menderes'e iki kişilik CHP'li heyetin, Çanakkaleli partililerin de kendi seyahatlerinden memnun olmadıklarını öğrenmiş olsalar Çanakkale'ye gitme konusunda fikirlerinin ne olabileceği yönündeki sorusuna Menderes, heyetin kararının gidecekleri yönünde olacağını zaten her zaman bir olayın ardından Halk Partisinin, olayı daha da alevlendirmeye çalışmak istediğini belirtmiştir.⁴²¹ Menderes, heyetin vapurda bulunduğu anda Vali, Halk Partisinden bir heyet, İl İdare Kurulu ve Demokrat Parti İl İdare Kurulu'nun vapura binmiş olduklarını ve Çanakkaleli Halk Partililerin, kendilerinin bölgeye gitmelerini uygun görmedikleriyle ilgili konuşma yaptıklarını söylemiştir. Başkan ise gazetelerin Menderes'in söylemiş olduklarıyla aynı şeyleri yazmadığını aksine yerel halkın isteğinin olduğunu fakat çıkmalarına engel olduğunu yazmıştır diye belirtmiştir.

Kararname okunmaya devam edilmiş ve "16.09.1959 günü İstanbul Valisinin telefonla Namık Gedik'le konuşması üzerine..." kısmına gelindiğinde Başkan, Menderes'e bu konuşmadan haberdar olup olmadığını sormuştur. Menderes konuşmadan haberdar olmadığını ve İstanbul Valisinin bu durumla ilgisi olmadığını söylemesi üzerine kararname okunmaya devam edildiğinde Çanakkale kısmına gelindiğinde tekrar bilgisi olup olmadığına dair soru yöneltilmiş, Menderes de bilgisi olmadığını sadece durumu öğrenmek isteği olabileceğinden bahsetmiştir⁴²².

Kararnamenin "18.09.1959 günü mebusların Gemlik vapuru ile..." kısmından devam edildiğinde Başkan, Vapurun İstanbul'dan hareket ettiği haberi alındığı zaman, Vali ve İl başkanına haber verilmesi üzerine verilen emri sormuş, Menderes de, durumun ilgili yerlere ulaşması için bildirim yapılmasını istediğini belirtmiştir.⁴²³

Kararname okunmaya devam edilmiş, kararnamede geçen Menderes'in "ne olmuş", çıktılar mı çıkmadılar mı" diye sorularını Başkan, Menderes'e bu soruları sorarak, seyahati takip ederek neden bu kadar yakından alakadar olduğunu sormuştur. Menderes ise, Milletvekillerinin elbette Türkiye'nin her yerine gitme durumlarının olabileceğini fakat Geyikli'de yaşanan olayın tazeliği söz konusu iken buraya gitmeleri nabzı daha da yükselteceğinden ve Dâhiliye Vekilinin verdiği bilgi üzerine ilgilenmiş olduğunu belirtmiştir. Başkanın, iki milletvekilinin bir soruşturma yapmasına kanunda haklarının

⁴²⁰ B.C.A.010.09.203.626.1.4

⁴²¹ B.C.A.010.09.203.626.1.5

⁴²² B.C.A.010.09.203.626.1.6

⁴²³ B.C.A.010.09.203.626.1.7

olmadığını mı söylemek istediğini sorduğunda Menderes, kanunda yer almaması konusundan bahsetmediğini, sadece adli makamlarca incelenecek olan bu olayda milletvekillerinin kendilerince soruşturma yapacak bir yanının olmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda yapmaları gerekenin parti olarak yeni bir olay çıkarmak değil, var olan bir olayda yatıştırıcı davranmaları gerektiğini de eklemiştir. O zamanın şartları içerisinde devletin yönetiminin idaresinde başka ellerin baskıcı ortamında, yaşanmış olan böyle siyasi bir olayda varılacak sonucun, gerçekleri yansıtmayacağı şüphesiyle Halk Partili vekillerin, bir tahkik heyeti oluşturmaları söz konusu olabilir şeklindeki Başkanın yapmış olduğu söyleminin karşısında Menderes, olayın anlaşılacak bir yanının olmayacak kadar açık olduğunu belirtmiştir. Ayrıca gerçek manada sistemli bir çalışma yaparak bir baskı yaratılmaya çalışılmadığını, dolayısıyla bu manada Demokrat Partiye bir gönderme yapmanın imkânsız olduğunu eklemiştir.⁴²⁴

Kararname okunmaya devam edilmiş, "Hususi kalem müdürü ve Çanakkale Valisini aradı. Bir komiser Muavini göndererek aynı şeyi tebliğ etmeyi akıl edememiş, demiştir."⁴²⁵ Kısmıyla ilgili Menderes, valinin heyet üzerinde etkisi olmayacaktı gitmesine gerek yoktur şeklindeki bir söyleşi olduğunu söylemiştir. Mahkeme başkanı, kararnamenin devamını sağlayarak, *"vapurun Çanakkale'ye geldiğini ve halkın iskeleyi doldurduğunu hadise çıkmaması için tedbirler alındığını ve vapura giderek mebusları halkın heyecanlı bulunduğunu, vapurdan çıktıkları takdirde vahim hadiseler zuhur edebileceğini söylemişse de mebusların çıkmakta ısrar ettiklerini neticede çıkamadıklarını bildirmiş olduğu ve bu haberleri alan Menderes, 'Biz ona hadise çıkmaması için tedbir alın diye emir vermedik, verdiğimiz emir, o adamların Çanakkale'ye ayak basmamalarını temine matuftur. Valinin vapurda ne işi, varmış adamların ayağına gitmiş, bir komiser muavini göndererek aynı şeyi tebliğ etmeyi akıl edememiş"* demiştir. Menderes, bu söylenenlere karşı çıkararak, orada bir söyleşinin geçtiği, fakat burada söylenenlerin doğru olduğunu kanıtlayan bir delil olmadığını söylemiştir.⁴²⁶

Kararnameye "Bundan sonra İl Başkanı telefon ederek..." kısmından devam edilmiştir. Başkan, Menderes'e iskelede toplanan halkla ilgilendiğini söylemiş, buna karşılık Menderes, bu kısmı çok iyi hatırladığı, ilgilenme kısmının yanlış olduğunu, vapurun hareket ederek geri gideceğinden haberinin olmadığını, sadece halkın gecenin geç saatinde hala

⁴²⁴ B.C.A.010.09.203.626.1.8

⁴²⁵ B.C.A.010.09.203.626.1.10

⁴²⁶ B.C.A.010.09.203.626.1.11

orada olduklarını ilettiklerini ve kendisinin de, halkın dağıtılması emrini verdiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Başkanın, orada bulunan Vali, Belediye Başkanı varken, İstanbul'dan durumu idare etmesini manasız bir durum olarak belirtmesi üzerine Menderes, sordukları için cevap verdiğini, vali ve Belediye Başkanının orada bulunduğu bilgisine sahip olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca üzerinden uzun zaman geçmiş bir olayda, tüm söylenenlerin harfiyen doğru olarak sayılarak bundan sonuçlar çıkarılmasının doğru olmadığını da eklemiştir. Başkan ise "*Halk burada duruyor, ne yapalım denmiş, siz de dağılsın*" demişsiniz bu sözlerin, gerçekliği tespit edilmiştir⁴²⁷ demiş, fakat Menderes, bu sözlerin söylenmiş olduğu gerçekliğinin kesinlikle olmadığına ısrarlı cevaplar vermiştir.

Kararnamenin okunmasına devam edilmiştir: "Bu haber Menderes'e intikal ettirilince Menderes..." Mahkeme Başkanının Menderes'e, heyetin vapurdan rahat bir şekilde çıkmalarını alınan tertibata karşın nasıl olduğunu sormak için Namık Gedik'i arıyorsunuz, sorusunu yöneltmiş Menderes de, bu konuların Dâhiliye Vekili ile konuşulması gerektiğini belirtmiştir. Menderes kendisinin, Dâhiliye Vekiline sadece sonucu sormuş olabileceğini, "yani heyet ne yaptı, vapura gidildi, çıkmayacaklardı, bak ne oldu demişimdir. Valinin sinirli bir halde olduğu bana söylendi. Yoksa Valiyi Merkeze alın diye bir şey söylediğimi hatırlamıyorum" söylemlerine yer vermiştir.⁴²⁸ Valinin bir yere gitmesinin, valiye verilmiş bir ceza olarak değerlendirilmemesi gerektiğini, zaten kendisinin de böyle bir şey yapmayacağını, eğer bir yere alınması gerekiyorsa da, bunun bir diğer aşamada yapılması gerektiğini de eklemiştir. Başkan, valiyi merkeze aldırma durumunun ceza amaçlı olabileceğini ve bunu diğerlerinin gözünü korkutmak amacıyla yapmış olabileceğini belirtmiştir.⁴²⁹

Kararnamenin okunmasına devam edilmiş ve mahkeme başkanı, kararnamede geçen bir telefon görüşmesi üzerine, görüşmeyi yapanların Arif Özgen ve Çanakkale Valisi olup olmadığı sorusunu yöneltmiş, Adnan Menderes kendisinin olmadığını söyledikten sonra Başkan, aynı soruyu sanık Nuri Togay'a yönelmiştir. Togay da, telefon görüşmesini yapanın kendisi olmadığını, zaten olayların yaşandığı tarihlerden sonra Çanakkale'ye geldiğini, sonrasında da Adnan Menderes'ten ya da Namık Gedik'ten bir telefon almadığını olayları da validen öğrendiğini dile getirmiştir. Togay, Çanakkale'ye iki milletvekilinin geleceğini validen duyduğunu ve gazetelerden okuduğunu söylemiştir. Vali, kendisinin yanında

⁴²⁷ B.C.A.010.09.203.626.1.12

⁴²⁸ B.C.A.010.09.203.626.1.13

⁴²⁹ B.C.A.010.09.203.626.1.14

bulunmasını istemiş ve Togay da birlikte vapura gittiklerini belirtmiş ve yanlarında Halk Partisi İl İkinci Başkanı İl İdare kurulundan bir aza, Demokrat Parti'nin Başkanı ve İkinci Başkanı altı kişi vapura bindiklerini belirtmiştir. Mahkeme Başkanı, Togay'a oraya gittiklerinde, Demokrat Partilileri, heyetin vapurdan çıkmasına engel olması için götürmüş olduklarını, diğer zamanlarda bu kalabalığın olmayıp neden heyetin geleceği gün kalabalığın arttığı sorusu yönelttiğinde, Togay, İskelenin kalabalık olmasını sadece vapurun gelmesine bağlamış olsa da, o gün için Demokrat Partililere miting yapılacağı bilgisinin verilmiş olduğunu da eklemiştir.⁴³⁰

Mahkeme Başkanı, sanık Nuri Togay'a iskelede bulunan kalabalığın sardirmek üzere hazırlık yapıp yapmadıklarını, vapurdaki milletvekillerine çıkmalarını engelleyici söylemlerde bulunup bulunmadıkları yönünde sorular yöneltmiştir. Nuri Togay ise saldırıda bulunacak bir halk kitlesinin olmadığını, Valinin de iskeleden 100-150 metre mesafede jandarma ve polisler tertibat aldırması olduğunu, söylendiği gibi bağrıışmaların da olmadığını belirtmiştir. Mahkeme Başkanı, Togay'ın cevabının aksi yönünde, söylenen durumların yaşanmış olabileceği ihtimalinin yüksek olduğunu, heyetin vapurdan çıkmasını engelleyici söylemler ve ellerde sopalarla tehditli hareketler gibi bir takım olaylar yaşanmıştır ki, Çanakkale Ağır Ceza Mahkemesinde devam eden 186 kişi hakkında bu konular dolayısıyla davaların açılmış olduğuna değinmiştir.

Sanık Nuri Togay'a kimlerin İskele meydanında olduğu sorulduğunda Togay, sadece kendisinin orada bulunduğunu, Servet Sezgin'in Ayvıcık'ta olup gece saat 11.30 civarında Çanakkale'ye geldiğini, Ahmet Hamdi Sezen'in Bigadiç'te olup oraya gelmediğini, kendisinin ise zaten Çanakkale'de oturduğu için hep orada bulunduğunu ifade etmiştir.

Mahkeme Başkanı, Sanık Servet Sezgin'e, iskeleye vapurdan heyetin çıkmasını önlemek amacıyla saldırı için hazırlanmış olan kişileri bir araya getirmiş olduğu sorusunu yönelttiğinde, Sezgin, Çanakkale'de yaşanan olaylar esnasında kendisinin Almanya'da bulunduğunu, dönüş tarihinin ise "15 Eylül saat 23.00" olduğunu belirtmiştir.⁴³¹ Fakat olay 15 Eylül'den sonra yaşanmıştı, bu bilgi hatırlatıldığında Sezgin, duruma açıklık getirmek istemiş ve 15 Eylül'de Avrupa'dan döndüğünü, İstanbul'dan Çanakkale'ye hareketinin ise 16 Eylül olduğunu, kararnamede geçtiği üzere de Dâhiliye Vekili ve Namık Gedik tarafından Vali ve Demokrat Parti İl Başkanına, İstanbul'dan gelen telefon emirlerinin 16 Eylül'de

⁴³⁰ B.C.A.010.09.203.626.1.16

⁴³¹ B.C.A.010.09.203.626.1.17

gerçekleştiğinin yazılı olduğunu belirtmiştir. Çanakkale'ye döndüğü vapurun kaptanı Necati Bey'i de kendisine şahit olarak sunmuştur.⁴³²

Servet Sezgin, kararnamede İskele olaylarının tarihi 18 Eylül'de geçiyor bilgisinde yanlışlık görerek, olayın 19 Eylül'de yaşandığı belirtmiştir. Bu vermiş olduğu bilginin üzerine Mahkeme Başkanı, Sezgin'in İskele meydanında bulunmadığını daha önce belirtmesine karşın, nasıl bilebildiği sorusunu yöneltmiştir. Servet Sezgin ise 18 Eylül tarihinde "Bayramiç Orman İşletme Müdürlüğünün Ayvacık'ın Kavaklar-Tuzla arasındaki orman yolu inşası" tetkikinden⁴³³ ertesi gün gece yani 19 Eylül'de Çanakkale'ye dönmüş olduğunu söylemiştir. Saat 23.30'da evine giderken iskele meydanından geçtiğini, orada bulunan birkaç kişiye orada bulunan kalabalığın ne olduğunu sorduğunda, Geyikli'ye gitmek üzere bir tahkik heyetinin geldiğini, onları istemeyen Demokrat Partililerin burada toplanmış olduğunu söylediklerini belirtmiştir. Kendisinin, bu durumu hoş karşılamadığını, yaşanmaması gerek bir durum olarak tepki verdiğini ve milletvekillerinden Nuri Togay'ın da orada bulunuyor⁴³⁴ olduğunu ve heyetin bulunduğu vapurun 22'ye 10 kala iskeleden ayrıldığı bilgisini öğrendiğinde hemen Nuri Togay'ı ve İl İdare Kurulu azasını Belediyeye çağırması olduğu bilgilerini eklemiştir.

Mahkeme Başkanı, Sanık Ahmet Hamdi Sezen'e iskeleye gelecek olan heyete saldırı amaçlı büyük bir grup getirmiş olduğuna dair sorusunu yöneltmiştir. Sezen Çanakkale iskelesinde olanlardan alınan tertibattan haberinin olmadığını, iskelede karşılaşmanın nasıl olduğunu bilmediğini zaten kendisinin o gün Biga'da bulunduğunu sadece, Nuri Togay'ı arayan Parti Başkanının telefonuna çıkıp kendisiyle konuşmuş olduğunu belirtmiştir. Telefon görüşmesinde Parti Başkanının, o gün Çanakkale'de bir miting yapılacağı ve miting yerine gitmek üzere ilçelere araçların gönderilerek Çanakkale'ye geleceklerini öğrenmiş olduğuna değinmiştir.⁴³⁵ Mahkeme Başkanı, Sanık Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen'e tekrar tekrar iskelede bulunup bulunmadıklarını sormuş ve iki sanık da şahitler göstererek orada bulunmadıklarını belirtmişlerdir.⁴³⁶ Başkan, aynı soruyu Sanık Adnan Menderes'e de yönelttiğinde Menderes bilgisinin olmadığını dile getirmiştir.⁴³⁷

Sanık Nuri Togay'a, Mahkeme Başkanının İskele'ye gittiğinde milletvekillerinin ne durumda olduğunu sorması üzerine Togay, vapurun iskeleye

⁴³² B.C.A.010.09.203.626.1.18

⁴³³ B.C.A.010.09.203.626.1.19

⁴³⁴ B.C.A.010.09.203.626.1.20

⁴³⁵ B.C.A.010.09.203.626.1.21.

⁴³⁶ B.C.A.010.09.203.626.1.22.

⁴³⁷ B.C.A.010.09.203.626.1.25.

yaşıdığı saat olan 7.30'da, yanında bulunan Vali Bey, Demokrat Parti İl Başkanı Müjdat Bingöl, Arif Erensoy, CHP İl İdare Heyetinden İmdatettin Bey ve Rifat Gökhan ile birlikte vapura hareket ettiklerini belirtmiş ve kamarada heyete, halkın protesto halini aldıklarını söylemiş olduğunu ifade etmiştir. Vali Beyin de milletvekillerine vapurun iskeleden ayrılması gerektiğini, geceyi adaları dolaşarak geçirebileceğini ve kalabalık dağıldıktan sonra sabahın erken saatlerinde iskeleye çıkabileceklerini iletmiş olduğuna, ifadesinde yer vermiştir. Ayrıca vapurdan çıkışlarından sonra saat 10'a 10 kala vapurun hareket ettiğini de eklemiştir.⁴³⁸

Mahkeme Başkanı, iskele meydanında toplanan halkın, İstanbul'dan gelecek olan heyeti Çanakkale'ye çıkarmamak gibi bir düşünce içerisine girerek kendilerinin saldırı için hazırlanmaları pek mümkün olmadığını düşünmektedir. İskeledeki halkı bu duruma getiren güçlü bir etkenin olmuş olmasına değinerek, milletvekillerinin vapurla gelerek Çanakkale'ye çıkmalarının gayette mümkün olabileceğini söylemesi üzerine Togay, orada toplanan halkın saldırı amaçlı gelmediği, mitinge katılmak amacı güden halkın sadece Çanakkale'ye gelen heyeti karşılamak için iskelede bulduklarını belirtmiştir. Başkan, aynı soruları Sanık Adnan Menderes'e yöneltilmiş, Menderes bu konularla ilgilenenin Dâhiliye Vekili olduğunu belirtmiş, o gece kendisine sadece, kalabalığın toplandığını ve ne yapmaları konusunda danışmaları söz konusu olmuştur, şeklinde belirttikten sonra başkan, olayların Menderes'in kendisine bildirilmesinin birlikte olduğunu gösterdiğini ifade etmiştir.⁴³⁹

İskele olayının tarihi, 19 Eylül olarak varsayılmış ve ifadelere göre milletvekillerinin vapurdan iskeleye çıkamadığı ertesi günü ancak çıkabildikleri akabinde Geyikliye gitmek üzere yola çıktıkları ve 31. Kilometrede araçlarının önleri kesilerek saldırı halini almış eli sopalı insanların olduğu ve onları saldırıya yöneltenlerin Namık Gedik ve Adnan Menderes olduğu belirtilmiştir.⁴⁴⁰ Sanık Menderes, yaşanan olayı kendilerinin yönetmediğini, bu davranışın tek sorumlusunun mahalli teşkilat ve partisinin hareketi olduğunu ifade etmiş, Başkan ise böyle bir durumun yaşanması ancak yukarıdan bir emirle gerçekleşebilir, diğer türlü kimse buna cesaret edemez diyerek mahalli teşkilatın yapamayacağını belirtmiştir.

Mahkeme Başkanı, Sanık Nuri Togay'dan 31.Km olayını anlatmasını istemiştir. Togay, kendisinin iskele olayından sonra İstanbul'a hareket ettiğini, 31.Km olayıyla bir ilgisinin bilgisinin olmadığını belirtmiştir.⁴⁴¹

⁴³⁸ B.C.A.010.09.203.626.1.23.

⁴³⁹ B.C.A.010.09.203.626.1.24

⁴⁴⁰ B.C.A.010.09.203.626.1.26

⁴⁴¹ B.C.A.010.09.203.626.1.27

Sanık Servet Sezgin de, 31.Kilometre olayı günü Çanakkale'de idi ve gelişmeleri, Seferberlik müdürü Ahmet Berker'den öğrenmişti. Sezgin olayla ilgili failerin, İl İdare Kurulu Başkanı, İkinci Başkan, Merkez İlçe Teşkilatı Başkanı ve Ocak Başkanı olduğuna değinmiştir.⁴⁴²

Sanık Hamdi Sezen, 31.Km olayının yaşandığı gün, ikamet ettiği Biga'da olup olayla bir ilgisi bulunmadığı üzerinde durmuştur.⁴⁴³

Aynı olay hakkında art arda ifadeleri alınan sanıkların, doğru bulmadıkları davranışların yaşandığı olayla ilgili, ilgilerinin olmadığını belirtmeleri ve bunun yanında olaya engel olmak için de herhangi bir girişimde bulunmamaları merak uyandırıcı olmuştur.⁴⁴⁴

Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen'in Geyikli olaylarının çıkmasında etkin olan halkı, teşvik edici yönlendirmelerinden dolayı kararnameye göre sevk edilmişlerdir.⁴⁴⁵ "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu" çerçevesinde, Halk Partili Milletvekillerinin, Çanakkale İskelesine çıkmalarının engellenmesi için iskeleye saldırı halini almış halkın toplanmasına müsaade edilmesi son derece yersiz bir durum olduğu ortaya konmuştu. Bunlar üzerine Menderes, bahsedilen kanunun ihlali için hem DP hem de CHP'li halkı sorumlu göstermişti.⁴⁴⁶

6 Ocak 1961 tarihinde yapılan ikinci oturumun kararı, "Kurucu Meclisin çalışmalara başlaması dolayısıyla duruşma yapılamayacağından diğer şahitlerin bir sonraki oturumda dinlenmesine ve duruşmanın 10 Ocak 1961 Salı günü saat 13.30'da yapılmasına karar verilmiştir."⁴⁴⁷

Yüce Adalet Divanı Başkanı Salim Başol ile Selman Yörük, Rıza Tunç, Abdullah Üner ve Hıfzı Tüz'den oluşan dört üye, Çanakkale İskele ve Geyikli 31.Kilometre Olayları Davasının dosyalarını inceleyerek karara varmıştır. Karar gerekçeleriyle birlikte sunulmuştur;

"9 Eylül 1959 tarihinde Çanakkale'de, Cumhuriyet Halk Partisi kuruluşunun 36.yılı dolayısıyla yapılan kutlamalara katılmış bulunan CHP'li Milletvekilleri Kasım Gülek, Esat Mahmut Karakurt ve beraberindeki grup, burada coşku ile karşılanmışlardı. Kutlamalar esnasındaki halkın genelinden almış oldukları iyi

⁴⁴² B.C.A.010.09.203.626.1.29

⁴⁴³ B.C.A.010.09.203.626.1.31

⁴⁴⁴ B.C.A.010.09.203.626.1.32

⁴⁴⁵ B.C.A.010.09.203.626.1.33

⁴⁴⁶ B.C.A.010.09.203.626.1.34

⁴⁴⁷ B.C.A.010.09.203.626.1.179.

durumun içerisinde Karakurt'a yöneltilen "Cumhuriyet Halk Partisi seçimi kazansa dahi Demokrat Parti iktidarı vermeyecekmış" sorusuna Karakurt'un, "o zaman gayrimeşru hale gelirler" cevabı aktarımda değiştirilerek "Karakurt bize gayrimeşru dedi, piç dedi" şekline çevrilmiş ve bir hakaret algısına dönüştürülmüştür. Bu cevabı abartmakla kalmayıp daha ileriye giderek CHP'li gruba saldırı planı yapan DP'liler, 11 Eylül 1959 tarihinde Ezine'ye gelen CHP'li heyete, ellerinde taşlı sopalı kişilerle planlarını gerçekleştirme girişiminde bulunmuşlardır. Bu olay Büyük Millet Meclisine yansıtılmış ardından CHP Merkez İdare Kurulu ve Meclis Grubu yaşanan bu olayın incelemesini yerinde yapmak üzere Ankara Milletvekili Eski hakim İbrahim Saffet Omay ve Tokat Milletvekili Daniş Yurdakul görevlendirilmiştir.⁴⁴⁸ 16 Eylül 1959 tarihinde bu haberi alan Adnan Menderes'e, İçişleri Bakanı Namık Gedik'in "Bu adamlar kendilerini Türkiye Büyük Millet Meclisinin üstünde görüyorlar. Meclisin yetkisine tecavüz ediyorlar" diye durumu değerlendirmesiyle Adnan Menderes de CHP'li tahkik heyetinin Çanakkale'ye gitmesine engel olunması yönünde emirler vermiştir. Menderes'ten almış olduğu emir doğrultusunda Çanakkale Valisine ve Çanakkale DP İl Başkanına ulaşan Gedik, CHP'li Heyetin Çanakkale'ye çıkarılmamasını iletmiştir. Bir yandan hükümet yanlısı basın yapmış olduğu, CHP'li Heyetin aleyhindeki haberlerle de Çanakkaleli DP'lilerin düşünceleri, gelecek olan Heyete karşı olumsuz yönde şekillenmeye başlamıştır.⁴⁴⁹

Çanakkale'de artan olumsuz siyasi durum karşısında bu durumu hafifletmek ve oluşan yanlış algıyı düzeltmek adına CHP'li heyet 18 Eylül 1959 tarihinde basına bir demeç vermiştir. Çanakkale'ye gidiş sebeplerinin açıklandığı bu demeçte milletvekilleri, kendilerine verilen tetkik etme görevinin doğal hakları olduğunu, bu görevi usulünce yerine getireceklerini ve bunu yapma özgürlüklerinin ellerinden alınamayacağını belirtmişlerdir.⁴⁵⁰

19 Eylül 1959 günü CHP'li Milletvekilleri yanlarında Çanakkale CHP İl Başkanı İzzet Melih Dilmaç, Cumhuriyet Gazetesi Muhabiri Mazhar Kunt, Dünya Gazetesi Muhabiri Orhan Peksayar, Kim Dergisi Muhabiri Müfit Duru ile Çanakkale'ye Ayvalık Gemisi ise yola çıkmışlardır. Gelibolu'ya kadar sakin geçen yolculuk, Gelibolu'da gemiye Bolayır Belediye Başkanı Nuri Erer ve yanındaki arkadaşlarının milletvekillerine sözlü sataşmalarına karşılık milletvekillerinin olgun tavırları neticesinde bir olay çıkmamıştır. Çanakkale iskelesinde geldiklerinde gemiye gelen Çanakkale Valisi Fahrettin Akkutlu, DP

⁴⁴⁸ B.C.A.010.09.203.628.2.1/2/3.

⁴⁴⁹ B.C.A.010.09.203.628.2.3/4.

⁴⁵⁰ B.C.A.010.09.203.628.2.4.

İl Başkanı Müjdat Bingöl, İdare Heyetinden Arif Erensoy, Nuri Togay, C.H.P. İl Sekreteri İmadettin Elmas İdare Heyetinden Rifat Gökhan ve Hilmi Öztürk CHP'li Heyet ile gemiden inmemeleri yönünde konuşma yapmışlardır. Çıkmakta kararlı olan heyetin karşısında vali, gerekli güvenlik önlemi alındığını çıkmak isterlerse de bu kararı kendilerine bıraktığı belirterek gemiden ayrılmıştı. Heyetin çıkmakta kararlı olmasından dolayı Halk Partililerin "hep birlikte kol kola çıkma" teklifinde bulduklarında Nuri Togay, "eli ile gözünü açarak, pişt, yağma mı var. Bizimkilere nasıl dert anlatırız" diyerek gemiden çıkmıştır. O esnada iskelede Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen'in yönlendirmesiyle toplanmış olan DP'liler hücum halini almışlardır. CHP aleyhinde tezahüratlar yapan iskeledeki topluluk, Sanık Nuri Togay'ın önderliğinde harekete geçmesinin üzerine emniyet güçlerinin de CHP'li Heyete, topluluğun saldırısına müdahalede bulunamayacaklarını bildirmesi ve CHP İl Başkanı İzzet Dilmaç'ın da durumun karşı koyulamayacak bir hal aldığını belirtmesiyle "Heyet, önce araba vapuruna, sonra da geldikleri yolcu vapuruna geçerek canlarını kurtarabildikleri" anlaşılmıştır. Sanık Nuri Togay'ın işaretiyle ve "Ne duruyorsun, konuştuğumuz gibi olacak, hareket etsene" sözleri üzerine, öncesinde indirmiş olduğu Gökçeada yolcularını da almadan iskeleden ayrılan geminin ardından iskeledeki halk, Sanık Nuri Togay ve Sanık Servet Sezgin'i DP İl Binasına kadar omuzlarda coşkuyla taşımışlardır. Gemi, geceyi açıklarda geçirmiş ve ertesi sabah erken saatte tekrar ayrılmış olduğu iskeleye gelerek CHP'li Heyeti Çanakkale'ye indirmiştir.⁴⁵¹

İskelede yaşananları Özel Kalem Müdürü Arif Özgen aracılığıyla Çanakkale Valisinden öğrenen Adnan Menderes, CHP'li Heyetin Çanakkale'ye çıkmış olmalarına karşı büyük bir öfkeyle tepki vermiş ve valinin merkeze çağrılmasına dair Namık Gedik'e emir vermiştir. Gedik, bu emri gerçekleştirilmeden valiye telefonla ulaşarak Adnan Menderes'in emrini iletmiştir. Bunun üzerine, Çanakkale'ye gelen heyetin Geyikli'ye gönderilmemesi üzere kesin emir alan vali ve Çanakkale İl Merkezindekiler, bu emri yerine getirmek üzere tüm önlemleri almış oldukları tespit edilmiştir. Bu önlemler üzerine her adımları takibe alınan heyet, konakladıkları otelde, yemeklerini yedikleri lokantada ve gezintiye çıktıkları çarşı ve caddelerde polis kontrolü altında hareket etmek zorunda kalmışlar ve bu kontrollerin yanında kimi zaman da DP'li kişilerce sözlü saldırılara uğradıkları olmuştur. Heyetin, CHP İl İdare Kurulu Üyesi olan Ali Erkan'ın şehrin yakınındaki evine ziyaret etmek üzere çıktıkları akşam, polislerin yolda yaptıkları çevirmeyle, heyet yollarına araçlarıyla

⁴⁵¹ B.C.A.010.09.203.628.2.5/6/7.

devam edememişlerdir. O sırada aynı yoldan geçmekte olan DP İl Başkanı Müjdat Bingöl ve yanındakilerin aracı, önce durdurulmak istenmişse de "Müjdat Bingöl'ün açılın, çekilin; seyahat özgürlüğümüze nasıl mani olursunuz" demesi üzerine kendilerine yol verilmiştir. Ardından heyetin, yaya olarak gitmiş oldukları evin çevresinde jandarmalar heyet çıkana kadar nöbet tutmuştur.⁴⁵²

Geyikli'ye girmek için hazır olan CHP'li Heyet 23 Eylül 1959 günü Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten'in askeri uçakla Çanakkale'ye geldiği ve heyete bir gün önce gazetecilerden gelen Geyikli'ye giden yolların tutulmuş olduğu haberini almışlardır. Bunların ardından Servet Sezgin'den de, "Milletvekilleri Geyikli yolculuğundan vazgeçsinler" diye telefon alınmıştır. Geyikli'ye giderek görevlerini yerine getirmelerini güçleştiren bu etkenler karşısında heyet, İç İşleri Bakanlığına bir telgraf çekmiştir. Telgrafın birer kopyasını da Valiliğe ve Cumhuriyet Savcılığına göndermişlerdir.⁴⁵³ Namık Gedik'ten telgrafa gelen cevap; CHP'li Heyetin zaten orada bulunmalarının yanlışlığı üzerine böyle bir haklarının bulunmamasının da yanında, bundan sonra yaşanacak tüm olayların sorumlusunun CHP'li iki milletvekillerinin olduğuna dair olmuştur.⁴⁵⁴

Valinin, CHP'li Heyeti Geyikli'ye göndermek istememesi her konuşmada böyle bir durumun, oraya gidecek milletvekilleri için tehlikeli olduğunu bildirirken vali, Emniyet genel Müdürü Cemal Gökten'in gelişinden sonra heyetin Geyikli'ye gitmesinde bir sakınca görmemiştir. Böylece validen de alınan sözlü destekle, birinde gazeteciler olmak üzere üç taksi ile 23 Eylül 1959 tarihinde yola çıkmıştır. Araçların birinde Çanakkale CHP İl Teşkilatından Rifat Gökhan, İzzet Melih Dilmaç, Melih Ak, İbrahim Saffet Omay, Daniş Yurdakul ile

Gelibolu İlçe Başkanı Aziz Şengün, diğer araçta Cumhuriyet Gazetesi Muhabiri Mazhar Kunt, Milliyet Gazetesi Muhabiri Hasan Pulur, Dünya Gazetesi Muhabiri Orhan Peksayar, Akşam Gazetesi Muhabiri Müfit Duru bulunmaktadır. Bu araçlar, Ezine şosesi üzerinde 31.kilometrede bir köprü yakınında bir jandarma pikabının önlerine çıkmasıyla yollarına devam ederken, biraz ilerledikten sonra yolda araçların geçmesini engelleyecek şekilde durdurulmuş kamyonun önlerine çıkmasıyla durmuşlardır. Araçların durmasıyla etraftan "sarhoş edilmiş kişiler"ce saldırılar başlamıştır. Belirlenen saldırgan kişi sayısı 60-70'dir. Bu kalabalığın başında saldırı komutu veren kişiler DP İl Başkanı Müjdat Bingöl ile ikinci başkan Arif Erensoy olmuştur. Saldırgan ruhla araçlardaki CHP'lileri darp etmiş,

⁴⁵² B.C.A.010.09.203.628.2.7/8.

⁴⁵³ B.C.A.010.09.203.628.2.9/10.

⁴⁵⁴ B.C.A.010.09.203.628.2.10/11/12.

*araçların camlarını kırmışlardır. Rifat Gökhan'ı yaraladıkları ve Kim Dergisi muhabiri Müfit Duru'yu yaraladıkları ve fotoğraf makinesini kırdıkları tespit edilmiştir. Aziz Şengün'ün de başından yaralanmış halde yaya olarak diğerlerinin de araçlarıyla olay yerinden kaçmışlardır.*⁴⁵⁵

Davanın dosyalarında bulunan Şahitlerin ifadeleri ve kısmen farklılık gösteren sanıkların ifadeleri ile olayların buraya kadar olan kısmının gerçekliği kesinleşmiştir.⁴⁵⁶

Şahit Arif Özgen'in ve Sanık Adnan Menderes'in ifadeleri karşılaştırıldığında, Menderes, Çanakkale'de yaşanan olayların hepsini hatırlamamakla birlikte, Çanakkale'ye gidecek olan heyetin haberini aldığı anda bununla ilgilenmediğini belirtmiş fakat, Namık Gedik'in Geyikli'de meydana gelen olay üzerine CHP'li Milletvekillerinin oraya gitmelerinin zaman bakımından uygun olmadığını ve hatta Çanakkale'deki CHP'lilerin de, gelecek olan heyeti istemediğini belirtmiş olduğunu söylemiştir. Menderes, Namık Gedik'in "bu adamlar kendilerini Türkiye Büyük Millet Meclisinin üstünde görüyorlar" sözleriyle ilgili bir bilgisinin de olmadığını savunsa da Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Arif Özgen, Namık Gedik'in sözlerine karşı Menderes'in "Zor giderler, bunların gitmesine mani olacaksınız" emrini verdiğini söylemiştir. Menderes'in ifadesi ise, Heyetin Çanakkale'ye gitmesine engel olunması yönünde bir emrinin olmadığı yönünde olmuştur. Özel Kalem Müdürü tarafından Menderes'e verilen, Milletvekillerinin 19 Eylül 1959 tarihinde Çanakkale'ye gidecekleri haberine karşılık Menderes, sadece Çanakkale'ye bildirilmesi için emir vermiş olduğunu ifade etmişse de, Özgen, Menderes'in "Heyetin karaya çıkarılmaması" yönünde emrinin olduğunu bildirmiştir. İskelede CHP'li heyetin gemiden çıkarılmaması olayında Özel Kalem Müdürü ve Çanakkale İl Başkanından alınmış olan haberlere karşılık Menderes, bir kızgınlık ve ya öfke halinde karşılık vermediğini ifade etmiştir. Ardından CHP'li Heyetin Çanakkale'ye çıktıktan sonra Parti binasında bulunmalarının haberine karşılık ise Menderes, "valinin merkeze çağırılması" emrini vermediğini belirtmişse de Özgen, Menderes'in Namık Gedik'e "valinin merkeze alınmasını emrettiği" ifade etmiştir. Özgen ayrıca, Geyikli'ye yola çıkmadan önce CHP'li Heyetin İçişleri Bakanlığına yazmış oldukları telgrafa gelen cevabın Menderes tarafından Namık Gedik'e yazdırıldığı bilgisine ifadesinde yer vermiştir. Mahkeme incelemede bu telgrafla ilgili sanık Adnan Menderes'in ve avukatların savunmalarını kabul etmemiştir. Menderes, 31. Kilometre olaylarında bir etkisinin olmadığı bunu yapanların da "mahalli parti teşkilatının olduğunu" savunmuştur. Menderes, Nuri

⁴⁵⁵ B.C.A.010.09.203.628.2.13.

⁴⁵⁶ B.C.A.010.09.203.628.2.14.

Togay, Servet Sezgin, Ahmet Hamdi Sezen'e Çanakkale'de yaşanan olayların plan ve idaresi için emir vermediği ve yine Vali Fahrettin Akkutlu ve DP İl başkanına İskele ve 31.kilometre olayları hakkında emirler vermediğini savunmuştur.⁴⁵⁷

Karar dosyasında doğruluğu kesinleşen hali ile şahit Vali Fahrettin Akkutlu'nun 19 Eylül 1959 tarihinde Namık Gedik'ten almış olduğu telefonda, Çanakkale'ye gelecek olan CHP'li Heyetin Hükümetin vermiş olduğu karar ile Çanakkale'ye çıkarılmaması istenmiştir. Geminin iskeleye gelme saati yaklaşırken üst üste ısrarla İçişleri Bakanı ve Başbakanlık Özel Kaleminden aynı yönde emirler almıştır. Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten'in Çanakkale'ye gelişi, valinin almış olduğu emirleri yerine getirmesinden endişe duyulmasından gerçekleşmiştir. Valinin, Cemal Gökten'in yanında olduğu sırada C.H.P.'li Heyetten Geyikliye gitmek istemeleri üzerine almış olduğu telefonda, gitmelerinde sakıncalı bir durum olmadığını belirtmeye mecbur kalmıştır. Vali Akkutlu, Nuri Togay, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen'in emirler doğrultusunda hareket ettiğini belirtirken Arif Özgen'in de ifadesi de bunları doğrulamaktaydı.⁴⁵⁸

Karar dosyasına ait doğruluğu kesinleşmiş başka bir ifade de şahit Ruhimah Elmas'ın söyledikleridir. Elmas, komşusu olduğu Çanakkale İl Başkanı Müjdat Bingöl'ün evinde 31. Kilometre Olayının yaşandığı günün akşamında bir kişinin telefon konuşmasını duymuştu. Bu telefon konuşmasında, karşı tarafa "Telefonu aldık beyefendi. Muvaffak olduk. Geyikli'ye giremediler. Bütün arkadaşlar canla başla çalıştı. Görecektiniz Beyefendi. Hepsi birer ateş parçası idi. Başka emriniz var mı? Yarın ki vapurla katiyetle gidecekler. Araba parçalandı, Aziz yaralandı" sözleri aktarılmış ve ardından telefon konuşmasına Müjdat Bingöl devam ederek, "Beyefendi dün akşam bir beyanat vermişsiniz. Bütün arkadaşlar bundan çok mütehasıs oldu. Hepsi ayrı ayrı teşekkür ediyorlar. Bugün ki durum hakkında bir beyanat vermeyecek misiniz" diyerek bir görüşme gerçekleştirmişlerdi. Burada telefon görüşmesinin yapıldığı kişi, Mahkeme başkanın da onayladığı üzere Sanık Adnan Menderes olduğudur.⁴⁵⁹

Dava ile ilgili kararın verilmesinde dikkat edilen önemli bir ifade de Sefaettin Karanakçı'nın söyledikleri olmuştu. Çanakkale olaylarının yaşanmasının ardından bir süre sonra Karanakçı, Yusuf Gürata, Burhan Ulutan ve Nuri Togay ile Sefa Yalçuk'un makamındaki bir ziyaret esnasında Togay'ın Çanakkale olaylarıyla ilgili sohbetine şahit

⁴⁵⁷ B.C.A.010.09.203.628.2.15/16/17/21.

⁴⁵⁸ B.C.A.010.09.203.628.2.18/19.

⁴⁵⁹ B.C.A.010.09.203.628.2.20.

olmuştu. Çanakkale'ye gelen CHP'li milletvekillerinin Çanakkale'ye girmemeleri için hükümet ileri gelenlerinden Togay ve çevresindekilerin aldıkları talimatları yerine getirerek, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen'in "kaza ve köylerden adam getirdiklerini" özellikle Togay'ın kendisinin bu yöndeki emirlere tek tek uymasından dolayı Cumhurbaşkanından onur verici övgüler aldığını belirttiği de bilinmektedir. Karanakçı'nın ifadelerini Yusuf Gürata ve Burhan Ulutan'ın da ifadeleri doğrulamıştır.⁴⁶⁰

Dosyadaki sanık Nuri Togay'ın savunması incelendiğinde Togay; Çanakkale'deki olayların yaşandığı sırada burada tesadüfen bulunduğu hiçbir konuda Adnan Menderes ve Namık Gedik'ten emir almadığını, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen'le bir planın içerisine bulunmadıklarını belirtmişti. Gemiye vali ile çıkmalarındaki sebebin ise DP'lilerin kontrolleri dışında herhangi bir olay çıkarmasından endişe duymasından dolayı olduğunu ifade etmişti. Geminin kaptanına hareket saatinden önce gemiyi iskeleden ayrılması için herhangi bir komut vermediğini belirtirken, milletvekillerini iskeleye almaya gelen taksi şoförünü geri göndermesi ve iskeledeki kalabalığa "dağılın, vapur gitti iş bitti" demesinin oluşabilecek herhangi olumsuz bir olayı önlemek amaçlı olduğunu, sonrasında omuzlarda taşınma durumunun ise "herhangi bir hadise çıkmamış olmasının sevincine atfettiğine" daha sonra gerçekleşen 31. Kilometre olayında kendisinin İstanbul'da bulunduğundan bir ilgisi olmadığını savunmuştu. Togay'ın bu savunmasına karşı şahit İzzet Melih Dilmaç, İmadettin Elmas, Rifat Gökhan ve Fahrettin Akkutlu'nun ise bu konulara dair dava kararını netleştirmeye yardımcı ifadeleri vardır. Bunlar; Nuri Togay'ın Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen ile birlikte CHP'li iki milletvekilini Çanakkale'ye çıkarmama planlarını gerçekleştirmek üzere çabaladıkları ve Nuri Togay'ın CHP'li milletvekillerinin gemiden birlikte çıkma tekliflerine karşı "Pişt, yağma mı var? Bizimkilere nasıl dert anlatırsınız? diyerek gemiden ayrılığı" yönündeki ifadelerdi.⁴⁶¹

Kararın gerekçelerinin devamında, Servet Sezgin ve Ahmet Hamdi Sezen'in birlikte gerçekleştirdikleri etraftan DP'li kişileri Çanakkale'ye gönderdikleri, Nuri Togay'ın iskelede bulunan kalabalığı CHP'li Milletvekillerinin üzerine hücumla yönlendirdiği, yine milletvekillerini almak isteyen taksi şoförüne karşı sert tepkide bulunarak geri göndermiş olduğu, Gemi kaptanına gemiyi kaldırması için komut verdiği şahitlerin ifadeleri ile anlaşılmıştır. Ayrıca Gemi kaptanı Adnan Işın'ın

⁴⁶⁰ B.C.A.010.09.203.628.2.20/21/23.

⁴⁶¹ B.C.A.010.09.203.628.2.22/23/24.

"gemiye saatinden önce hareket ettirmesinin nedeninin havanın sert olmasından dolayı" olması dosya incelemelerinde gerçek dışı bulunmuştur.⁴⁶²

Sanık Servet Sezgin'in yapmış olduğu savunmasında; İskele Olayı öncesinde Namık Gedik'ten bir telefon almadığı, Vali ve İl Başkanına verilen emirlerden haberinin olmadığı, İskele Olayının yaşanmasının ardından Çanakkale'ye gelmiş olduğu ve evine giderken yolda durumdan haberdar olduğu, 31. Kilometre olayıyla hiçbir ilgisinin olmadığı ayrıca CHP'li Milletvekillerinin İçişlerine çektikleri telgrafta isminin yer almaması durumundan yapmış olduğu savunmanın ispatı yönünde değerlendirilmesini istemiştir. Sezgin'in savunması değerlendirilirken ispatlı şahitlerin ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Sanık Servet Sezgin'in Çanakkale'de yaşanan olayların planlamasında ve yürütülmesinde bizzat yer aldığı tespit edilmiştir. İskele olayında "Hücum edin" diyerek kalabalığı hücumla itmesi, gemi iskeleden ayrıldıktan sonra omuzlarda taşınmış olması, 31. Kilometre olayında "Ezine'nin Pınarbaşı köyünden olayın idaresini yaptığı" kanıtlarla gerçekliği kesinleşmiş ve sanık Servet Sezgin'in savunması kabul edilmemiştir.⁴⁶³

Sanık Ahmet Hamdi Sezen'in yapmış olduğu savunmasında; Adnan Menderes ve Namık Gedik'ten herhangi bir emir almadığı, iskele olayı yaşandığı sırada orada yer almadığı gibi kendisini iskelede görenlerin sayısının mahkeme süresince şahitlik etmiş kişilerin çok az bir kısmının kendisini gördüklerini söylemiş ve 31. Kilometre olayının yaşandığı tarihte kendisinin Biga'da bulunduğunu ifade etmiştir. Tüm bu savunmasına karşılık şahitlerin ifadeleri ışığında, Servet Sezgin ve Nuri Togay'la birlikte organize oldukları, CHP'li Milletvekillerini gemiden çıkarmamak için Biga'da Mehmet Palavuz'un otobüsünü kiraladığı, 31. Kilometre olayında Servet Sezgin ile işbirliği içinde olayı idare ettiğinden dolayı Sanık Ahmet Hamdi Sezen'in savunması kabul edilmemiştir.⁴⁶⁴

Bununla birlikte Anayasanın her maddesinde korunmak istenen değerlerin aynı olmaması sebebiyle Ceza kanununda da Anayasa'daki temel prensiplerin ihlali ayrı ayrı müeyyideler altına alındığından 146. Maddenin tatbiki mümkün görülmemiştir. Buna rağmen Başbakan Adnan Menderes'in bulunduğu mevkinin nüfusuna dayanarak Özel Kalem Müdürü ve gerekse İçişleri Bakanı aracılığı ile mahalli⁴⁶⁵ idarede gelişmelere etki ettiği ve böylece suç işlemeye yönlendirdiği vurgulanmıştır. Bu noktada en dikkat çeken yer ise "diktaya geçiş için liderlerden biri olduğu" kabul edilmiştir. Ve savunmaları kabul

⁴⁶² B.C.A.010.09.203.628.2.25/26.

⁴⁶³ B.C.A.010.09.203.628.2.27/28/29/30.

⁴⁶⁴ B.C.A.010.09.203.628.2.30/31/32/33.

⁴⁶⁵ B.C.A.010.09.203.628.2.34.

edilmemiştir. Ayrıca bu noktada iktidar sahiplerince işlenen suçların aleni suç olarak görülemeyeceği bunun tüm ülke çapında etki yarattığı vurgulanmıştır.⁴⁶⁶

Diğer yandan suç işlediği sabit görülenlerin hükümet başkanı, bakan gibi görevlerde bulunmaları partilerinin iktidardan düşmelerine mani olmak için ortak menfaatler dâhilinde gerçekleştirdiği kabul edilmiştir. Karar olarak sanıkların dava konusu fiilleri iddiaya uygun şekilde işledikleri, muhalefette bulunan Halk Partisinin hükümeti soru yolu⁴⁶⁷ ile yerinde inceleme yapmak için gidecek heyet başta olmak üzere gazetecilerin seyahat hürriyetinin engellendiği, can emniyetlerinin hiçe sayıldığı, muhalefet partisi üyelerinin toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununa göre toplanmasına engel olunurken DP'lilerin kendi tertipleri olan nümayişler düzenledikleri kabul edilmiştir. Ve bunları yürütürken görevini yapmaya çalışan kolluk kuvvetlerine de mani olduğu vurgulanmıştır.⁴⁶⁸ Sonuç olarak tüm bunlar Anayasayı ihlal suçunun bir vakası olarak kabul edilmiş ve bu dosya içinde ayrıca ceza verilmemiştir. Buradaki sabit olan gelişmeler Anayasayı ihlal davasına dayanak olarak kabul edilmiştir.

⁴⁶⁶ B.C.A.010.09.203.628.2.35.

⁴⁶⁷ B.C.A.010.09.203.628.2.36.

⁴⁶⁸ B.C.A.010.09.203.628.2.36.

SONUÇ

Türk Demokrasi tarihinin en önemli tartışma başlıklarından birisi hiç şüphesiz çok partili hayata geçiştir. Bu tartışmanın çerçevesini genel oranda başarısız geçiş denemeleri oluşturmuştur. Bu bağlamda 1923-1938 sürecinde iki önemli girişim öne çıkmıştır. Bunlardan ilki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası deneyimidir. Bu ilk girişim dönem şartları içerisinde iç dinamiklerden ortaya çıkmıştır. Ancak kısa süre içerisinde iç güvenlik, devrim ve laiklik gibi görece sınırları yeni çizilen alanlardaki hassasiyet ve belki daha da öne çıkan iktidar tartışmaları partinin sonunu getirmiştir. Bu dönemde ikinci deneme ise temellendiği alan bağlamında ilkinden çok daha farklı olan Serbest Cumhuriyet Fırkasıdır. Keza bu denemenin parti ismini, başkanını ve tüzüğünü belirleme süreci partinin gereklilik temeli ile ortaya çıktığını büyük oranda göstermiştir. Ancak bu deneme de daha çok iç çekişmelerin etkisinde başarısızlık ile sonuçlanmıştır. Buradan hareketle başlayan tek parti iktidarı İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği tartışmalar, parti içi uygulamalar ile Demokrat Parti'nin kuruluş sürecini hazırlamıştır. Bu noktada Demokrat Parti Terakkiperver Fırkası örneğinde olduğu gibi kendi iç dinamiklerinden ve yine aynı örnekteki iktidar partisi içinden doğmuştur. Böylece Türkiye çok partili hayatı 27 Mayıs askeri müdahalesine kadar değişik tartışma ve uygulamalar ile yaşamaya başlamıştır.

Demokrat Parti iktidarı her ne kadar 1950-1960 tarihleri arasındaki on yıllık dönemi kapsasa da iktidarın 1957-1960 süreci muktedir olma yönüyle değişik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Nitekim ülke içerisinde önce muhalefet ve ordu içerisinde oluşan güç dengesi giderek kendisini hissettirmeye başlamıştır. Şüphesiz ki bu sürecin oluşmasında 1957 seçim sonuçları etkili olmuştur. Keza seçim sisteminin birinci olan parti lehindeki avantajlarına rağmen 1957 seçimleri Demokrat Partinin iktidarı kaybetme ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Burada yaşanan oy kaybı muhalif gruplar için çok önemli bir umut kaynağı olmuştur. Öyle ki Demokrat Parti idarecileri dahi erken seçim gerekliliğini dile getirmeye başlamıştır. Ancak bu dönemin en tartışılan yönü ise iktidarın muhalif gruplara karşı yürütmüş olduğu süreç olmuştur. Nerede ise her zayıflama anı yeni bir sertlik yanlısı uygulama veya kanunu beraberinde getirmiştir. Diğer bir deyişle Demokrat Parti kuruluş gerekçelerini ve iktidara gelme sürecindeki eleştirilerini unutmaya başlamıştır. Bu sefer karşısında yer alan muhalif gruplar benzer tartışmaları ortaya getirmeye başlamıştır.

Türkiye, bu tartışmalar içerisinde 1959 yılında yaşanan ve askeri darbe sürecinde de etkili olacak olan olaylar ile karşı karşıya kalacaktır. Bu durumun temelleri hiç şüphesiz 1950'den itibaren başlayan toplumsal kutuplaşmanın bir sonucu olmuştur. Nitekim dönemin sözlü tanıklarının anlatımı bu durumu çok ileri uç örnekleri ile göstermiştir. Öyle ki bazı anlatımlar camilerini ayırılan bir toplumsal yapı ortaya çizmiştir. Tüm bu gerçeklik içerisinde Ordu'da başlayan darbe hizipleri her geçen gün gücünü arttırmıştır. Buna muhalefet-iktidar tartışmaları da bir yere kadar önemli bir zemin sağlamıştır. Diğer yandan hükümetin iktidar gücünü korumak için daha çok güvenlik bakışlı yaklaşımı gelişmeleri kontrolden çıkarmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi 1959 yılında ülke genelinde gezilere başlamıştır. Bu geziler esnasında Demokrat Parti'nin gerek iktidar uygulamaları gerekse yereldeki uygulamaları gerginlikleri çatışmaya dönüştürmüştür. Bu atmosfer içerisinde CHP heyeti Eylül 1959'da Çanakkale'ye gezi düzenlemiştir. Bu gezi esnasında CHP vekillerinin iktidara yönelik “gayri meşru” iddiaları Çanakkale'de yaşanan olayların da başlangıcı olmuştur. Bu tartışmalar içerisinde Geyikli'de heyete yapılan saldırılar tarafları daha çok çatışma zeminine yöneltmiştir. Çanakkale'de bu yaşanan tartışmalar önce ülke gündeminde daha çok da CHP gündeminde yer tutmuştur. CHP, bu yaşananlardan hareketle iktidara karşı olan söylemlerini daha da sertleştirmiş ve konunun meclis gündemine taşınması için çalışma yapma kararı almıştır. Bu çalışmanın özü “tahkik heyeti” kurulması olmuştur. Ancak iktidar bu tür bir heyetin varlığını kendi meşruluğu adına tartışmalı gördüğü için ilk andan itibaren kabul etmemiş ve konuyu kamuoyuna bu haliyle basın aracılığı ile indirmiştir. Bu durum ülke genelinden daha çok Çanakkale yerinde karşılık bulmuş ve DP yönetimi merkez ile aynı ses tonu içerisinde heyetin Çanakkale'de çalışamayacağını açıklamaya başlamıştır. Bu durum kendiliğinden gelişen bir olaylar zinciri olmaktan daha çok merkezi hükümetin yönlendirmesi ile gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle halk bu süreç için gerek psikolojik gerekse fiziksel olarak hazırlanmıştır. Nitekim Yassıada yargılamalarına yansıyan hali ile Çanakkale özelinde yaşananlar Demokrat Parti idareci ve üyelerince organize edilmiştir. İlk yaşanan gelişme CHP heyetinin tahkik heyeti ile sonuçlanmış ancak bu heyetin Çanakkale ziyareti beraberinde yeni bir çatışma ortamını yaratmıştır. Nitekim bu heyet Çanakkale iskelesine çıkarılmamıştır. Böylece Çanakkale'deki atmosfer ülke gündeminde iktidar-muhalefet tartışmalarını yeni bir boyuta ve söyleme taşımıştır. Muhalefet bu süreci kişisel hak ve hürriyetler boyutundan değerlendirirken iktidar “darbe hazırlayıcılığı” söylemini dillendirmeye başlamıştır.

Tüm bu tartışma ve çatışmalar arasında CHP heyeti bir gün sonra Çanakkale'ye çıkmıştır. Heyet, bir yandan Çanakkale'deki temaslarını sürdürürken bir yandan da Geyikli'ye gitmek için görüşmeler yapmaya başlamıştır. Ancak bu noktada Geyikli'den gelen haberler bu ziyaretin yapılmaması gerekliliğini önemli oranda hissettirmektedir. Öyle ki Demokrat Partililer Çanakkale-İskele olaylarında olduğu gibi önemli oranda örgütlenme içerisindeydi ve çatışmanın kaçınılmaz olduğu görünmekteydi ve bu durumu güvenlik güçleri dâhil tüm bilgi kaynakları doğrulamaktaydı. Buna karşı CHP heyeti Geyikli için yapacağı geziyi erteleme teklifini dahi kabul etmemiş ve Geyikli'ye gitmek için harekete geçmiştir. Ancak heyet Geyikli'ye ulaşmadan 31. Kilometrede önu kesilmiş ve saldırıya uğramıştır. Vekiller ve heyet zor şartlar altında Çanakkale'ye ulaşmıştır. Bu saldırı ilk andan itibaren ön görülen bir durum olarak nihayetinde gerçekleşmiştir. Böylece CHP heyeti İstanbul'a dönme kararı almıştır. Ancak ülkenin içinde bulunduğu kutuplaşma ortamı Çanakkale örneğinde olduğu gibi İstanbul'da da zuhur etmiştir. CHP heyeti Galata rıhtımında karşılanma esnasında yeni tartışma ve çatışmalar yaşanmıştır. Bu gelişmeler 27 Mayıs askeri darbesine giden sürecin basamaklarını oluşturması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Öyle ki Yassıada duruşmalarında Demokrat Parti iktidarının yargılanmasında ve Anayasayı ihlal suçunun sabit görülmesinde bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim Adnan Menderes duruşmalar sürecinde bu konuyla ilintili olmadığını ve sadece süreci takip ettiğini söylese de şahitler ve bazı ifadeler durumun böyle olmadığını göstermiştir. Keza bu sürecin çözülmesini sağlayan en yakınındaki isim olmuştur. Özel Kalem müdürünün ifadeleri doğrudan sürecin içerisindeki aktif rolünü ortaya çıkarmıştır. Bu haliyle başta Adnan Menderes olmak üzere İçişleri Bakanı Namık Gedik, Demokrat Parti Çanakkale milletvekilleri Nuri Togay, Ahmet Hamdi Sezen, Servet Sezgin yargılanmıştır. Ayrıca kimi ifadelerde Celal Bayar'ın yaşanan gelişmeleri takip ettiği görülmektedir.

Sonuç olarak Çanakkale özelinde başlayan ancak Türkiye genelindeki atmosferi yansıtan olaylar, muhalefet-iktidar tartışmasının çok üzerinde askeri müdahale sürecinin gerekçeleri içerisinde temellenmeye başlamıştır. Muhalefetin ısrarcı, iktidarın müdahaleci yaklaşımı kutuplaşan şartlar içerisinde darbeye giden sürece tetikleyici etki yaratmıştır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Mustafa (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, Ankara: Phoenix Yayınları
- Aydemir, Şevket Süreyya (2007). *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Remzi Kitapevi
- Aydemir, Şevket Süreyya (2011). *İkinci Adam*, c.III, İstanbul: Remzi Kitapevi
- Başgil, Ali Fuat (2008). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Çakmak, Fevzi (2014). "Cumhuriyet Halk Partisi'nin "Ege Vazife Gezisi" ve 1959 yılı Uşak-İzmir Olayları", *Turkish Studies*, Volume 9/10 2014.
- Dağcı, Gül Tuğba (2006). *Ordu-Siyaset İlişkisi*, İstanbul: İlgi Yayınları
- Demir, Sefa Salih (2016). "27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Giden Süreçte Üniversite'nin Etkisi", *IJOEEC*, Sayı:1, 2016.
- Demir, Şerif (2011). *Düello (Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesi'ne Olaylar)*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Demirel, Tanel (2011). *Türkiye'nin Uzun On Yılı, Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Dikici, Ali (2014). "27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi ve Türk Polisi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.30, Sayı:89.
- Emiroğlu, Atiye (2011). "27 Mayıs 1960 İhtilali ve Demokrat Parti'nin Tasfiyesi", *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1, Mayıs 2011
- Eraslan, Cezmi (2008). "Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi
- Erer, Tekin (1966). *On Yılın Mücadelesi*, İstanbul: Ticaret Postası Matbaası
- Eroğul, Cem (2003). *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Gün, Önder (2006). *27 Mayıs Askeri Müdahalesine Doğru DP-CHP Mücadelesinin Zirvesi: 18 Nisan 1960-Tahkikat Komisyonunun Kurulması ve Faaliyetleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi

- Hale, William (2014) *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, İstanbul: Alfa Yayınları
- Karal Akgün, Seçil (2009). “Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasaya Kısa Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 43, Bahar 2009.
- Karayaman, Mehmet (2010). “İsmet İnönü’nün Uşakta Taşlanması Olayının Sebep ve Sonuçları”, *Tarih Okulu*, Sayı: VIII, Eylül-Aralık 2010.
- Karpat, Kemal (2011). *Türk Siyasi Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Özdağ, Ümit (2004). *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Boyut Yayınları
- Tekil, Füzûzan (1989). *İnönü Menderes Kavgası*, İstanbul: Tekil Neşriyat
- Toker, Metin (1991). *Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları (1944-1973)*, İstanbul: Bilgi Yayınevi
- Turan, Şerafettin (1999). *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, Ankara: Bilgi Yayınevi
- Yücel, M. Serhan (2011). *Demokrat Parti*, İstanbul: Ülke Kitapları

Diğer Kaynaklar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

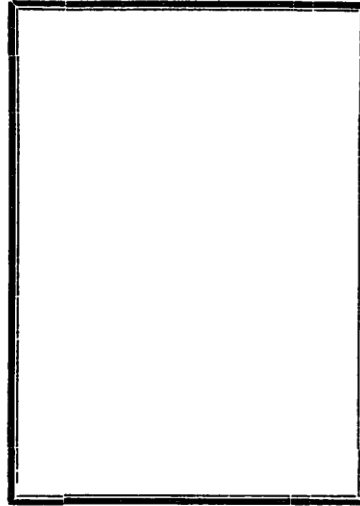
Cumhuriyet, Milliyet, Zafer, Tercüman, Akşam, Havadis, Her Gün, Yeni Asır, Yeni Gelibolu, İstanbul Ekspres, Yeni Gün, Yeni İstanbul, Yeni Sabah, Ankara, Atayolu [1-30 Eylül 1959]

EKLER

İntihap dairesi	Çanakkale	Evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	Evli 2 çocuk
Adı ve soyadı	Nuri Togay	Memur ise, seçimden evvelki son memurluğu	Ankara Erkek Teknik Öğretmen okulu Başmuavini
Babasının ve anasının adı	Selim Ayşe	İntibak derecesi ve son maaşını aldığı tarih	Mayıs/1954
Doğduğu yer ve tarihi	Biga 1331	Memur değilse seçimden evvel son durumu	-
Tahsili	Yükdek	Evvvelki devrelerde Mebus seçilmiş ise devre ve intihap daireleri	-
Bildiği diller	Almanca, Fransızca	Yedek Subay ise sınıfı, rütbesi ve sicil numarası	Yedek subay Piyade Üsteğmen No: 45269
İhtisası	-	Kayıtlı bulunduğu Askerlik şubeleri ve numaraları	Biga askerlik şubesi
Eserleri	-	Seçim zaptının tarihi	5/5/1954
İlim rütbesi	-	Kaç reyile mebus seçildiği	bir kere
İşi ve gücü	Öğretmen	Meclise katılma tarihi	14/Mayıs/1954

10. Dönem
1982

EK2

Sicil no
2278

İntihap dairesi	Canakkule	Evlü olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	evli 2 çocuk
Adı ve soyadı	Ahmed İsmail Sezen	Memur ise, intihaptan evvelki son memurluğu	yağ
Babasının ve anasının adı	İsmail Fadma	İntibak davcesı ve son marifet aldığı tarih	—
Doğduğu ve tuzhi	1338 Rize	Memur değilsen intihaptan evvel son durumu	Duruband
Tahsili	Okulda	Evvelki devrelerde mebus intihabedilmiş ise devre ve intihap daireleri	—
Bildiği dilleri	Fransızca	Yedek subay ise sı nıfı, rütbesi ve sicil numarası	Askeri Şahin Teğmen
İhtisarı	Duruband	Kayıtlı bulunduğu askerlik subeler ve numaraları	Rize
Eserleri	—	İntihap ^{mazbatasının} tarihi	—

Ahmet Hamdi SEZEN Hâl Tercümesi

EK3

10. Dönem
1981

İntihap dairesi	Çama kalesi	Evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	Evli Bir çocuklu
Adr ve soyadı	Servet Sezgin	Memur ise, seçimden evvelki son memurluğu	Adliye Müfettişi (Ankara Bölgesi)
Babasının ve anasının adı	Mehmet Mirza Cemile	İntibak derecesi ve son maaşını aldığı tarih	Maaş 70 kadro 60. 3 Mayıs 140 1954
Doğduğu yer ve tarihi	Bitlis 1335	Memur değilse seçimden evvel son durumu	
Tahsili	Yüksek	Evvelki devrelerde Mebus seçilmiş ise devre ve intihap daireleri	
Bildiği diller	Fransızca	Yedek Subay ise sınıfı, rütbesi ve sicil numarası	Toprak, üstümler 59658
İhtisası		Kayıtlı bulunduğu Askerlik şubeleri ve numaraları	Bitlis
Eserleri		Seçim zaptının tarihi	5/5/1954
İlim rütbesi		Kaç reyile mebus seçildiği	81250
İşi ve gücü	Adliye Müfettişi	Meclise katılma tarihi	14/5/1954

Servet Sezgin Hâl Tercümesi

EK4

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR
KURUMU İŞGEMAL ATATÜRK

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR
KURUMU İŞGEMAL ATATÜRK

KÜÇÜK İLANLAR
HERGÜN SİZE AZ PARA İLE ÇOK İŞ GÖRÜR

C.H.P. NİN BÜYÜK YURT GEZİSİ BAŞLIYOR

Programa göre, ekipler bugün den itibaren 23 bölgeye dağılacaklar

Gezilere, Milletvekilleri; Parti Meclisi Üyeleri, Merkez Temsilcileri olmak üzere 200 den fazla C.H.P. mensubu katılacak

Büyük Yurt Gezisi için hazırlanan C.H.P. ekipleri, Bursa'da toplanıyor. Bursa'da toplanan ekiplerin, Bursa'da yapılacak toplantıda, Merkez Temsilcileri, Parti Meclisi Üyeleri, Milletvekilleri ve diğer mensupları katılacak. Bursa'da yapılacak toplantıda, Merkez Temsilcileri, Parti Meclisi Üyeleri, Milletvekilleri ve diğer mensupları katılacak.

İlk ekip Nevşehir bölgesine gitti
C.H.P. ekibi Nevşehir bölgesine ilk ekip olarak gitti. Bursa'da toplanan ekiplerin, Bursa'da yapılacak toplantıda, Merkez Temsilcileri, Parti Meclisi Üyeleri, Milletvekilleri ve diğer mensupları katılacak. Bursa'da yapılacak toplantıda, Merkez Temsilcileri, Parti Meclisi Üyeleri, Milletvekilleri ve diğer mensupları katılacak.

Gülek'in Bursa C. H. P. İl Merkezinde yaptığı konuşma

Millet radyosu, haberleri her tarafa yaymaktadır

Ada "Sıkıntıları seyredenler sözde refah şarkıları söylüyorlar. Gerçekte bu, haksızlık yapanların matem marşıdır," dedi

İzzet Akçal Devlet Bakanları tayin edildi

KURBANÖĞLU DA, DEVLET BAKANLIĞINDAN AYKIRILDI
M. İzzet Akçal, Devlet Bakanları tayin edildi. Kurbanöğlü de, Devlet Bakanlığından aykırıldı.

Kıbrısta Rumlar iki yeni teklif yaptılar

Makarios ile Yunan heyeti Türkiye'ye davet ediliyor

DOĞAN KASAROĞLU BİLDİRİYOR
Doğan Kasaroğlu, Kıbrıs'ta Rumların iki yeni teklif yaptığını bildirdi. Makarios ile Yunan heyeti Türkiye'ye davet ediliyor.

Dövmek ve dövülmek

Y. K. KARASMANLIOĞLU
Y. K. Karasmanlioğlu, dövmek ve dövülmek hakkında yazdı.

Hava Temizleme Bakanlığı Bakanı İzzet Akçal, Devlet Bakanları tayin edildi. Kurbanöğlü de, Devlet Bakanlığından aykırıldı.

Kitapları yaktırılan Pen Klübü Başkanile yapılan mülakat

Bugün 3 üncü sahifede

Asabi buhran geçiren bir kadın ihtiyar kayınbağasının başını ballayla gövdesinden ayırdı

Bursa'da da 15 günlük bir gelin tecavüz edilirdikten sonra öldürüldü

Bir gazeteci 33 dövme sanık
BİR İRANLI GAZETECİ İRAN DA İNFAZ HAKKI VERİR VE MAMUR GAZETECİ YÖRÜTÜMÜ DEDİ

GÜNÜN İŞİĞİNDE

Amerika için ideal ve menfaat

Bülent ECEVİT

Bülent Ecevit, Amerika için ideal ve menfaat hakkında yazdı. Amerika için ideal ve menfaat, Bülent Ecevit'in yazdığı bir makale.

Milliyet
Halk Gazetesi

BUGÜN 6 SATFA 25 KURUS

NATO SITESİ İNŞAAT BÜROSUNDAN

Perşembe **24 EYLÜL** 1959

Çanakkale-Ezine yolunda dün olan hâdiselerin neşri yasak

Çanakkale Sulh Cezâ mahkemesinin aldığı karar "Çok acele,, kaydı ile ulaştırıldı

Gedik C.H.P. yi İhtilâl Tahriki ile İtham etti

Dahiyeye Vekili, C.H.P. mebuslarına verdiği cevapta, "Siz meşrû bir muhalefetin meşrû mücahede tarzı olarak kabûlüne imkân bulmaması bir yolumuz bırakılmıyordur" diye...

FENERBAĞÇE TUR ATLADI

1-4 hâdiselerle ilgili olarak mahkeme tarafından 17 hâdiseler için 20 gün süreyle neşri yasak kararı verilmiştir. Çanakkale Sulh Cezâ Mahkemesi'nin aldığı karar "çok acele" kaydı ile telgrafla İstanbul'a bildirilmiştir.

YASAK KARARI

Çanakkale Sulh Cezâ Mahkemesi'nin aldığı karar "çok acele" kaydı ile telgrafla İstanbul'a bildirilmiştir.

GAMBAZLIK LAZIM

Çanakkale Sulh Cezâ Mahkemesi'nin aldığı karar "çok acele" kaydı ile telgrafla İstanbul'a bildirilmiştir.

Bir polis, bir kadın polis'le bir sivil öldürüp intihar etti

Dün akşam saat 18.30 da Kadıköy iskele meydanında ask yüzünden tabanca ile işlenen cinayette oradan geçmekte olan bir kadın da yaralandı. Ölen erkek ve yaralı kadın serseri kurşunlarla vuruldu

Ruhsal bir polise memur olan Kadıköy iskele meydanında bir kadın polis ve bir sivil öldürüldü. Yaralı kadın da yaralandı. Ölen erkek ve yaralı kadın serseri kurşunlarla vuruldu.

SOSIS KRALI 20 BIN AT ALMAK İSTİYOR

En lüks otomobilin atından yapıldığını söyleyen Çiğdem Beyoğlu'nun 20 bin at almak istediği...

Arap'lar Irak'a karşı birleşiyor

Dün de Kahire ve Şam'da binlerce kişi Kasım aleyhinde nümayişler yaptı

İRAK hükümetinin Fırat kıyısında bir bölgeyi kontrol altına alması üzerine Araplar birleşiyor. Dün de Kahire ve Şam'da binlerce kişi Kasım aleyhinde nümayişler yaptı.

KRUŞÇEV, NIXON'U İKE'A ŞİKÂyet ETTİ

Eisenhower'in yardımcısı da Rus Başvekilinin öfke gösterilerine temasla "Kruşçev tam bir aktördür,, dedi

SOVYET Başvekil Kruşçev, Amerikan Başvekil Nixon'a, meşhur Eisenhower'in yardımcısı olan Richard M. Goodwin'i, Rusya tarafından gönderilen bir mektuple suçlamıştı. "Kruşçev tam bir aktördür,, dedi.

LUCEYİN SEYAHATI

Richard M. Goodwin'in Moskova'ya yaptığı ziyaret...

Kervan bugün Biga'dan Çanakkale'ye gidecek

Biga'dan Çanakkale'ye gidecek kervan...

RUŞEN EŞREF DEFNEDEDİ

Yenişehir'de defnedildi.

Grivas Yunan halkını kandırmaya çalışıyor

Partilerin, kendisine sırt çevirmiş eski E.G.K.A. ci memleketi dolayarak "Sizi ben kurtaracağım,, diyor

ATINA, 24 EYLÜL

Grivas Yunan halkını kandırmaya çalışıyor. Partilerin, kendisine sırt çevirmiş eski E.G.K.A. ci memleketi dolayarak "Sizi ben kurtaracağım,, diyor.

Soygucu kadınlar ve kurbanları

Soygucu kadınlar ve kurbanları

Soygucu kadınlar ve kurbanları...

6 TRAFİK KAZI BES KİŞİ YARALANMIŞ

6 TRAFİK KAZI BES KİŞİ YARALANMIŞ

6 trafik kazası bes kişi yaralanmış.

"Çanakkale-Ezine yolunda dün olan hadiselerin neşri yasak", Milliyet (24 Eylül 1959)

C. H. P. tahrik heyeti Çanakkalede huzur bırakmadı

İki C.H.P. li mebus partizanların silâhlanmaları için talimat vermiş! Her an vahim bir hâdise çıkabilir. Belediye Reisi hâdiselerin içyüzünü açıkladı. Hükümetin meşruiyeti aleyhinde konuşan Esat Mahmut Karakurt hakkında tahkikat açıldı. C.H.P. liler resim çekmek isteyen bir gazeteciyi dövdi

ÇANAKKALE, 20 (Haber) Muhabirlerimiz... Çanakkale'de C.H.P. tahrik heyeti... Belediye Reisi hâdiselerin içyüzünü açıkladı. Hükümetin meşruiyeti aleyhinde konuşan Esat Mahmut Karakurt hakkında tahkikat açıldı. C.H.P. liler resim çekmek isteyen bir gazeteciyi dövdi.

6 SAYI 25 KURUS

Havadis

MATRAK VE İDARİ HANCI • İstiklal Caddesi No 46 Çankaya • İstanbul • POSTA KUTUSU : 383 487
TELEGRAF: Hava Haberleri • TELEFON: 23 48 Matrak, 2 hat • BAŞMURAHİR: 17 34 35 Yıl 3, Sayı 1054

Riyaseticumhur senfonu orkestrasının konserleri

1939

21 EYLÜL

PAZANTERİ

Mazileri karanlık işler ve cinayetlerle dolu olanlar hesap soramaz!

DP. Eminönü İlçe Kongresinde konuşan Ağaoğlu «muhakememiz kursuna dizilenler, kitleler halinde katliamların mutlak karanlık içindeki tek parti devrinin fitne hesapları ortada iken hangi hesaptan bahsediyorlar» dedi

Ağaoglu, «Kala bu memlekette vatandaş kitlelerini birbirinin arkasından, birbirinin boğazına mı saldırtmak istiyorlar» dedi

Ağaoğlu, önceki konuşmasını sürdürüyor.

Bağdatta 13 kişi kurşuna dizildi 4 kişi de asıldı

İdam edilemler arasında general Tahakkacı da var. Kahire radyosuna göre, Bağdat halkı idemleri protesto için minareyi basıldı. İdam kararını veren Mevlâki Kural Çine gitti.

Erkmen, Ataman ve Aygün muhalefetin asılsız isnat ve iftiralarına cevap verdiler

Bilderberg grupu leblig meşreli

İcra Vekilleri Heyeti bu sabah toplandı

Alman gazeteciler heyeti başkanı Dr. Hans Edgar Iahn dedi ki:

Türkiye'nin modern dünyaya ulaşma yolunda kaydettiği inkişaftan şevk duymaktayız

«Türkiyenin kısa bir zaman içinde kat ettiği muvazeler hakikaten büyük başarıdır»

«Türkiyenin modern dünyaya ulaşma yolunda kaydettiği inkişaftan şevk duymaktayız»

«Türkiyenin kısa bir zaman içinde kat ettiği muvazeler hakikaten büyük başarıdır»

Sacit Öget'in vefatı teessür uyandırdı

Gazeteciler Cemiyeti üzüntü ifladesi için toblu yayınladı. Arkadaşımız Sacit Öget'in cenazesi bugün Sıh Camiinde kaldırılarak toprağa verilecek

Sevgili Sacitçik

Mümtaz Faik FENİK

Harir cive Vekili dün New-Yorkta hareket etti

Ordu Malûleri Şehit Dul ve Yetimler Birliği

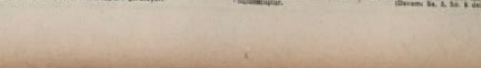
«Kruşçevî KARŞILAZ»

Ertuğrul Gazi Söğüt'de dün merasim anıldı

«45 KİŞİ OLDU»

«45 KİŞİ OLDU»

«45 KİŞİ OLDU»

«CHP Tahrik heyeti Çanakkale'de huzur bırakmadı»,

EK11

Yassıda'da Çanakkale-Geyikli yargılamaları

EK12

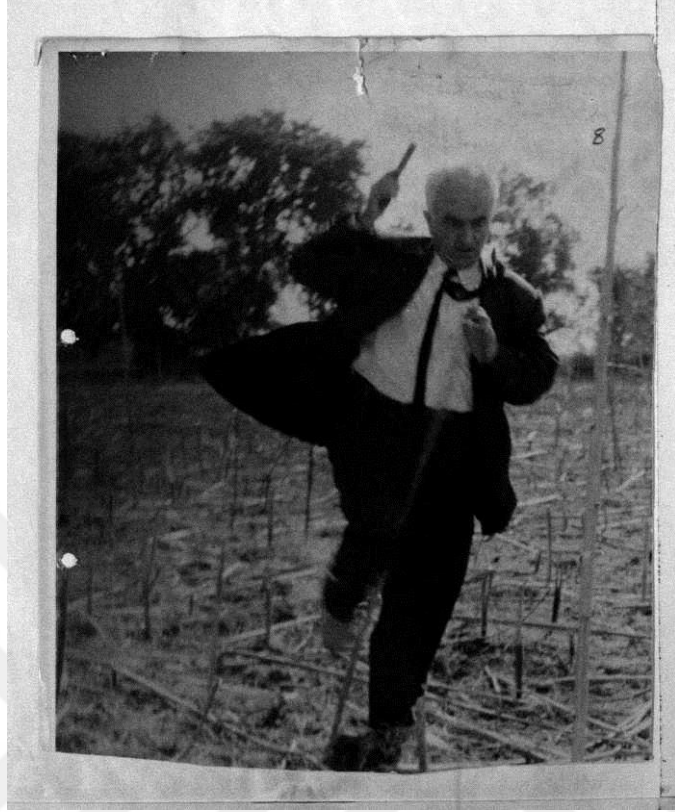
Yassıada'da Çanakkale-Geyikli yargılamaları

EK13

Yassıda'da Çanakkale-Geyikli yargılamaları

EK14

31. Kilometre Olayı esnasında kaçan Aziz Şengün

EK15

31. Kilometre olaylarında CHP heyetinin hasar gören aracı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Borlat Pınar
Uyruğu : TC
Doğum Tarihi ve Yeri : 01.01.1988
Telefon : 0543-616-61-01
Faks :
E-mail : p.akn@gmail.com

Eğitim

<i>Derece</i>	<i>Eğitim Birimi</i>	<i>Mezuniyet Tarihi</i>
Yükseklisans
Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2010
Lise	Serik Lisesi	2005

İş Deneyimi

<i>Yıl</i>	<i>Yer</i>	<i>Görev</i>
.....		

Yabancı Dil

Orta